

Amerika først

Crotale-saken i norsk politikk
1967–75

Tore Magnus Oraug

<i>Thomson-CSF som bakdør under forhandlingene om handelsavtale</i>	64
<i>Resultatet av de norske fremstøt</i>	66
Parlamentarisk krise	66
<i>Skandale?</i>	67
<i>Gjennomgang av regjeringens handlemåte</i>	69
<i>Alternative årsaker til kritikken mot regjeringen</i>	71
Oppsummering.....	72
Kapittel 5	
Et hendig påskudd	74
<i>Cactus/Crotale: tilknytning til Sør-Afrika</i>	75
<i>Sør-Afrikas involvering</i>	75
<i>Motforestillinger mot norsk kjøp av Crotale</i>	76
<i>Motstand i Norge</i>	78
<i>Myndighetenes syn</i>	82
<i>"Internasjonale" motforestillinger</i>	83
<i>Britisk innblanding</i>	86
<i>Ny norsk vurdering?</i>	87
Oppsummering.....	88
Kapittel 6	
Regjeringens vurderinger i 1974	90
<i>FD arbeider for Crotale</i>	90
<i>Usikkerhet om bevilgning</i>	91
<i>Forsvaret ønsker ikke videre utsettelse</i>	92
<i>Usikkerhet om anskaffelsen</i>	94
<i>Argumentene for Crotale</i>	94
<i>Utenriksministerens innsigelser</i>	96
<i>Nye utredninger</i>	97
<i>Regjeringens overveininger</i>	99
<i>Enighet om å vente på amerikanerne</i>	99
<i>Norge velger Roland II</i>	102
<i>Hvorfor Roland II?</i>	104
Oppsummering.....	105

Kapittel 7

Oppsummering og konklusjon	107
Sakens gang.....	107
Systemvalg	108
Fransk påvirkning	110
Forholdet til Sør-Afrika.....	111
Roland II.....	112

Litteratur og kilder.....	114
---------------------------	-----

Englsh summary

The Crotale air defence system and Norway's security policy relations to the US	117
--	-----

Forkortelser

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)

Organisation of African Unity (OAU)

Utenriksdepartementet (UD)

Forsvarets overkommando (FO)

Forsvarsdepartementet (FD)

Generalinspektøren for Luftforsvaret (GIL)

Luftforsvarets forsyningskommando (LFK)

Improved Hawk (IHawk)

Off Shore Procurement Program (OSP)

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité (UUKK)

Det Nye Folkepartiet (DNF)

Rocket Research Institute (RRI)

Joint Strike Fighter (JSF)

Regjeringsnotat (R-notat)

Regjeringer i perioden

12.10. 1965–17.03. 1971 Per Borten, Senterpartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti, Venstre.

17.03. 1971–18.10. 1972 Trygve Bratteli, Arbeiderpartiet.

18.10. 1972–16.10. 1973 Lars Korvald, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre.

16.10. 1973–15.01. 1976 Trygve Bratteli, Arbeiderpartiet.

Kapittel 1

Innledning

Crotale-saken vil ikke få noen stor plass i verken det parlamentariske liv i Norge eller i vår historie i det hele.¹

Sitatet er hentet fra Lars Korvalds memoarer, og er en kommentar til avsløringene i Stortinget våren 1973. Anskaffelsen av Crotale-systemet ble forsøkt brukt som pressmiddel for å øke den norske aluminiumskvoten under forhandlingene om en handelsavtale med EF. Stridens kjerne var påstanden om regjeringens manglende informasjon til Stortinget. Saken antok etter hvert betydelige dimensjoner i den offentlige debatt og holdt på å føre til Korvald-regjeringens fall. Det er gjennom denne hendelsen Crotale-saken er best kjent. Jeg ønsker imidlertid å studere Crotale i et bredere perspektiv. Tidsmessing er studien avgrenset til perioden 1967–1975.

Tese og kronologisk oversikt

Utgangspunktet for Crotale-saken er anskaffelsen av et bakke-til-luft-rakettsystem til forsvar av norske militære flyplasser under den kalde krigen. Anskaffelsen ble karakterisert som en av de mest prekære materiellanskaffelser for Forsvaret på 1970-tallet.² Rakettsystemet Crotale var ett av flere våpen-

---

¹ Heradstveit, Per Øyvind 1982, s. 267.

² Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-notat 14. mai. 1974, punkt 2.

systemer som ble vurdert, og det er denne anskaffelsesprosessen som her er studieobjektet. Crotale viste seg gjennom flere utredninger å være det system som var best egnet for norske forhold. Likevel ble Crotale etter flere utsettelse til sist valgt vekk til fordel for en amerikansk versjon av rakett-systemet Roland II. Det er min konklusjon at årsaken til dette valget var knyttet til Norges forhold til USA, Norges viktigste sikkerhetsgarantist. For norske myndigheter var valg av amerikanske våpen en måte å bevare de tette bånd mellom Norge og USA.

Initiativet til kjøp ble tatt i 1967. Årsaken var at Forsvaret lenge hadde manglet et slikt system. Allerede i 1968 forelå de første utredningene. Det franske Crotale og det fransk/tyske Roland var de systemer som tilfredstilte de norske krav, og det ble besluttet å gå videre i forhandlingene med produsentene av disse systemer. Målet var å treffe en endelig beslutning om valg av system innen 1970. På tross av konklusjonen i utredningene fra 1968, ble også det amerikanske systemet Hawk vurdert. På bakgrunn av forhandlingene med de respektive produsenter anbefalte sjefen for Luftforsvaret i 1970 å kjøpe Crotale.

På samme tid innledet Norge forhandlingene om medlemskap i EF. I denne forbindelse gjorde Frankrike det klart i 1972 at Crotale-saken ville bli sett i en større politisk sammenheng, og refererte til de pågående medlemskapsforhandlingene. Det norske nei til EF i 1972 innebar ikke slutten på Crotale-systemets utenrikspolitiske betydning. I et forsøk på å øke den norske aluminiumskvoten til EF under forhandlingene om en handelsavtale i 1973, var det den norske regjeringens tur til å se anskaffelsen av Crotale i en større sammenheng. Bruken av Crotale-saken som pressmiddel var ikke forelagt Stortinget, og holdt på å felle regjeringen.

Forhandlingene om kjøp av Crotale fortsatte med tanke på anskaffelse. I 1974 var kontrakten med den franske produsent Thomson-CSF klar. Norske myndigheter nølte. Årsaken var

angivelig det franske systemets tilknytning til Sør-Afrika. I tillegg var norske myndigheter informert av amerikanerne, som var i gang med en tilsvarende anskaffelse, om at de nå var i ferd med å trekke en endelig konklusjon om valg av system. Det ble i den forbindelse bestemt at endelig systemvalg skulle bero i vente på den amerikanske avgjørelsen. Da USA bestemte seg for å velge en amerikanskprodusert versjon av det fransk/tyske Roland II i 1975, valgte norske myndigheter å følge amerikanerne. Samme høst forpliktet Stortinget seg til en anskaffelse av Roland II fra USA. Anskaffelsen av Roland II ble avbrutt i 1981 da amerikanerne avbrøt prosjektet. I 1983 bestemte myndighetene seg for å anskaffe Improved Hawk (IHawk). Hendelsene etter 1975 er imidlertid ikke behandlet i denne studien.

Crotale-saken i et historisk perspektiv

Studien er ment som et bidrag til forskning på norsk alliansepolitikk under den kalde krigen, med spesiell vekt på forholdet til USA. Den peker på hvorledes anskaffelser av våpenmateriell, i tillegg til invitasjonspolitikken, ble brukt for å bevare og styrke den amerikanske alliansegarantien. I så måte bidrar den ytterligere til å underbygge Rolf Tamnes' karakteristikk av Norges forhold til USA som en allianse i alliansen.³ I tillegg gir studien mulighet til å se hvordan norske forsvarspolitiske, industripolitiske og utenrikspolitiske prioriteringer påvirket anskaffelser av materiell til Forsvaret. Studien kan også brukes til å si noe om beslutningsprosesser i det offentlige, og da spesielt om forholdet mellom den politiske ledelsen og Forsvaret.

Historien om Crotale handler om mer enn anskaffelse av et rakettssystem. Tidsmessig sammenfalt den med Norges søknad om medlemskap i EF, og kjøp ble som nevnt benyttet som brekkstang av norske myndigheter i forbindelse med

---

³ Tamnes, Rolf 1997, s. 69.

forhandlingene om en frihandelsavtale mellom Norge og EF i 1973. Da kontrakten om kjøp endelig var ferdigforhandlet i 1974, ble avgjørelsen i regjeringen utsatt i påvente av en utredning om systemets tilknytning til Sør-Afrika. Denne forbindelsen var angivelig grunnen til at regjeringen til syvende og sist valgte vekk Crotale. Det er summen av alle disse hendelser som gjør studien av Crotale-saken interessant.

Kapittel 2

Politiske premisser for kjøp av Crotale

[N]orsk industri [bør] av beredskapsmessige, industripolitiske og valutariske grunner blir brakt inn i forbindelse med leveranser til Forsvaret. ... En slutter seg også til Utvalgets tilrådinger om at de tekniske utviklingsprosjekter og materiellanskaffelser til Forsvaret bør legges slik an at de i størst mulig grad bidrar til utviklingen av norsk industri og norsk forskning.⁴

Ved valg av våpensystem til Forsvaret er det flere hensyn som tas utover de rent forsvarsmessige, noe som også var tilfelle med kjøp av bakke-til-luft-raketter på 1970-tallet. Jeg har derfor kort gjort rede for nasjonal våpenproduksjon i perioden fra 1950-tallet og frem til 1970, og sett på hvilke motiver myndighetene hadde for å satse på norsk våpenindustri. I den forbindelse er de økonomiske følgene av utviklingen innen våpenteknologi og den påfølgende økningen i priser på nytt våpenmateriell fra 1960 interessante. Spesielt for Norges del i denne sammenheng er bortfallet av våpenhjelpen, og den reduksjon i materiell dette medførte. Hensynet til norsk forsvarsindustri er også interessant i forbindelse med den parlamentariske krisen i 1973. Jeg har også drøftet andre faktorer som innvirket på valg av system. På grunn av

---

⁴ St. meld. nr. 80, 1965–66, s. 16.

Crotale-systemets tilknytning til Sør-Afrika, analyseres hvordan den restriktive norske eksportpolitikken påvirket forhandlingene om en koproduksjonsavtale med Frankrike. Videre har jeg studert McNamara-Tidemand-avtalen om våpenanskaffelser som Norge hadde inngått med USA for å få et inntrykk av hvordan denne påvirket rakettanskaffelsen. Avslutningsvis har jeg også sett på Norges forhold til USA med utgangspunkt i alliansegarantien, og hvordan Norge vanligvis forholdt seg til amerikanerne i slike spørsmål. Spesielt relevant her er likheten med det norske kjøpet av tyske ubåter i forbindelse med flåteplanen av 1960.

Våpenindustri og teknologiutvikling

Som vi kan se av sitatet i innledningen av dette kapitlet, var det i Stortinget en helt klar forestilling om hvilke handelspolitiske fordeler en forsvarskontrakt burde inneholde for Norge. For å kunne forklare hva som er avgjørende for valget av materiell til Forsvaret, er det derfor først nødvendig å få en oversikt over hvilke fordeler dette var, og hvorfor de var viktige. Sentralt i denne sammenheng står hensynet til norsk forsvarsindustri og til handelsbalansen. Nye bestemmelser vedrørende anskaffelser til Forsvaret var ferdig utarbeidet i 1970. Jeg gjør også rede for disse. Bestemmelsene ble blant annet laget på bakgrunn av erfaringer fra tidligere forsvarsanskaffelser. Det blir derfor gitt en kort historisk gjennomgang av forløpet til bestemmelsene for bedre å forstå de politiske føringene som ble lagt i forbindelse med forsvarsanskaffelser.

For Norges del var det i perioden denne oppgaven omfatter, spesielt to økonomiske faktorer som var av særskilt relevans. Disse var avviklingen av våpenhjelpen og de økende priser på forsvarsmateriell som en følge av den teknologiske utvikling i forsvarsindustrien. For å unngå en unødige stor handelslekkasje, ble norsk forsvarsindustri stadig viktigere.

Norsk våpenindustri før våpenhjelpens bortfall

Etter den andre verdenskrig hadde norsk forsvarsindustri først og fremst konsentrert seg om vedlikehold og produksjon av forbruksmateriell. Dette endret seg i forbindelse med i verksettelsen av den amerikanske Off Shore Procurement Program (OSP) på begynnelsen 1950-tallet. Bakgrunnen for dette var det amerikanske ønsket om at europeerne skulle bygge ut sin rustningsindustri. Planen gikk ut på at USA skulle kjøpe egne våpensystemer produsert på lisens i Europa.⁵ OSP-midlene ga dermed en sikker tilførsel av amerikanske dollar for europeiske land. Norge fikk kun begrensede midler fra dette programmet i forhold til andre NATO-medlemmer.⁶ For lettere å kunne konkurrere om OSP-midlene, valgte den norske regjering å øke støtten til forsvarsindustrien. Tidligere hadde staten ikke vært interessert i å støtte norske militærbedrifter, men muligheten for å tilføre landet dollar, og på den måten bedre den nasjonale betalingsbalansen, ble ifølge Olav Wicken avgjørende for en endring av den norske politikken i forhold til landets våpenindustri.⁷ Støtte tilfalt først og fremst Raufoss Ammunisjonsfabrikk, som dermed ble den dominerende norske militærbedrift i 1950 årene.⁸ Staten øynet imidlertid en mulighet for at også Kongsberg Våpenfabrikk og Marinens Hovedverft kunne få tildelt OSP-midler. Med dette som utgangspunkt bestemte staten seg for å styrke satsingen på norsk militærindustri.

Våpenhjelpen avvikles

Våpenhjelpens bortfall sammenfalt med et økende behov for utskiftinger på materiellsiden i Forsvaret. Det utstyr som var mottatt etter krigen var gammelt, ukurant med tanke på vedlikehold, og lite effektivt sammenliknet med mer moderne

---

⁵ Wicken, Olav 1987, s. 28.

⁶ Ibid., s. 30.

⁷ Ibid., s. 31.

⁸ Ibid., s. 30.

materiell. Samtidig førte ny militær teknologi til at prisene på utstyr økte dramatisk. I forsvarssjefens forslag til langtidsprogram i 1963 ble prisøkningen på nytt materiell anslått til 300 prosent.⁹ Som en konsekvens måtte de økte materielle bevilgningene enten hentes inn gjennom en reduksjon i Forsvarets driftutgifter, eller gjennom en økning i forsvarsbudsjettet.

Under våpenhjelpen hadde overføringene til materiell utgjort sju prosent av forsvarsbudsjettet. Forsvarets ambisjon var å øke denne til omkring 20–21 prosent i løpet av 1970-tallet. Selv med en slik enorm økning ville investeringsnivået i Forsvaret totalt sett bli redusert. Våpenhjelpen hadde bidratt til å holde investeringsnivået på mellom 30–35 prosent av forsvarsbudsjettet.¹⁰ De økende priser på forsvarsmateriell bidro ytterligere til å innsnevre rammevilkårene for anskaffelse av nye våpensystemer.¹¹ Det ble derfor viktig å styre ressursbruk og prioriteringer i Forsvaret. FFI skulle i denne forbindelse spille en viktig rolle. Instituttet hadde blitt opprettet kort tid etter krigen, og hadde i utgangspunktet i oppdrag å gi råd i forbindelse med kjøp av materiell i utlandet. Målet var å sørge for at innkjøpt materiell var kostnadseffektivt og framtidsrettet.¹² Under våpenhjelpen ble denne rollen mindre viktig, men med de endrede rammebetingelser Forsvaret sto ovenfor på slutten av 1960-tallet, forandret dette seg. FFI skulle igjen bistå Forsvaret med å identifisere materiell som var kostnadseffektivt for norske forhold, og finne frem til optimale sammensetninger av ulike våpensystemer som kunne bedre Norges forsvarsevne.¹³ FFI var også sentral i forbindelse med utvelgelsen av rakettsystem til flyplassforsvaret.

---

⁹ St.meld. nr. 15, 1963–1964, s. 18.

¹⁰ Njølstad, Olav og Wicken, Olav 1997, s. 310.

¹¹ Ibid., s. 311.

¹² Ibid., s. 57.

¹³ Ibid., s. 326.

Nok et problem gjensto imidlertid. En sterk økning i Forsvarets materiellinvesteringer ville slå negativt ut på handelsbalansen. Behovet for modernisering av Forsvaret kunne imidlertid brukes til noe positivt. Samtidig med bortfallet av våpenhjelpen hevder Olav Wicken at norsk industripolitikk var i ferd med å endre seg.¹⁴ Arbeiderpartiets mål for industrialisering av Norge ved hjelp av store offentlig investeringer, hadde ikke blitt nådd. Det ble hevdet at det teknologiske nivå som krevdes for en vellykket og moderne industri ikke var til stede.¹⁵ USA som under andre verdenskrig og den påfølgende kalde krigen hadde brukt store ressurser på å produsere moderne våpen, ble trukket frem som eksempel på hvordan en rask teknologisk utvikling kunne ha sitt opphav i militær forskning, og hvordan dette hadde bidratt til at det hadde oppstått et teknologisk gap mellom USA og de europeiske landene.¹⁶

Ifølge Wicken "ble således sammenhengen mellom nedtrapping av våpenhjelpen, vansker med betalingsbalansen og oppbygging av teknisk ekspertise i Norge forsøkt integrert i en industripolitisk helhet."¹⁷ I hovedretningslinjene til Forsvaret for perioden 1964–68, ble det derfor lagt vekt på at Forsvaret i større grad skulle gå til anskaffelse av materiell i Norge. Samarbeidet mellom Forsvaret og norske bedrifter skulle gjøre dette lettere. I de tilfeller materiell måtte kjøpes utenlands, skulle en forsøke å oppnå gjenytelser i form av oppdrag til norsk industri.¹⁸ Det er verdt å nevne at disse økonomiske faktorer ble mindre viktige med oljeproduksjonen i Nordsjøen på 1970-tallet.¹⁹ Ifølge Alf Jakob Fostervoll, forsvarsminister i perioden 1971–72 og 1973–76, var man engstelige for hvilke konsekvenser oljeinntektene ville ha for

---

¹⁴ Wicken, Olav 1990.

¹⁵ Ibid., s. 142.

¹⁶ Wicken, Olav 1984, s. 166.

¹⁷ Ibid., s. 171.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Wicken, Olav 1992, s. 65.

norsk økonomi. Ekspertene regnet med at tilgangen på utenlandsk valuta ville bli stabil med oljeeksporten. Samtidig var de redde for at det ville bli mangel på arbeidskraft i Norge, og at dette kunne føre til unødig press på økonomien og fraflytning fra bygdene. Fostervoll fastslår derfor at norsk delproduksjon av militært materiell ble mindre interessant utover på 1970-tallet.²⁰

Eksempelet flåteplanen av 1960

Gjennomføringen av flåteplanen av 1960 var i stor grad avhengig av støtte fra USA. I utgangspunktet ble det bestemt at Norge og USA skulle dele utgiftene likt. Omfanget av planen førte imidlertid til at den amerikanske delen sank til under 50 prosent. For å bøte på dette inngikk Forsvaret 1:2-avtalen med USA som kompensasjon for de økte utgiftene. Avtalen gikk ut på at USA skulle gi Norge en dollar for hver andre dollar over 50 millioner det norske forsvaret brukte på forsvarsmateriell fra USA. Norge kunne gjennom avtalen få støtte opp til 20 millioner dollar.²¹ Forsvaret ønsket å anskaffe de nye båtene hos den leverandør som ga det gunstigste tilbud, noe som innebar utenlandsk kjøp. Myndighetene ønsket i tillegg å sikre norske arbeidsplasser, og påla Forsvaret å plassere bestillinger hos norske verft. Wicken hevder at regjeringens satsning på norske verft for produksjon av nye fregatter og motortorpedobåter viste en ny politisk vilje til å sette norsk industripolitikk foran Forsvarets økonomiske hensyn.²²

De nye ubåtene ble bestilt i Vest-Tyskland. Årsaken til det var at utviklingen av en norsk modell ville være for tid- og ressurskrevende.²³ Bestillingen fra Forbundsrepublikken var kontroversiell, men representerte et kompromiss "mellom

²⁰ Samtale med Alf Jakob Fostervoll 30. oktober 2002.

²¹ Wicken, Olav 1984, s. 175.

²² Wicken, Olav 1990, s. 149.

²³ Sørli, Kjetil 2000, s. 86.

Marinens operative krav, og nasjonale handelspolitiske fordeler.”²⁴ Kjøp i Vest-Tyskland ga Norge en avtale om gjenkjøp i størrelsesorden 3:5. For hver tredje krone Norge brukte på våpenkjøp i Vest-Tyskland, skulle tyskerne bruke fem kroner på produkter fra Norge.²⁵ Dette var den første avtale i sitt slag for Norges del, og den var svært fordelaktig økonomisk. Sjefen for Marinen, viseadmiral Erling Hostvedt, var i utgangspunktet skeptisk. Den tyske ubåten tilfredstilte ikke Marinens krav til størrelse og aksjonsradius.²⁶ Fordelene knyttet til de tyske ubåtene var først og fremst prisen, som førte til at antallet ubåter kunne fordobles, samt de handelspolitiske fordeler som fulgte med 3:5 avtalen.²⁷ Ifølge undersøkelser gjennomført av Marinen, ville anskaffelsen av den tyske ubåten gi Forsvaret mest for pengene. Til tross for denne konklusjon ble de militære motforestillingene opprettholdt inntil amerikanerne ga sin støtte til prosjektet, ved å uttale at den tyske ubåten ville være best for Norge.²⁸

De handelspolitiske fordeler som avtalen med Vest-Tyskland førte med seg, kunne bidra til å sikre tyske bestillinger hos norsk forsvarsindustri, som igjen skulle fungere som motor for norsk høyteknologisk industri. I tillegg ga gjenkjøpsavtalen Forsvaret et argument for å plassere kontrakter i utlandet, samtidig som norske industrielle interesser ble fremmet. Anders Jølstad hevder at flåteplanen ble et vendepunkt i den forstand at materiellinnkjøp til Forsvaret ble knyttet opp mot behovet til norsk industri.²⁹

Lærdommene fra flåteplanen kom til uttrykk i St. meld. nr. 80, 1965–66 om ”Hovedretningslinjer for Forsvarets ledelse”. Et viktig tema var behovet for å frigi ressurser fra drift til fordel for anskaffelse av moderne forsvarsmateriell. Som ledd i

²⁴ Ibid., s. 87.

²⁵ Jølstad, Anders 1995, s. 89.

²⁶ Sørli, Kjetil 2000, s. 87.

²⁷ Ibid., s. 87.

²⁸ Jølstad, Anders 1995, s. 90.

²⁹ Ibid., s. 95.

en helhetlig økonomisk vurdering, ble det derfor anbefalt at materiellanskaffelser til Forsvaret i størst mulig grad burde bidra til utvikling av norsk industri og forskning. Målet var å styrke norsk næringsliv, og å sørge for at Norge klarte å holde følge i den teknologiske utviklingen. Gjennom samproduksjon om kompliserte våpensystemer kunne industrien og forskningsmiljøene i landet skaffe seg viktig "know-how" som de ellers ikke ville ha tilgang til. Erfaringene hentet fra flåteplanen skulle senere benyttes i utformingen av retningslinjer for anskaffelser av materiell til Forsvaret.

Bestemmelser vedrørende anskaffelser til Forsvaret

Med utgangspunkt i behovet for større investeringer i materiell over norske budsjetter i forbindelse med bortfallet av våpenhjelpen, erfaringene med flåteprogrammet av 1960 og de "meget hensiktsmessige" anskaffelsesprosedyrer som ble utviklet i denne forbindelse, ble det i 1968 oppnevnt et utvalg med mandat til å utforme et regelverk for anskaffelse av materiell til Forsvaret.³⁰ Regelverket skulle utfylle Statens Anbudsforskrifter ved anskaffelser til Forsvaret for alle faser i anskaffelsesprosjektet. I tillegg til de erfaringer som hadde blitt gjort i forbindelse med flåteplanen og annet anskaffelses-samarbeid i NATO-regi, studerte utvalget også innkjøpsbestemmelser i andre land, som USA, Storbritannia, Canada, Vest-Tyskland og Nederland.³¹

Om hensikten med prinsippene og reglene het det i utvalgets innstilling av 1970 at de ikke var ment å være verken allment eller spesielt rettsforpliktende kontraktsgrunnlag. De var utformet til bruk for Forsvarets anskaffelsesmyndigheter, og skulle først og fremst være av veiledende art for disse myndighetene. Utvalget la stor vekt på å komme frem til bestemmelser som kunne gi en enhetlig opptreden fra anskaffelses-

³⁰ Innstilling fra Utvalget for utarbeidelse av nye bestemmelser vedrørende anskaffelser til Forsvaret, september 1970, s. 7.

³¹ Ibid., s. 8.

myndighetenes side og som samtidig kunne sikre en betryggende saksbehandling, så vel fra et internt synspunkt som i forhold til leverandørene. Utvalget fant at konkurranseprinsippet så langt det var mulig, fortsatt burde legges til grunn ved valg av leverandør.³²

Innkjøpsmyndighetene skulle ikke ta andre hensyn enn de rent forretningsmessige, tekniske og fagmilitære. Utvalget var oppmerksomt på at det også kunne være ønskelig å trekke andre momenter inn i vurderingen. Dette gjaldt for eksempel ønskeligheten av utviklingsmuligheter for norsk industri, eller hensynet til innenlandsk industri i relasjon til handelspolitiske avtaler som den norske stat hadde inngått med andre land, eller grupper av land. Det var ikke utvalgets mening å begrense slike muligheter, men å spesifisere at slike vurderinger måtte overlates til de sentrale myndigheter. Årsaken til dette var at underordnede organer ikke hadde den nødvendige oversikt over de industripolitiske retningslinjer som regjeringen til enhver tid fant det riktig å følge, samtidig som det var "maktpåliggende at de sentrale myndigheter får seg forelagt de saker hvor hensynet til stabil sysselsetting, industriell utvikling o l" var av betydning.³³ I sluttbemerkningene i innstillingen ble det presisert at det hadde ligget utenfor utvalgets mandat å drøfte industriutvikling i distriktspolitisk eller nasjonal sammenheng. Utvalget anså at slike avveininger var av politisk karakter som måtte treffes av "landets sentrale myndigheter i overensstemmelse med fullmakter og bevilgninger Stortinget stiller til disposisjon for det formål til enhver tid".³⁴

Andre hensyn

Blant de faktorer som det måtte tas hensyn til ved en materiellanskaffelse, var også reguleringsbestemmelsene for

---

³² Ibid., s. 13.

³³ Ibid., s. 14.

³⁴ Ibid., s. 30.

norsk våpeneksport. Årsakene til dette var eventuelle koproduksjonsavtaler som kunne følge med en anskaffelse. I vår sammenheng var regelverket interessant på grunn av Sør-Afrikas tilknytning til Crotale-systemet. I tillegg kom allerede inngåtte materiellavtaler. Her vil jeg komme inn på McNamara-Tidemand-avtalen, som fortsatt gjaldt da forhandlingene om kjøp av Crotale pågikk. Det er i den forbindelse interessant å se hvilke konsekvenser denne avtalen kunne ha for anskaffelsen av det franske system. Til slutt vil jeg kort gjøre rede for hva forholdet til USA, Norges viktigste alliansepartner, hadde å si for valg av våpenmateriell. Tamnes har i sin doktoravhandling påpekt at forholdet til USA blant annet også ble pleiet gjennom norske anskaffelser av amerikansk materiell. Hvilke av disse hensyn som var viktigst, vil bli drøftet senere i Studien.

Reguleringer av norsk våpeneksport

Avhengigheten av import hadde tradisjonelt ført til en liberal norsk holdning til internasjonal våpenhandel, noe som var vanlig for alliansefrie stater. NATO-medlemskapet og våpenhjelpen frigjorde Norge fra avhengigheten av det kommersielle internasjonale våpenmarkedet. I 1960-årene ble Norge imidlertid forslagstillende i FN for regulering av våpenhandelen. Olav Wicken hevder omslaget ikke bare skyldes den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen, men også "et politisk regimeskifte."³⁵

De viktigste argumenter for at Norge burde ha en restriktiv eksportpolitikk, var stort sett av moralsk og utenrikspolitisk art.³⁶ Det moralske argument om at det var galt å levere våpen og ammunisjon til krigsformål, fikk etter hvert stor gjennomslagskraft.³⁷ Kriteriene for eksportpolitikken ble trukket opp

---

³⁵ Wicken, Olav 1992, s. 107.

³⁶ Ibid., s. 6.

³⁷ Ibid., s. 7.

av Stortinget.³⁸ Spørsmålet om hvilke land som skulle få kjøpe norske våpen, ble sentralt i diskusjonen om regulering av våpeneksporten.³⁹ Opprinnelig var det utenrikspolitiske faktorer, som alliansepolitikken, som i etterkrigstiden begrenset norsk våpeneksport. Det dreide seg da hovedsakelig om forbud mot salg av teknologi til motparten under kaldkrigs konflikten. Med økt fokus på moralske spørsmål, ble importlandets indrepolitiske forhold mer sentralt for norsk politikk på området. Fra 1967 rammet dette forholdet også udemokratiske NATO-land. I 1974 ble det i UD utvirket en liste over de land det var akseptabelt å eksportere våpenmaterieil til.⁴⁰ De fleste NATO-land med noen få unntak sto på listen.

I forbindelse med Crotale-saken var spørsmålet aktuelt i forhold til en eventuell koproduksjonsavtale med Frankrike, som ikke var kjent for sin restriktive eksportpolitikk. Hvilke regler skulle gjelde for ferdigstilte våpensystemer som bare inneholdt enkelte norske komponenter? Det samme spørsmålet ble aktuelt i forbindelse med det norske kjøpet av F-16 i 1977. Norske myndigheter bestemte i dette tilfellet at det norske reglementet skulle gjelde for alle fly med norske komponenter.⁴¹ Som vi senere skal se, ble tilsvarende vedtak fattet i forbindelse med kontraktsforhandlingene om kjøp av Crotale. Dette ble også akseptert av franske myndigheter.

McNamara-Tidemand-avtalen

Selv om den ordinære våpenhjelpen gradvis ble avvirket på 1960-tallet og tok slutt i 1971, fortsatte støtten fra USA gjennom to materiellavtaler: Harlem-McBundy-avtalen i 1964 og McNamara-Tidemand-avtalen fra 1968, som varte frem til 1974. Begge var støtteavtaler fra amerikansk side ved norske

---

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid., s. 108.

⁴⁰ Ibid., s. 63.

⁴¹ Ibid., s. 110.

kjøp av forsvarsmateriell i USA.⁴² Hensikten med avtalene var å gjøre det mulig for Norge å anskaffe amerikansk utstyr uten at dette gikk for hardt ut over den norske handelsbalansen. Avtalene må ses i sammenheng med den generelle situasjon for anskaffelser av materiell til Forsvaret etter våpenhjelpens bortfall.

I forkant av forhandlingene om avtalen av 1968 ønsket den norske forhandlingsdelegasjonen å sikre seg en ny 1:2-avtale, som i forbindelse med flåteplanen, eller en 3:5-avtale lik den Norge hadde med Vest-Tyskland. Det ble klart allerede før forhandlingene startet at dette var uakseptabelt for amerikanerne.⁴³ Det kunne i stedet være aktuelt å tenke seg en avtale hvor norske kjøp i USA ble kompensert med økonomiske ytelser eller amerikanske innkjøp hos norsk industri.⁴⁴ En slik avtale ville gjøre det mulig for norsk forsvarsindustri å konkurrere på det amerikanske marked, såfremt deres produkter var gode nok.

Norges viktigste forhandlingskort var planlagte investeringer i nytt forsvarsmateriell på om lag 500 millioner dollar i de kommende syv år.⁴⁵ Det beløpet som var tenkt brukt på amerikansk utstyr i perioden ble antatt å utgjøre om lag 150–200 millioner dollar.⁴⁶ Blant de større anskaffelser Forsvaret hadde planlagt i denne perioden, var raketter til flyplassforsvar.⁴⁷ Et slikt beløp ville være vanskelig å bære for den norske stat med mindre den fikk tilført utenlandsk valuta. Forhandlingsdelegasjonen gjorde det derfor klart at om Norge skulle anskaffe materiell i utlandet, ønsket en å sikre:

---

⁴² Tamnes, Rolf 1997, s. 64.

⁴³ UD, doss. 38 6/24, Bind 1, Bortsettingsperioden 1960–69, jnr. 11812/67, Vedlegg 1.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ UD, doss. 38 6/24, Bind 1, Bortsettingsperioden 1960–69, jnr. 11812/67, Vedlegg 2, punkt 4, s. 2.

⁴⁶ Ibid., punkt 8, s. 4.

⁴⁷ UD, doss. 38 6/24, Bind 1, jnr. 02986/1967, 12. oktober 1967, Annex B.

that procurement of military materiel from abroad be subject to compensatory agreements which would be of benefit to Norwegian industry or in some other way balance the currency expenditure.⁴⁸

Den beste måten å gjøre dette på, mente delegasjonen, var gjennom gjensidige avtaler med de land som produserte forsvarsmateriell. Avtalen med Tyskland ble trukket frem som et eksempel.⁴⁹ Det norske forslaget til samarbeidsavtale, tok ved siden av den tyske 3:5-avtalen, utgangspunkt i:

- samproduksjon av systemer brukt av Norge til eget forbruk og til eksport
- rettigheter til å produsere enkelte typer standard amerikansk ammunisjon på lisens til eget forbruk og til eksport
- samarbeid om "R & D programs" og "Technical assistance programs". Slike programmer hadde blitt redusert, og målet var å opprettholde de eksisterende programmer, fortrinnsvis å øke dem.⁵⁰

Det ble ingen gjenkjøpsavtale med USA, men norsk forsvarsindustri fikk som resultat av forhandlingene rett til å konkurrere med amerikanske bedrifter på like vilkår i det amerikanske markedet. Det amerikanske FD forpliktet seg i tillegg til å søke å identifisere egnet forsvarsmateriell på det norske markedet. Materiellet måtte tilfredsstillte det amerikanske FD krav til kvalitet, ytelse og leveringsbetingelser. Prisen skulle være sammenlignbar med prisen på amerikanske produkter, men eventuell norsk leveranse ville ikke bli berørt

---

⁴⁸ UD, doss. 38 6/24, Bind 1, Bortsettingsperioden 1960–69, jnr. 11812/67, Vedlegg 2, punkt 7, s. 4.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ UD, doss. 38 6/24, Bind 1, Bortsettingsperioden 1960–69, jnr. 11812/67, Vedlegg 3.

av bestemmelsene i den amerikanske "Buy American Act".⁵¹ Tollsatser skulle heller ikke tas i betraktning.⁵² Disse fordelene for norsk industri var tenkt som kompensasjon for norske kjøp av forsvarsmateriell i USA, som tidligere nevnt anslått til om lag 150–200 millioner dollar.

Vedlagt avtalen var en liste over materiell det norske forsvar skulle anskaffe i den kommende perioden. Som nevnt inkluderte denne listen raketter til flyplassforsvar.⁵³ På sett og vis hadde Norge da allerede bundet seg til et amerikansk system. Et eventuelt brudd på denne avtalen kunne utvilsomt ha ført til ubehagligheter for Norge i forhold til USA. Fostervoll har i forhold til avtalen med amerikanerne av 1968 kommentert at denne ikke gjorde det lettere for Norge å anskaffe et fransk system.⁵⁴ Om Norge skulle velge å gå utenom avtalen, ville det være naturlig å forhøre seg med amerikanerne først.

Forholdet til USA

I USA ble forholdet til Norge gjennomgående betraktet som det aller beste. Norge ble oppfattet som en av Amerikas minst brysomme allierte.⁵⁵ Samarbeidet var tett, ikke bare militært, men også politisk. På bakgrunn av det gode bilaterale samarbeid har Rolf Tamnes karakterisert forholdet som en "allianse i alliansen".⁵⁶ Norges forhold til USA må ses i lys av landets vitale rolle i norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. USA var for Norge den viktigste støttemakt. Avskrekkingsaspektet ved norsk sikkerhetspolitikk sto og falt først og fremst på troverdigheten til den amerikanske garantien. I perioder der det ble sådd tvil om den amerikanske

⁵¹ Alle kjøp av ikke amerikansk materiell skulle få et tenkt tillegg i pris på 50 prosent før det ble sammenlignet med tilsvarende amerikanske systemer, for å beskytte amerikansk våpenindustri.

⁵² UD, doss. 38 6/24 Bind 1, Bortsettingsperioden 1960–69, jnr. 029867/67.

⁵³ UD, doss. 38 6/24 Bind 1, jnr. 02986 UD 1967, 12. oktober 1967, Annex B.

⁵⁴ Samtale med Alf Jakob Fostervoll 14. november 2002.

⁵⁵ Tamnes, Rolf 1991, s. 15.

⁵⁶ Tamnes, Rolf 1997, s. 69.

sikkerhetsgaranti, var Norge raskt ute med initiativ for å styrke alliansens forpliktelser for forsvaret av Norge.⁵⁷

Den norske invitasjonspolitikken var et viktig virkemiddel for å sikre en alliert interesse i forsvaret av Norge. Invitasjonspolitikken tok utgangspunkt i Norges geopolitiske plassering. Muligheten for å opprette lytteposter mot øst og overvåke den sovjetiske nordflåten fra norsk territorium var viktig for amerikanerne, og var med på å oppveie for utgiftene de hadde i forbindelse med forsvaret av Norge.⁵⁸ Et annet ledd i invitasjonspolitikken var anskaffelser av amerikansk materiell.⁵⁹ Selv etter våpenhjelpens slutt fortsatte Norge å kjøpe amerikanske våpen av årsaker som pris, standardiseringsgevinst og en faktor Tamnes beskriver som tradisjonelle bånd.⁶⁰ Fostervoll forklarer at det under hans tid i regjeringen fantes "en meget sterk villet forpliktelse" til å kjøpe materiell fra USA.⁶¹ Knappt noe annet NATO-land mottok så mye støtte, i form av våpenhjelp, infrastrukturmidler og bilaterale avtaler fra alliansen og USA i forhold til sitt folketall som Norge.⁶²

Oppsummering

På grunn av kostnadene forbundet med materiellanskaffelser til Forsvaret etter våpenhjelpens bortfall var det nødvendig å se anskaffelsene i et større perspektiv enn de rent fagmilitære. Tidligere hadde norske myndigheter øket støtten til norsk forsvarsindustri for å styrke mulighetene for tildeling av amerikanske OSP-midler. Spranget var derfor ikke stort da myndighetene også ønsket at en økende andel av Forsvarets materiell skulle produseres i Norge. I de tilfeller det ikke var mulig, var det viktig å sikre seg avtaler om gjenkjøp fra leverandørlandet.

⁵⁷ Tamnes, Rolf 1991, s. 298.

⁵⁸ Tamnes, Rolf 1997, s. 67.

⁵⁹ Tamnes, Rolf 1991, s. 263.

⁶⁰ Tamnes, Rolf 1997, s. 64.

⁶¹ Samtale med Alf Jacob Fostervoll 14. november 2002.

⁶² Tamnes, Rolf 1997, s. 63.

Disse gjenkjøp skulle helst gjøres hos norsk forsvarsindustri for å bidra til å bygge opp denne. Helst ville myndighetene sikre koproduksjonsavtaler da disse også kunne bidra til teknologioverføring. Det var på denne måten myndighetene håpet den voksende militære industri kunne bli en norsk høyteknologisk eksportindustri. Det første eksempel på en slik politikk ble flåteplanen av 1960. Denne virket da også som mal for de bestemmelser for anskaffelse av materiell til Forsvaret som senere skulle bli utarbeidet. Den viktigste forklaringsfaktor for økt satsing på militær industri på 1950- og 1960-tallet var derfor hensynet til betalingsbalansen og teknologiutviklingen.

Kjøp av Crotale måtte derfor innebære avtale om gjenkjøp med selgerlandet. Det var de politiske myndigheter som skulle stå for vurderingen av hvilke andre forhold enn de rent våpen-tekniske det skulle tas hensyn til. I de tilfeller der to systemer var jevn gode, ville norske myndigheter normalt velge det system som medførte de beste vilkår for norsk industri.

Andre faktorer kunne imidlertid også påvirke beslutningen. Eventuelle koproduksjonsavtaler måtte harmonere med Norges restriktive eksportpolitikk for våpenmateriell. Eventuelle tredjeland som fra norsk hold ble ansett som undertrykkende, skulle ikke ha tilgang til norskproduserte deler. Frankrikes eksportpolitikk var ikke godt ansett i norske kretser. En koproduksjonsavtale med Frankrike måtte derfor inneholde garantier for at systemer med norskproduserte deler ikke fant veien til land som Norge ikke ønsket å eksportere til.

Spesielt viktig var det å ivareta bindingene til USA. I forbindelse med McNamara-Tidemand-avtalen av 1968, var amerikanerne forespeilet at Norge ville gå til anskaffelse av amerikansk forsvarsmateriell for en sum på mellom 150–200 millioner dollar. Blant de største anskaffelsene som var medregnet i denne summen, var rakettforsvar til norske flyplasser. På den bakgrunn inngikk Norge en avtale som ga norsk industri mulighet til å konkurrere på like premisser med

amerikansk industri i USA. Et brudd på denne forståelsen med de amerikanske myndigheter kunne få konsekvenser ved fremtidige anskaffelser. I tillegg hadde Norge tradisjon for å pleie sitt forhold til USA gjennom kjøp av amerikansk materiell. Disse bindingene til USA fikk avgjørende betydning for den norske anskaffelsen av et lavforsvarssystem.

Kapittel 3

Behov og systemvalg

Hadde Forsvaret behov for et system som Crotale, og var i så fall Crotale det beste systemet for det norske forsvar? For å få avklart disse spørsmål vil jeg først kort redegjøre for hovedmomentene i norsk sikkerhetspolitikk etter 1967, for så å se hvilken rolle Crotale-systemet var tenkt å fylle. Jeg vil se på det fagmilitære grunnlaget for beslutningen om å gå til innkjøp av et bakke-til-luft-rakettsystem i 1967, og jeg gjør rede for saksgangen frem til Crotale ble vraket i 1975. Avslutningsvis redegjør jeg kort for anskaffelsesprosjektets videre forløp frem til 1983, da Norge valgte å satse på Hawk.

Norsk sikkerhetspolitikk

Vi må se vår nasjonale innsats som et ledd i NATOs fellesforsvar og legge hovedvekten på de ledd som vanskeligst kan styrkes ved hjelp utenifra, som kystartilleriforsvaret og luftvernet av våre flyplasser.⁶³

En av Forsvarets viktigste oppgaver under den kalde krigen var sikring av viktige anløpshavner og flyplasser for mottak av alliert hjelp. Muligheten for å kunne motta slik hjelp er av John Kristen Skogan beskrevet som en kritisk størrelse i troverdigheten til avskrekkingspolitikken. Jeg vil her redegjøre

---

⁶³ St. meld. nr. 37, 1967–68, s. 30.

for behovet for flyplassforsvar, og i hvilken grad et rakett-system som Crotale var egnet for denne oppgaven.

Avskrekking og beroligelse

Norsk sikkerhetspolitikk besto under den kalde krigen i hovedsak av de to virkemidlene avskrekking og beroligelse.⁶⁴ Målsettingen var å avverge krig, motvirke press og om nødvendig bekjempe en angripende motstander. Det første virkemiddelet avskrekking ble søkt oppnådd gjennom militær egeninnsats og alliansemedlemskap.⁶⁵ Behovet for alliansemedlemskap var en erkjennelse av nøytralitetspolitikkenes utilstrekkelighet, og av at Norge alene ikke kunne forsvare sine interesser i konflikt mot en stormakt. Erfaringene fra annen verdenskrig hadde vist at Norge trengte militær hjelp utenfra, og at denne hjelpen måtte forberedes i fredstid for å kunne være effektiv i krig. Rolf Tamnes betegner disse erfaringene som grunnsetninger i norsk forsvarspolitik i etterkrigstiden.⁶⁶ Det andre virkemiddelet, beroligelse, ble tatt vare på gjennom Norges selvpålagte bindinger, særlig basepolitikken, atomvåpenpolitikken og øvelsesrestriksjonene. Disse tillitskapende tiltak skulle formidle et budskap om tilbakeholdenhet.⁶⁷ Det er virkemiddelet avskrekking jeg vil konsentrere meg om i dette kapitlet.

Sovjetiske styrker som trengte seg inn på norsk territorium, måtte regne med innbitt norsk motstand og krig med Norges allierte. På 1950-tallet var det USAs atomparaply og trusselen om massiv gjengjeldelse som skulle virke avskrekkende. Endringen i den militære maktbalansen, med en styrket sovjetisk kjernefysisk slagkraft, tvang i 1967 frem en endring i NATOs strategiske konsept. Det nye konseptet (Military Committee document 14/3), tok utgangspunkt i strategien om

⁶⁴ Skogan, John Kristen 1999, s. 5.

⁶⁵ Ibid., s. 10.

⁶⁶ Tamnes, Rolf 1997, s. 61.

⁶⁷ Holst, Johan Jørgen 1983, s. 3.

fleksibelt svar. Enhver krenkelse av alliert territorium skulle møtes med en reaksjon tilpasset krenkelsen. Mindre konflikter skulle ikke lenger nødvendigvis møtes med bruk av atomvåpen.⁶⁸ Skifte i strategisk konsept stilte større krav til alliansens konvensjonelle styrker.

Sovjetunionens økende militære slagkraft i nord hadde allerede på begynnelsen av 1960-tallet ført til en gryende usikkerhet i Norge, med tanke på hvordan landets allierte ville reagere på en mulig begrenset sovjetisk invasjon av Finnmark.⁶⁹ Norske myndigheter tvilte på om USA ville risikere atomkrig for landsdelen. Endringene i NATOs strategi innebar at man forsøkte å finne alternative løsninger, som kunne ha avskrekkende effekt overfor begrensede framstøt. Svaret ble blant annet signalstyrker, eller "immediate reaction forces".⁷⁰ For Norges del gjensto likevel fortsatt problemet: Ville landets allierte komme til unnsetning i tilfelle en begrenset aksjon i nord? Troverdigheten i alliansegarantien var i så måte avgjørende for å sikre avskrekkingspotensialet i norsk sikkerhetspolitikk. Skogan har formulert det slik:

Troverdigheten til at allierte forsterkninger virkelig ville komme til Norge i tilfelle angrep ble en kritisk størrelse i det norske opplegget for å avskrekke Sovjetunionen, og avgjørende for hvor virkningsfullt det kunne antas å være. Derfor ble det en oppgave av største betydning å sikre at denne troverdigheten var tilstrekkelig høy.⁷¹

Skogan nevner i den forbindelse tre sentrale forutsetninger for avskrekking under den kalde krigen:

- tilstrekkelig vilje hos Norges allierte til å komme landet til unnsetning

---

⁶⁸ Huitfeldt, Tønne 1985, s. 172.

⁶⁹ Tamnes, Rolf 1997, s. 75.

⁷⁰ Ibid., s. 78.

⁷¹ Skogan, John Kristen 1999, s. 16.

- muligheter til å overføre styrker, spesielt til Nord-Norge. Viktig her var øremerkede styrker, trening av disse, og tilgjengelige transportmidler som skip og fly. Transportlinjene i havet og i luften måtte holdes åpne, og norsk mottakskapasitet måtte være tilstrekkelig for å kunne motta den allierte hjelp
- kapasitet i det norske forsvar til å holde landet til hjelpen nådde frem

Alle tre forutsetningene måtte være oppfylt for at troverdigheten i norsk avskrekkingpolitikk kunne opprettholdes.⁷² Manglende norsk mulighet til trygt å kunne ta imot allierte styrker, kunne føre til redusert vilje hos de allierte til å sende slik hjelp. Som vi kan se, var det flere kriterier som måtte oppfylles for å sikre avskrekkingspotensialet. Flystøtte utenfra var av sentral betydning. I dette perspektivet var behovet for å anskaffe et bakke-til-luft-rakettsystem vitalt. Uten tilstrekkelig flyplassforsvar var det vanskelig for Norge å motta alliert hjelp luftveien, samtidig som Norges allierte ville kvie seg for å sende flyforsterkninger og luftbårne bakkestyrker til Norge. Begge deler ville igjen svekke troverdigheten til avskrekkingspotensialet i norsk sikkerhetspolitikk. Neste spørsmål ble dermed: På hvilken måte kunne en best mulig sikre norske flyplasser mot fiendtlig angrep?

Flyforsterkninger og raketter til flyplassforsvaret

Selv om hovedtyngden av allierte forsterkninger måtte komme sjøveien, utgjorde flystøtte en særdeles viktig del av forsterkningskonseptet helt fra NATOs tidlige år, fordi slik assistanse kunne komme på relativt kort varsel. Holst har beskrevet tilføringen av allierte flystyrker som en kritisk faktor for Norges mulighet til å holde stand mot en mektig motstander, inntil allierte bakkestyrker kunne nå frem.⁷³ Dette generelle

⁷² Ibid., s. 36–38.

⁷³ Holst, Johan Jørgen 1983, s. 10.

fokus på luftstøtte hadde konsekvenser for innretningen av det norske Forsvaret. Et sentralt anliggende i norsk forsvarspolitikkk allerede fra slutten av 1940-tallet, var å gi høy prioritet til Forsvaret av flyplassene for å sikre mottak av flyforsterkninger. Denne prioriteringen ble opprettholdt senere. Hvordan flyplassene best kunne sikres med de begrensede midler Forsvaret hadde til rådighet, var det derimot uenighet om. Det var flere hensyn som skulle tas, og både passive og aktive tiltak ble drøftet.

Gjennom et tilbud fra amerikanske myndigheter i 1959 om kjøp av Hawk-systemet, ble det for første gang aktuelt med innkjøp av raketter til lavforsvar. Tilbudet oppsto som en kompensasjon for at amerikanerne trakk tilbake et tilbud om å levere et NIKE rakettbatteri i tillegg til det Norge allerede hadde. NIKE var et bakke-til-luft rakettssystem som skulle brukes mot bombefly i større høyder.⁷⁴ Etersom Forsvaret manglet denne type system ble det anbefalt å kjøpe Hawk, men utredningene tok tid. Samtidig ble det også klart at USA kom til å redusere våpenhjelpen utover på 1960-tallet, og med færre ressurser til disposisjon måtte det prioriteres strengere i Forsvaret. Luftforsvaret hadde også behov for nye jagerfly og jagerbombere. Det ble nødvendig å vurdere hva det var mest hensiktsmessig å anskaffe i neste langtidsperiode, fly eller raketter. Prisen for anskaffelse og drift av en bataljon bakke-til-luftraketter var like stor som for en jagerflyskvadron.⁷⁵ Fly kunne brukes til flere oppgaver, både i en defensiv rolle i forhold til flyplasser, og i en offensiv rolle mot en angripende styrke. Slike flerbruksmuligheter hadde ikke Hawk. Forsvarsstaben takket derfor nei til det amerikanske tilbudet i 1961, med den begrunnelse at andre forsvarshensyn ble prioritert.⁷⁶

Spørsmålet om flyplassikring ble igjen reist i forbindelse med forsvarssjefens forslag til langtidsplan for perioden 1964–

⁷⁴ Tom Arheim m.fl. 1984, s. 202.

⁷⁵ St. meld. nr. 84, 1962–63, s. 1-12.

⁷⁶ St. meld. nr. 85, 1962–63, s. 8.

68.⁷⁷ Formålet med langtidsplanen var blant annet å styrke Luftforsvaret. Nye jagerbombere og avskjæringsjagere ble anbefalt anskaffet, sammen med nye transportfly og en ny helikopterpark. Til det lette luftvernartilleriet ble det anbefalt å anskaffe elektroniske sikter til de eksisterende kanoner. Rakettforsvar til flyplasser var ikke nevnt. Dette til tross for at det ble stadfestet at det eksisterende aktive luftforsvar, bestående av kanoner og mitraljøser, kun hadde begrenset virkning mot moderne fly.⁷⁸ Årsaken var at anskaffelse av jagerfly og raketter til styrking av det aktive luftforsvar for alle viktige forsvarsobjekter, ville bli for dyrt. Forsvaret måtte derfor legge vekt på passive forsvarsordninger som kamuflasje, fysisk sikring, spredning og lignende. Det samlede budsjettet for Luftforsvaret var antatt å skulle utgjøre en sum på 2470 millioner kroner i langtidsperioden. En styrking med aktive forsvarsmidler som raketter og ytterligere jagerbombere ble foreslått i et alternativt budsjett. Dette ville ha medført en kostnadsøkning på om lag 1500 millioner kroner.

Selv det primære forslag til styrkemålsetting i langtidsplanen, som utformet i 1963–64, var ikke realiserbart. Til det var den økonomiske rammen for beskjedne. Luftforsvarets planlagte anskaffelse av jagerbombere måtte for eksempel reduseres fra 100 til 60.⁷⁹ Årsaken var først og fremst de stadige økende priser på teknisk avansert forsvarsmateriell. Som en konsekvens ble planene om å anskaffe raketter til flyplassforsvar enda mer utopisk. Det ble likevel foretatt en kostnads-/effektivitetsanalyse av jagerbombere i forhold til lavforsvarsraketter. Analysen konkluderte med at rakettforsvar var mer hensiktsmessig enn jagerbombere i punktforsvarsrollen, men vesentlig svakere for områdeforsvar. Rakettene ville dermed være bedre til å forsvare selve flyplassen, men ikke til å forsvare omkringliggende

⁷⁷ St. meld. nr. 15, 1963–64.

⁷⁸ Ibid., s. 23.

⁷⁹ St. meld. nr. 77, 1963–64, s. 3.

installasjoner. Systemene som fantes i markedet var dessuten for store og lite mobile, noe som gjorde dem lite egnede for norske forhold. Det ble derfor konkludert med at det aktive luftforsvaret inntil videre skulle bestå av kanoner og fly, men at utviklingen av mindre og mer mobile rakettsystemer på sikt, kunne gjøre disse systemer mer hensiktsmessige ut fra et kostnads-/effektivitetsperspektiv.⁸⁰ En egen studie av mulige konfigurasjoner av flyplassforsvaret, utført av FFI i 1966, viste at et slikt forsvar burde bestå av en kombinasjon av aktive og passive forsvarsmidler.⁸¹ De aktive forsvarsmidlene burde være en kombinasjon av fly, raketter og kanoner. Studien var nok et argument på vektskålen for å anskaffe et rakettsystem.

I hovedretningslinjene for Forsvaret for perioden 1969–73, ble det poengtert at flyplassforsvaret var utilstrekkelig.⁸² Forsvarssjefen understreket i sin kommentar til langtidsplanen at behovet for et sterkt flyplassforsvar hadde blitt tydeligere under seksdagerskrigen i Midtøsten i 1967. Da ødela Israel langt på vei hele det egyptiske flyvåpenet på bakken. Ettersom Luftforsvaret regnet med at systemer for lavforsvar med raketter ville bli tilgjengelige i perioden, ønsket det å anskaffe et slikt system.⁸³ Argumentene som ble brukt for å understreke viktigheten av dette, var nødvendigheten av å holde flystasjoner operative i en eventuell krigssituasjon, både for egne operasjoner og for å kunne motta alliert hjelp.⁸⁴ I 1967 ble det på denne bakgrunn satt i gang større utredninger med tanke på å gå til innkjøp av et lite, mobilt rakettsystem til forsvar mot lavangrep. Hvilket system var så best egnet for norske forhold?

---

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ FFI, Intern rapport S26, Analyse av lavforsvaret av Luftforsvarets stasjoner, 21. mai 1966.

⁸² St. meld. nr. 37, 1967–68.

⁸³ St. meld. nr. 37, 1967–68, s. 45.

⁸⁴ Ibid.

Anskaffelsesprosessen, valg av rakettsystem

Etter at det i 1967 ble tatt en avgjørelse om å gå til anskaffelse av et bakke-til-luft-rakettsystem, satte Forsvaret i gang en anskaffelsesprosess som skulle vare frem til 1983. Hensikten med denne gjennomgangen er å se hvilke faktorer Forsvaret la vekt på da det skulle velge system, og hvilket system som ut fra rent forsvarsmessige hensyn var ønsket. Spesielt interessant for denne oppgaven er det faktum at Hawk-systemet lenge fortsatte å være aktuelt, til tross for at systemet ikke oppfylte Forsvarets systemkrav. I tillegg vil jeg se på forskjellene mellom grunnlaget for valget av Crotale i 1974, og valget av Roland II året etter.

Crotale skiller seg ut

Den første studien av tilgjengelige lavforsvarsrakettsystemer ble fullført i 1968. Arbeidsgruppen hadde basert sin informasjon på fem anbud fra potensielle leverandører. Systemene som ble vurdert i anbudsrunder, var Crotale (Frankrike), Indigo (Italia/Sveits), Rapier (Storbritannia), Roland (Tyskland/Frankrike) og Land Sparrow (USA). Anbudet fra produsenten av Land Sparrow kom for sent, men ble likevel vurdert.⁸⁵ Arbeidsgruppen tok utgangspunkt i en investeringssum på 180 millioner kroner før skatter og avgifter. I følge rapporten fra FFI var denne summen ikke stor nok til å kunne tilfredsstillende det operative minimumskrav til lavforsvar av flystasjoner som forsvarssjefen hadde satt som mål i langtidsplanen 1968–1974.⁸⁶

Innstillingen fra arbeidsgruppen konkluderte med kjøp av Crotale, fordi systemet ”totalt sett skiller seg ut fra de øvrige”.⁸⁷ Effektivitets-/kostnadstallene for Crotale var langt bedre enn sine konkurrenter, som ga omtrent 30 prosent

⁸⁵ FFI, Anskaffelse av bakke-til-luft rakettsystemer, 1968, s. 1, punkt 3.

⁸⁶ Ibid., s. 2, punkt 4 (her er langtidsplanen forutsatt å gjelde perioden 1969–75).

⁸⁷ Ibid., s. 10, punkt 35.

mindre ytelse per brukte krone.⁸⁸ Enkelte av de andre systemer som Indigo, Rapier og Roland hadde blitt tilbudt som utviklings- og produksjonsprosjekter i NATO. Av hensyn til NATO-samarbeidet ville det derfor ha vært ønskelig å velge ett av disse. Det var derimot lite sannsynlig at Norge kunne deltatt i utviklingsprosessen. Nasjonaløkonomisk ble det vurdert slik at en ville få best utbytte av produksjonsdeltakelse i Crotale. Systemet inneholdt moderne teknologi som kunne tilføre nyttig "know-how" til norsk industri. Det samme gjaldt for Roland, Rapier og Land Sparrow også, men norsk produksjonsdeltakelse ville med Crotale ha blitt mer omfattende.⁸⁹

Det ble ikke levert noe anbud for det amerikanske rakett-systemet Improved Hawk (IHawk), en forbedret utgave av det gamle systemet Hawk. Arbeidsgruppen manglet derfor data for ytelse og pris for å kunne vurdere systemet på tilsvarende premisser som de andre. Systemet ble likevel vurdert, men på et mer generelt grunnlag. Arbeidsgruppen kom til at en slik anskaffelse ikke kunne sikre lavforsvar ved alle de flyplasser som målsettingen forutsatte. De flyplasser som eventuelt ville bli satt opp med IHawk batterier, ville derimot få et luftforsvar opp til større høyder og med lengre rekkevidde enn det som var mulig med de øvrige lavforsvarssystemer.⁹⁰

På bakgrunn av den nevnte studien gikk Forsvaret videre med planlegging av anskaffelse av ett av to systemer: Crotale eller Roland. Representanter for produsentene ble invitert til Oslo og informert om hvilke områder ved systemene som krevde ytterligere avklaring før de kunne være aktuelle for det norske forsvar. På møtene ble det avtalt at produsentene skulle sette opp hvert sitt program for å imøtekomme de norske krav til modifikasjoner. Resultatet av programmene skulle legge grunnlaget for et norsk valg av system i 1970. Før

---

⁸⁸ Ibid., s. 9, punkt 29.

⁸⁹ Ibid., s. 9, punkt 31.

⁹⁰ Ibid., Vedlegg 9.

et endelig valg kunne tas, var det viktig at et program for norsk produksjonsdeltakelse var avklart.⁹¹

Til tross for at IHawk ikke ble godkjent av arbeidsgruppen i 1968, fortsatte Luftforsvaret også å vurdere dette systemet. I et notat fra sjefen for Luftforsvaret datert 21. oktober 1969 med tittelen "Innføring av lavforsvarsraketter", ble det gitt en oppdatering av prosjektets planleggingsstatus i Luftforsvaret. De systemer som på dette tidspunkt ble vurdert, var Crotale, Roland og IHawk. To alternative muligheter ble drøftet. Det første alternativet gikk ut på å velge enten Crotale eller Roland. En slik avgjørelse kunne tas allerede 1. juni 1970. Det andre alternativet var å anskaffe IHawk. Problemet med IHawk var de enorme kostnadene. For å kjøpe systemet måtte Forsvaret først gå til anskaffelse av det gamle Hawk-systemet, for så å anskaffe det nødvendige utstyret for å konvertere dette til den forbedrede (Improved) utgaven. Investeringene som var nødvendige for å realisere dette prosjektet, ville i så fall ha ført til en vesentlig overskridelse av den sum som var avsatt til anskaffelse av lavforsvarsraketter i langtidsplanen. Den eneste økonomisk realiserbare måten å anskaffe IHawk på var et tredje alternativ skissert i notatet, nemlig at Forsvaret fikk overta gammelt Hawk-utstyr vederlagsfritt fra USA. I så fall ville IHawk kunne være et realistisk alternativ til Crotale eller Roland ut fra et kostnads-/effektivitetsperspektiv. Sjefen for Luftforsvaret mente at en slik overdragelse kunne være mulig, i og med at det amerikanske forsvar i denne perioden gjennomgikk en reorganiseringsprosess.⁹² Norge var heller ikke helt ukjent med slike ordninger fra våpenhjelpens dager. Alternativene Forsvaret sto overfor i 1969 var som følger:

---

⁹¹ Riksarkivet, Forsvarets arkiv 1965-69, eske 574, mappe 797, jnr. 16101/797, 11. juli 1969.

⁹² Riksarkivet, Forsvarets arkiv 1965-69, eske 54, mappe 797, jnr. H-5356/797, 21. oktober 1969.

*Forsvarets prisberegning i millioner kroner av de tre systemer*⁹³

	Alt. 1 IHawk	Alt. 2 IHawk	Roland	Crotale
Materiellinvestering	780	488	448	408
Driftsutgifter	36,2	36,2	36,6	32,2
Personellbehov i antall soldater	925	925	905	873

Alternativ 1. IHawk forutsetter kjøp av det gamle Hawk-systemet.

Alternativ 2. IHawk forutsetter lån eller overdragelse av gamle Hawk vederlagsfritt fra USA.

Prisberegningene har tatt utgangspunkt i anskaffelse av åtte systemer, hvorav fire var mobiliserbare.

Til rakettskaffelsen hadde sjefen for Luftforsvaret foreslått et budsjett på 450 millioner kroner.⁹⁴ Selv ikke ved overdragelse av gammelt materiell fra USA ville Hawk kunne anskaffes innenfor disse rammer. Ettersom som Hawk verken kunne konkurrere på pris eller ytelse var det sannsynligvis politiske grunner til at systemet ble vurdert som et alternativ.

Hawk forkastes

Den 28. august 1970 konkluderte sjefen for Luftforsvaret med at Crotale var det system som var "best egnet for å løse våre oppgaver".⁹⁵ På denne bakgrunn anbefalte han at kontraktsforhandlingene ble "innledet snarest".⁹⁶ Det var Luftforsvarets stab, sammen med FFI, som hadde kommet fram til denne konklusjonen. Den foreslåtte anskaffelse ville koste omtrent 480 millioner kroner før avgifter. En viss omprioritering i budsjettet måtte derfor til for å dekke kostnadene. Tilbudet om leveranse av Crotale gjaldt ut 1970. På grunn av kjøpets

⁹³ Ibid., vedlegg.

⁹⁴ Riksarkivet, Forsvarets arkiv 1965-69, eske 54, mappe 797, jnr. H-5356/797, 21. oktober 1969.

⁹⁵ Inst. S. nr. 352, 1972-1973.

⁹⁶ Ibid.

handelspolitiske aspekter, var det naturlig at FD tok seg av kontraktsforhandlingene, mens den nødvendige faglige støtte kunne hentes hos Luftforsvaret.

IHawk skulle fortsatt holdes som et alternativ til anskaffelse av Crotale, om det ble satt i produksjon.⁹⁷ Usikkerheten rundt produksjonen av IHawk ble avklart medio februar 1971, i en orientering fra produsenten til Forsvarets overkommando. Produsenten hadde mottatt bestillinger på systemet, og produksjonen var i gang.⁹⁸

Jeg regner med at det var på bakgrunn av denne nye informasjonen om at produksjonen av IHawk var satt i gang at generalinspektøren for Luftforsvaret ba om et tilbud på leveranse av IHawk og fikk gjennomført en spesialstudie av systemet.⁹⁹ Studien konkluderte med at Crotale var et bedre system enn IHawk.¹⁰⁰ De tidligere vurderinger hadde vist at Crotale-systemets kostnads-/effektivitetstall, mindre sårbarhet, strategiske og taktiske mobilitet veide tyngre enn de bonus-effekter som ville oppnåes ved anskaffelse av IHawk. IHawk hadde til gjengjeld større rekkevidde, i tillegg til de forsyningsfordeler som fulgte med amerikansk materiell. Den nye studien av IHawk viste at systemet fortsatt var dyrere, samt mer sårbart på grunn av sin reaksjonstid og immobilitet. Systemet fikk ikke uttelling for sin lange rekkevidde i det kupert terrenget som fantes rundt flyplassene i Norge. Det var den lange rekkevidden som skulle kompensere for systemets tregere reaksjonstid. De forsyningsfordeler det amerikanske system utvilsomt ville ha gitt, ble vurdert som mindre viktig ettersom systemet teknologisk lå i etterkant av Crotale. Dette kunne fordyre vedlikeholdet og dermed redusere verdien av forsyningsfordelene. I tillegg var det planlagt omfattende produksjon av Crotale i Norge. Konklus-

⁹⁷ FO, bortsettingsarkiv, H-arkivet, jnr. H-8420/797, august 1970.

⁹⁸ FO, bortsettingsarkiv, H-arkivet, jnr. H-18410/797, 15. februar 1971.

⁹⁹ FO, bortsettingsarkiv, H-arkivet, jnr. H-41277/797, 11. juni 1971.

¹⁰⁰ Ibid., Vedlegg 1.

sjonen var derfor at den nye informasjonen om IHawk ikke ga grunnlag for å endre den tilrådning som ble gitt i august 1970.¹⁰¹

Crotale-systemet hadde også vært til utprøving i USA. Resultatet av disse prøvene var ennå ikke kjent i Norge. Man ønsket derfor ikke å inngå bindende avtale med franskmennene før de amerikanske prøvene av Crotale var klare. Generalinspektøren for Luftforsvaret mente likevel at reelle kontraktsforhandlinger burde bli åpnet straks.¹⁰²

I november 1971 ble IHawk fortsatt vurdert anskaffet som et alternativ til Crotale.¹⁰³ Årsaken til at man fortsatt holdt på alternativet IHawk, hadde sannsynligvis lite med systemets ytelse å gjøre. I en samtale mellom Georg Thestrup i UD og Sverre Hamre ved materiellavdelingen i FD om fremdriften i Crotale-saken, forklarte Hamre at ny informasjon om IHawk hadde nødvendiggjort nye tester av Crotale. Det er verdt å merke seg at denne uttalelsen kom etter at spesialstudien av IHawk var gjennomført, der konklusjonen var at Crotale var det beste systemet. I tillegg kom det fram under samtalen at Hamre mente det i denne saken var mer enn bare de tekniske vurderinger som måtte legges til grunn for et endelig systemvalg. Av de politiske faktorer som kunne påvirke et slikt valg, var blant annet det faktum at Frankrike ikke lenger var medlem i NATOs integrerte forsvarssamarbeid.¹⁰⁴ Disse politiske faktorer ble utdypet i forkant av den franske utenriksministers besøk til Norge i 1971. I et notat til utenriksministeren ble det gjort rede for forsvarssjefens syn på Crotale-anskaffelsen.¹⁰⁵ Han betonte det gode norske forholdet til USA og Frankrikets uortodokse metoder ved salg av våpen. Som alternativ til anskaffelse av Crotale holdt forsvarssjefen derfor fast på IHawk. Om systemenes ytelse sa han at de to:

¹⁰¹ Ibid., Vedlegg 2.

¹⁰² Ibid., Vedlegg 1.

¹⁰³ FO, bortsettingsarkiv, H-arkivet, jnr. 74414/797, 19. november 1971.

¹⁰⁴ UD, doss. 38 6/26, jnr. 021074 UD 1971, 24 juni 1971.

¹⁰⁵ UD, doss. 38 6/26 H-jnr. 00010 21. juli 1971.

ikke har nøyaktig samme prestasjonsevne. Mens "Crotale" er et rent punkt-forsvar, dvs. bare kan dekke selve flyplassen, kan "Improved Hawk" dekke et større område. Således ville "Improved Hawk" basert på Bardufoss også kunne beskytte Brigaden i Nord-Norge, og tilsvarende i Bodø kunne dekke byen i tillegg til flyplassen. Imidlertid var det ikke sikkert om terrengforholdene rundt våre flyplasser ville gjøre det teknisk mulig å installere "Improved Hawk".¹⁰⁶

Forsvarssjefens uttalelse tok ikke hensyn til vesentlige aspekter ved de operative kvaliteter til de konkurrerende systemer.

Crotale var, i forhold til IHawk, automatisert i langt større grad, slik at systemet stilte mindre krav til trening av personell og minsket rommet for menneskelige feil. Blant annet benyttet Crotale seg av en digital regnemaskin som kunne brukes så vel til beregning av styringsordrer som til automatisk trussevaluering, målprioritering, overvåkning av korrekt funksjonering av systemet og til feilfinning under vedlikehold. Regnemaskinen kunne også omprogrammeres for å tilpasse systemet til endringer i trusselbildet og forbedringer i systemkarakteristika, og ga følgelig gode utviklingsmuligheter. Crotale-systemet hadde også både god taktisk og strategisk mobilitet og var i tillegg vesentlig mindre sårbar for angrep enn IHawk.¹⁰⁷

Den eneste systemtekniske fordelen ved IHawk var systemets vesentlige større rekkevidde. Ifølge spesialstudien om IHawk kunne systemet imidlertid ikke få uttelling for dette. Forsvarssjefens poengtering av at IHawk likevel kunne være bedre enn Crotale, må derfor ses i lys av Norges forhold til USA. Dette blir også tydelig mot slutten av notatet, hvor det ble påpekt at:

Dersom våre myndigheter finner at man må gå til anskaffelse av "Crotale", ville derfor Forsvarssjefen legge stor vekt på at

¹⁰⁶ UD, doss. 38 6/26 H-jnr. 00010 21. juli 1971.

¹⁰⁷ FFI, Notat S-363, september 1974.

man fikk amerikanerne til å foreslå dette, på rent teknisk grunnlag.¹⁰⁸

Forsvarssjefen planla et besøk til USA samme høst. Et av hovedpunktene under samtalene ville være våpensystemet for nærforsvar av flyplassene. I notatet het det at "Under dette besøket burde Forsvarssjefen enten forbrede kjøp av Super Hawk eller søke utvirket at amerikanerne selv foreslo at Norge skulle anskaffe Crotale."¹⁰⁹ Noe referat fra denne reisen har jeg ikke funnet, men det er interessant å notere seg at USA i løpet av 1971 kom til å forkaste Hawk-systemet som et fremtidig alternativ til nærforsvar.¹¹⁰ Amerikanerne kom i stedet til å lete etter et egnet lavforsvarssystem på det europeiske markedet. Om dette påvirket Norge til å gå bort fra IHawk er uvisst, men som vi skal se nedenfor, ble IHawk valgt bort i en ny norsk studie i 1972.

Best for Norge

Forsvarsminister Alf Jacob Fostervoll besøkte USA høsten 1971, og i den forbindelse ble rakettkjøpet diskutert med amerikanerne.¹¹¹ Under en samtale med brigadergeneral Lloyd L. Leech ved Fort Bliss (et testsenter for det amerikanske luftforsvar), ble Fostervoll fortalt at det amerikanske testpersonellet var meget godt fornøyd med ytelsene til Crotale. Leech erkjente at de amerikanske styrker av politiske årsaker aldri kunne anskaffe systemet, ettersom det var for mange amerikanske systemer tilgjengelig på markedet. Han ville ikke anbefale noe system for Norge, men om alternativet bare var å anskaffe ett system, ville nok Crotale være det beste, selv om

¹⁰⁸ UD, doss. 38 6/26 H-jnr. 00010 21. juli 1971 (understrekning i originalen).

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Inst. S. nr. 352, 1972-73.

¹¹¹ UD, doss. 38 6/26 Schøyen mappe, vedlegg 15.

man da ikke vil få dekning i tilsvarende høyder som man kunne oppnå med IHawk.¹¹²

I et skriv fra forsvarsministeren 17. november 1971 ble det bestemt å nedsette et nytt utvalg for å gi en anbefaling om valg av system til Forsvaret. Utvalgets innstilling ble avlevert 5. april 1972, og det anbefalte nok en gang Crotale fordi systemet klart skilte seg ut.¹¹³ Ifølge innstillingen ville Crotale gi vesentlig bedre dekning innenfor sitt område enn IHawk. I tillegg ville anskaffelse av Crotale være omtrent 56 millioner kroner billigere enn IHawk og ca. syv millioner kroner billigere i årlig drift. Ettersom Crotale også var et mer moderne system, hadde det også større mulighet for en eventuell videreutvikling. Crotale var ifølge utvalget også det system, som var mest velegnet for norsk industri.¹¹⁴

Forsvarssjefen stilte seg bak utvalgets innstilling, som tilrådde at anskaffelsen ikke lenger måtte utsettes, ettersom denne type system var viktig for utnyttelsen av landets flystyrker og for sikring av mottaksbasene for hjelp utenfra.¹¹⁵ De investeringer som var nødvendige for å anskaffe Crotale til fire flyplasser (eksklusive bygg), ble på dette tidspunkt beregnet til 406 millioner kroner. Investeringsgrunnlaget var basert på tilbud fra produsenten av Crotale. Det endelige kontraktsbeløp skulle derfor ligge innenfor de rammer som var avsatt til anskaffelsen av lavforsvarsraketter.¹¹⁶

Forsvaret hadde dermed kommet til en konklusjon. Men det var likevel en rekke problemer som måtte avklares før anskaffelse og innføring av systemet kunne finne sted. Personellsituasjonen i Forsvaret var i denne perioden vanskelig. Hvor stort mannskapsbehovet ville være, og hvordan dette behovet skulle dekkes, måtte derfor kartlegges. En avklaring ble overlatt til Generalinspektøren for Luftforsvaret mot slutten

---

¹¹² Ibid.

¹¹³ FO, bortsettingsarkiv, H-arkivet, jnr. 48386/797, 7. september 1972.

¹¹⁴ Ibid., vedlegg.

¹¹⁵ FO, bortsettingsarkiv, H-arkivet, jnr. 48386/797, 7. september 1972.

¹¹⁶ Ibid.

av november 1972.¹¹⁷ Resultatet forelå i september 1973. Det ble forutsatt at det økte personellbehovet ved innføring av Crotale skulle hentes fra andre avdelinger innad i Luftforsvaret. Denne forutsetningen ble lagt til grunn for det videre arbeidet med Crotale.¹¹⁸ Det var også ønskelig å dra nytte av de erfaringer den franske hær hadde fått i forbindelse med sine utprøvinger av systemet.¹¹⁹ Informasjonen skulle benyttes for å fastsette de endelige systemspesifikasjonene for en leveranse til Norge.¹²⁰ Disse ble utarbeidet medio mars 1973. Luftforsvarets forsyningskommando ble 13. april 1973 bemyndiget til å forhandle med Thomson-CSF om kjøp av Crotale.¹²¹ De politiske samtalen om en regjeringsavtale i forbindelse med kjøpet hadde da allerede pågått en stund. Forhandlingene om en regjeringsavtale tok utgangspunkt i et fransk forslag fra 1971.¹²²

Det eneste skjær i sjøen for et Crotale-kjøp, syntes på dette tidspunktet å være et forsøk på å gi det britiske systemet Rapier nok en sjanse. Systemet ble vurdert på nytt i 1973. Årsaken var at Rapier nå forelå som et samarbeidsprosjekt i NATO. Systemet hadde som sagt tidligere, ikke nådd opp i konkurransen med systemer som Roland og Crotale. Forsvaret vurderte utviklingen i systemets ytelser siden 1971 som utilstrekkelige, og så derfor ingen grunn til å omprøve sin tidligere avgjørelse om ikke å satse på systemet.¹²³ Flere forsøk ble gjort fra britisk side for å skape interesse for Rapier i Norge, men uten hell.

---

¹¹⁷ FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. 63306/794 (plassert 797), 23. november 1972.

¹¹⁸ FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. H-(uten jnr.)/797, 25. september 1973.

¹¹⁹ FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. H-1035/797, 12. februar 1973.

¹²⁰ FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. H-1905/797, 19. mars 1973.

¹²¹ FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. H-001367/797, 1. mars 1974.

¹²² UD, doss. 38 6/26, 11. januar 1973, innkommende melding fra ambassaden i Paris.

¹²³ FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. 4105/797 18. juli 1973.

Skjebneår for Crotale

I et notat fra Luftforsvarets forsyningskommando (LFK) til FD den 1. mars 1974, ble det opplyst at Thomson-CSF hadde kommet med et tilbud om leveranse som samsvarte med de norske ønsker. I tillegg til et tilbud om en ren fransk leveranse inneholdt avtaleforslaget fire alternativer til norsk koproduksjon. En eventuell norsk deltakelse i produksjonen ville føre til en økning i pris, og til lengre leveringstid av systemet.¹²⁴

I en tid da budsjettandelen til nye materiellanskaffelser ikke ble større, og prisen på materiell gikk i været, var forsvarssjefen tydelig bekymret for utfallet av anskaffelsesprosessen. I et notat til FD ga han uttrykk for sin bekymring, men han anbefalte at prosessen med anskaffelsen av Crotale burde fortsette til tross for den usikre budsjettsituasjonen.¹²⁵ I tillegg fant han det nødvendig nok en gang å understreke prosjektets betydning for det norske forsvaret:

Manglende lavforsvar av våre nordlige flyplasser må betegnes som den største svakheten i vårt forsvarssystem. Mulighetene for å motta hurtig hjelp utenfra avhenger av at denne svakheten dekkes ... Forsvarets krigsavvergende virkning er med andre ord i sterk grad avhengig av at vi kan løse denne oppgaven på en måte som både vi selv og våre allierte kan ha tillit til.¹²⁶

Forsvarssjefen karakteriserte anskaffelsen av lavforsvarsraketter som en av de høyeste prioriterte anskaffelser som Forsvaret sto overfor. Det var derfor viktig å presisere at koproduksjon ikke måtte gjøre prosjektet så dyrt at det kunne sette selve prosjektet i fare. Med hans egne ord:

Den norske industrideltakelse i prosjektet bør, når det gjelder art og omfang, søkes ordnet slik at denne blir størst mulig uten at produksjonsprisen øker mer enn akseptabelt. Det må i

¹²⁴ FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. H-001367/797, 1. mars 1974.

¹²⁵ FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. 1990/797, 28. mars 1974.

¹²⁶ Ibid., s. 5 punkt 23.

denne forbindelse overveies mer inngående om andre leveranser, som norsk industri allerede har spesialisert seg på, vil gi et mer hensiktsmessig resultat.¹²⁷

På grunn av de økte kostnadene som ville følge av norsk koproduksjon, ønsket forsvarssjefen å finne andre løsninger for å få innfridd målet om 50 prosent gjenkjøp, som var nedfelt i forslaget til regjeringsavtale. Han var klar over at norsk industrideltakelse var et viktig industripolitisk spørsmål. Det var også klart at de politiske myndigheter ved et så stort og avansert prosjekt som Crotale, ønsket å motvirke det norske valutaunderskuddet ved å oppnå motytelser, samt at de generelt ønsket å tilføre norsk industri "know-how", blant annet av hensyn til senere vedlikehold og modifikasjoner. Spørsmålet forsvarssjefen stilte, var imidlertid hvor mye man var villig til å betale fra et allerede anstrengt forsvarsbudsjett for å oppnå dette. Som alternativ til koproduksjon ønsket han at norsk forsvarsindustri kunne selge annet utstyr som allerede var i produksjon. Han mente at dette ville være billigere for Forsvaret, og sannsynligvis føre til et bedre bedriftsmessig resultat for norsk militærindustri på Kongsberg og Raufoss.¹²⁸

Forhandlingene om norsk koproduksjon fortsatte, og resultatet ble en avtale om at norsk industri skulle produsere utstyr til både de franske og de norske leveransene av Crotale. Disse leveransene ble vurdert å utgjøre om lag 35 prosent av de totale anskaffelseskostnadene. De resterende gjenkjøp måtte ordnes på andre måter. Den ekstra økonomiske belastningen forbundet med norsk produksjon ble lagt til Forsvaret.¹²⁹

Kontraktens økonomiske betingelser var ifølge LFK de beste som kunne oppnås. Den franske regjering forpliktet seg til å garantere for en maksimal prisstigning på 4,5–5,5 prosent for de fire år leveransen ville pågå. Garantien omfattet naturlig

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-Notat 14. mai 1974.

nok ikke den norske produksjon.¹³⁰ Tilbudet gjaldt i utgangspunktet fram til 1. juli 1974, men ble av forskjellige årsaker utsatt til 1. november 1974, og deretter til 31. desember 1974.¹³¹ Ved kontraktsinngåelse etter denne siste datoen, ville de franske prisgarantier ikke lenger gjelde.¹³² En siste frist ble satt til 31. januar 1975. En av begrunnelsene for utsettelsene, var Crotale-systemets tilknytning til Sør-Afrika. Forberedelsene for innføring av Crotale var likevel i full gang. Den 23. september 1974 ble det sendt ut en orientering om Crotale-systemet til alle Luftforsvarets skoler og avdelinger med tanke på å dekke det umiddelbare behovet for informasjon i forbindelse med innføringen.¹³³

Hemmelig amerikansk frieri

I forbindelse med utsettelsen av kontraktsinngåelsen fikk FFI igjen i oppgave å undersøke alternative rakettsystemer for flyplassforsvar. Det ble spesielt lagt vekt på å vurdere utviklingen av de enkelte rakettsystemene de siste år. Crotale ble fortsatt vurdert til å være best egnet for det norske forsvar. I rapportens konklusjon het det at utviklingen siden 1972 ikke hadde:

resultert i nye faktorer og forhold som endrer de konklusjoner man den gang trakk mht valg av rakettsystemer for flyplassforsvar. Spesielt prisutviklingen har tvert om styrket argumentene for Crotale.¹³⁴

I tillegg til at Crotale fortsatt så ut til å være det beste system, var det også det eneste som i henhold til de norske systemkrav var ferdig utviklet og klart for produksjon. Både for Rapier og

¹³⁰ FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. H-005195/797, 25. september 1974.

¹³¹ FO, bortsetningsarkiv, jnr. 034367/797, 15. juli 1974.

¹³² FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. H-005195/797, 25. september 1974.

¹³³ FO, bortsetningsarkiv, jnr. 45102/797, 23. september 1974.

¹³⁴ FFI, Notat S-363, september 1974, s. 24.

Roland gjensto det to års utviklingsarbeid før de ville tilfreds-
 stille kravene til å kunne operere under alle værforhold.¹³⁵

Amerikanerne var i denne perioden fortsatt på utkikk etter et tilsvarende system, og de lette som nevnt etter dette i Europa. I denne forbindelse besøkte byråsjef i FD materiell-
 avdeling, Kornelius Halsne, USA for å forhøre seg om den amerikanske progresjonen. Under møtene med amerikanerne fikk han vite at en amerikansk avgjørelse om valg av system ville foreligge 7. januar 1975. Amerikanerne ville kunne informere Norge om sitt valg en måned i forveien.¹³⁶ Per Klemp, som fulgte Halsne til USA fortalte at amerikanerne under besøket la stor vekt på at Norge skulle velge tilsvarende system som dem selv.¹³⁷ Det var de amerikanske eksperters mening at Roland og Rapier måtte gjennomgå radikale forandringer for å kunne aksepteres, mens Crotale bare ville trenge mindre justeringer.¹³⁸

I sin rapport fra møtene anbefalte Halsne å utsette den norske kontrahering av Crotale til februar 1975, slik at Norge kunne ta hensyn til det amerikanske valget av system. Han tok forbehold om at forsvarssjefen og de politiske myndigheter måtte vurdere om fordelene med en slik utsettelse oppveide ulempene.¹³⁹

Dersom amerikanerne skulle velge Crotale, var det ventet at prisen på reservedeler og raketter til systemet ville reduseres med inntil 50 prosent.¹⁴⁰ Halsne fremholdt at det ikke forelå noe alternativt system til Crotale for Norges del, men at dette kunne endre seg dersom USA valgte Roland eller Rapier. Blant annet var det ventet at det største ankepunkt mot Roland, dets manglende mulighet til å transporteres med fly (C-130 Hercules), ville falle bort ettersom amerikanerne ønsket å

---

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. H-4938/797, 13. september 1974.

¹³⁷ Samtale med Per Klemp.

¹³⁸ UD, doss. 38 6/26, jnr. H-1018 22. oktober 1974, vedlegg s. 2.

¹³⁹ Ibid., vedlegg s. 4.

¹⁴⁰ Ibid., vedlegg s. 5.

plassere dette systemet på en lettere vogn.¹⁴¹ Det amerikanske valget kunne dermed endre forutsetningene som hadde blitt lagt til grunn for det norske valget av Crotale. I denne sammenheng er det interessant å nevne at en lettere utgave av Roland, som også kunne transporters på fly var tilbudt Norge i 1973, fra systemets europeiske produsent.¹⁴²

Forsvarssjefen hevdet at rapporten til Halsne bekreftet Forsvarets syn om at Crotale var det eneste system som oppfylte norske krav. Forsvarssjefen ønsket imidlertid at kontraktsforhandlingene med Thomson-CSF burde sluttføres så snart som mulig fordi saken allerede hadde trukket ut lenger enn det var ønskelig. Det var også usikkert hvilket system amerikanerne ville velge, og erfaringer viste at beslutningsprosesser i Pentagon ofte tok atskillig lenger tid en annonsert. De forsyningsfordeler en amerikansk bestilling av Crotale ville innebære, ønsket forsvarssjefen at det ble tatt hensyn til. Han anbefalte derfor at, om amerikanerne skulle bestemme seg for Crotale, måtte det gjøres til en forutsetning hos den franske leverandør at eventuelle endringer amerikanerne måtte ønske innført, også skulle gjelde for Norge.¹⁴³ LFK anbefalte på sin side på det sterkeste at mulighetene for å kunne koble seg på en eventuell ren amerikansk leveranse, ble holdt åpen til fristen for kontrahering av Crotale løp ut.¹⁴⁴ Hvordan LFK ønsket å forholde seg dersom amerikanerne valgte et annet system enn Crotale, ble ikke nevnt. Avgjørelsen om valg av våpensystem lå i politikernes hender.

USA valgte å satse på en amerikanskprodusert versjon av det tysk-franske Roland II. Det amerikanske valget førte til nok en norsk vurdering av rakett-type. I et notat av 12. mars 1975 la forsvarssjefen fram resultatet av denne hastestudien, bestilt av forsvarsminister Fostervoll. Det var fortsatt forsvars-

¹⁴¹ Ibid., vedlegg s. 3.

¹⁴² FO, bortsettingsarkiv, jnr. 614/797, 31. januar 1973.

¹⁴³ FO, bortsettingsarkiv, H-arkivet, jnr. H-4938/797, 13. september 1974.

¹⁴⁴ FD, jnr. 15009/731.44, 25. september 1974.

sjefens vurdering at det hastet med å anskaffe denne typen våpen. Det var derfor bedre å anskaffe det nest beste våpen enn ikke å få noe våpen i det hele tatt. Ettersom amerikanerne hadde gått inn for Roland II, ble det naturlig for Norge også å vurdere dette systemet.¹⁴⁵ Konklusjonen etter den nye norske studien, var at de amerikanske endringer hadde gitt Roland II tilsvarende lavforsvarspotensial som Crotale. Amerikansk produksjon av systemet ville gjøre det billigere i produksjon, og det kunne dermed anskaffes innenfor de samme økonomiske rammer som gjaldt for Crotale. Roland II var nå også ventet å kunne anskaffes innenfor samme budsjettperiode, og sammen med forsyningsfordelene som fulgte med amerikansk produksjon fremsto systemet som en god løsning for Norge. Forsvarssjefen hadde inntrykk av at anskaffelsen av Crotale hadde stoppet opp. På den bakgrunn anbefalte han derfor at:

man så snart det er mulig trer i forhandlinger med de amerikanske myndigheter vedrørende de nærmere detaljer – herunder pris og betalingsforhold – med henblikk på en norsk anskaffelse av lavforsvarsrakettssystemet Roland II under en regjeringskontrakt med USA.¹⁴⁶

Løsning i 1983

Den 28. november 1975 vedtok Stortinget å anskaffe lavforsvarsrakettssystemet Roland II til flyplassforsvar.¹⁴⁷ Anskaffelsen ble fortsatt ansett å være av særdeles stor betydning for Forsvaret. Det het at beslutningen var fattet på basis av analyser, utredninger, taktiske og tekniske evalueringer og sammenlignende vurderinger av en rekke lavforsvarssystemer som hadde pågått siden 1965.¹⁴⁸ Det var i og for seg riktig, men Roland hadde ikke kommet best ut i noen av dem, med unntak av den siste. Roland ble ikke noe reelt alternativ til

---

¹⁴⁵ FO, bortsettingsarkiv, H-arkivet, jnr. H-1508/797, 12. mars 1975.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ FO, bortsettingsarkiv, jnr. 57476/797, 11. desember 1975.

¹⁴⁸ Ibid.

Crotale før ved årsskiftet 1974–75, og det er min påstand at dette var fordi amerikanerne da valgte dette systemet.

Norge kom likevel ikke til å anskaffe Roland II, fordi amerikanerne gikk bort fra prosjektet i 1981.¹⁴⁹ Den norske luftforsvaret fikk tilbud om å overta alle prøvevognene som var produsert i USA, men norske myndigheter var ikke interessert i å overta et dødt system.¹⁵⁰ Uten den amerikanske produksjon falt interessen for prosjektet bort. Norge skulle forbli uten eget lavforsvarssystem til myndighetene bestemte seg for å gå til anskaffelse av en norskmodifisert utgave av IHawk i 1983.¹⁵¹ Systemkravene ble da endret for å tilpasses det amerikanske systemet. IHawk ble til Norwegian adapted Hawk.¹⁵²

Oppsummering

Avgjørelsen om å anskaffe rakettsystem var resultat av en lang prosess. Utgangspunktet var som belyst, behovet for et tilstrekkelig luftforsvar av norske flyplasser til mottak av allierte flystyrker. Et svakt flyplassforsvar kunne påvirke Norges mulighet til å motta alliert støtte, noe som igjen kunne svekke avskrekkingspotensialet i norsk sikkerhetspolitikk.

Rakettene rolle i flyplassforsvaret ble først vurdert dekket ved bruk av jagerfly. Årsaken til dette var først og fremst begrunnet ut fra økonomiske hensyn. I motsetning til raketter kunne jagerflyene brukes i flere roller. Utviklingen på 1960-tallet førte imidlertid til at denne løsningen ble utilstrekkelig. Som jeg har påpekt tidligere, illustrerte Seksdagerskrigen i Midtøsten dette.

I utvelgelsesprosessen pekte Crotale-systemet seg ut fra første stund, og ble vurdert av utvelgelsespanelet til å ligge på

¹⁴⁹ Tom Arheim m.fl. 1984, s. 170.

¹⁵⁰ Samtale med Brigader Finn Ottestad. Ottestad arbeidet for GIL i perioden og var stasjonert i USA for å arbeide med Roland II prosjektet.

¹⁵¹ Tom Arheim m.fl. 1984, s. 171.

¹⁵² Samtale med Arne Kjell Sejnæs, Finn Ottestad, Per Klemp.

et nivå for seg selv. I tillegg til å gi best effekt for brukte forsvarskroner, var løftene fra Frankrike om gjenkjøp og koproduksjon meget fordelaktige for Norge. Til tross for Crotale-systemets overlegenhet, vurderte imidlertid norske myndigheter lenge å gå til anskaffelse av det amerikanske system IHawk. Dette til tross for at en slik anskaffelse ikke ville tilfredsstille de krav Forsvaret hadde stilt i forhold til systemvalg. Det var først og fremst departementet som holdt på alternativet IHawk. Forsvarets militære ledelse og fagfolk besluttet tidlig å gå inn for Crotale. IHawk ble ikke forkastet som alternativ før det ble klart at amerikanerne bestemte seg for å satse på et europeisk system.

Et kontraktforslag med den franske leverandøren var klart sommeren 1974. Avtalen ga Norge garantier om 50 prosent gjenkjøp og norsk delproduksjon i systemet. Før avtalen ble undertegnet, ble det imidlertid klart at amerikanerne var nære ved å treffe en beslutning om systemvalg. Samtidig ble norske myndigheter kritisert for valget av Crotale. Årsaken var systemets forbindelser til Sør-Afrika. Avgjørelsen om kjøp ble utsatt. Utsettelsen skulle føre til en ny vurdering i rakettsaken. Etter at Norge fikk kjennskap til hvilket system USA hadde valgt, endret Forsvaret sine preferanser. Crotale måtte vike for en amerikanskprodusert utgave av Roland II.

Kapittel 4

Politisk sidespill

Norges forhandlinger om medlemskap i EF ga Frankrike en mulighet til å påvirke Norge til å kjøpe Crotale. I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for hvordan en forsiktig fransk tilnærming med løfter om samarbeid, utviklet seg til politisk press. I tillegg ønsker jeg å undersøke om den franske påvirkning kan ha hatt noen innvirkning på forswarets valg av Crotale. Jeg vil også i denne forbindelse komme inn på Norges forhold til USA. Det er min oppfatning at de franske utspill delvis var forårsaket av Frankrikes frykt for at Norge skulle anskaffe systemet av amerikanerne.

Det var imidlertid ikke bare franske myndigheter som benyttet seg av press i forbindelse med anskaffelsen av Crotale. Etter det norske nei til EF i 1972 forsøkte også norske myndigheter i 1973 å benytte rakettkjøpet for å oppnå fordeler under forhandlingene om en handelsavtale med EF. Jeg vil også gjøre rede for denne problemstillingen. Forsøkene fra norske myndigheter holdt på å føre til statsministerens avgang. Jeg vil drøfte motivene for dette fremstøtet om mistillit fra opposisjonens side, og reise spørsmålet om bruken av Crotale i forhandlingssammenheng avvek fra etablert praksis og politikk. I den forbindelse var bestemmelsene om anskaffelser av materiell til Forsvaret av interesse.

Fransk påvirkning

Samtidig som Forsvaret forberedte anskaffelse av lavforsvarsraketter, forhandlet Norge om medlemskap i EF. Frankrike viste i den forbindelse en tydelig interesse for den norske vurderingen av Crotale, og lokket norske myndigheter med industrielle fordeler om Norge gikk til anskaffelse av systemet. Da beslutningsprosessen i Norge trakk i langdrag ble den forsiktige franske tilnærmingen forandret til et politisk press under medlemskapsforhandlingene med EF.

Løfter om koproduksjon

I UD's arkiv kan vi se at franske politikere viste tydelig interesse for et norsk kjøp av Crotale. Et eksempel på dette var den franske forsvarsminister Michel Debrés besøk i Norge i oktober 1970. Under en samtale med den norske forsvarsminister Gunnar Hellesen ble en eventuell norsk anskaffelse av Crotale hovedtema.¹⁵³ Det forelå allerede et konkret tilbud om leveranse av systemet fra produsenten, og som nevnt hadde Crotale pekt seg ut i forhold til konkurrentene allerede i 1968. Som vi har sett, hadde det siden den gang foregått forhandlinger med produsenten med tanke på en mulig anskaffelse. Det var Debrés som reiste spørsmålet om anskaffelse under det fransk-norske møtet.¹⁵⁴ Hensikten fra hans side var å gjøre det klart at man fra fransk hold var interessert i et industrielt samarbeid, også koproduksjon, om Norge ønsket å anskaffe det franske systemet.¹⁵⁵ En slik henvendelse var et naturlig skritt i den videre anskaffelsesprosessen av Crotale. Tilbudet fra den franske ministeren var i tråd med de ønsker norske myndigheter hadde til anskaffelser av våpenmateriell i

---

¹⁵³ UD, doss. 11 12/49 notat datert 19. oktober 1970, referat fra samtaler i FD den 16. oktober mellom forsvarsminister Debrés og forsvarsminister Hellesen.

¹⁵⁴ UD, doss. 11 12/49 notat datert 19. oktober 1970.

¹⁵⁵ Ibid.

utlandet. Debré kunne henvisе til Frankrikes gode erfaringer fra lignende avtaler med både Vest-Tyskland og Storbritannia.

Under samtalene ga man fra norsk side inntrykk av å være positiv til den franske henvendelsen. Forsvarsminister Hellesen gjorde det klart at anskaffelsen innebar et betydelig økonomisk løft for Norge, og at han derfor ikke kunne gi noen løfter uten at saken hadde vært til debatt i regjeringen. Videre måtte en bestillingsfullmakt foreligge fra Stortinget før eventuelle kontraktsforhandlinger kunne settes i gang. Det var ventet at en slik bestillingsfullmakt ville foreligge innen 1. januar 1971.¹⁵⁶ Som vi har sett vurderte Forsvaret på dette tidspunkt flere systemer. Sverre Hamre fra FDs materiell-avdeling fremmet derfor de norske motforestillinger til Crotale. Disse knyttet seg først og fremst til at systemet foreløpig var nytt og relativt uprøvd. Forsvaret kunne dermed ikke være sikker på at systemets ytelse til syvende og sist var i samsvar med det produsenten lovet. Norge var derfor avhengig av garantier. Debrés hadde sympati for de norske problemene. For å imøtekomme nordmennene sa han seg enig i at den franske regjering, gjennom en regjeringsavtale med Norge, skulle påta seg ansvaret for å ferdigstille utviklingen av systemet og dermed garantere for at det oppnådde de spesifiserte operative egenskaper som ble forespeilet fra leverandøren. For ytterligere å berolige nordmennene forsikret han at også det franske forsvar selv skulle anskaffe Crotale.¹⁵⁷

Besøket gir et inntrykk av at Frankrike la en viss prestisje i salget av Crotale. Avtalen ble diskutert på ministernivå, og den franske stat var villig til å strekke seg både ved å love Norge koproduksjon og en regjeringsavtale. Ingen referanser ble i denne forbindelse gjort til medlemskapsforhandlingene med EF. En fransk kobling til disse skulle derimot bli helt klar i forbindelse med den franske utenriksminister Maurice Schumanns besøk i 1971.

---

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

Gulrot eller pisk?

I forkant av besøket leverte den franske ambassadøren, etter instruks fra sin regjering et notat "Projet de Note ou Aide de Mémoire" til utenriksråd Thore Boye.¹⁵⁸ Notatet tok utgangspunkt i tidligere franske henvendelser som angikk norsk kjøp av Crotale. Også besøket til forsvarsminister Debré i 1970 ble nevnt. Hensikten med notatet skulle angivelig være å fremheve hvor stor vekt den franske regjering la i ønsket om å styrke det fransk-norske militære samarbeidet. I den forbindelse mente ambassaden det var naturlig å rette oppmerksomheten mot de pågående forhandlingene mellom Thomson-CSF og Norge om anskaffelse av Crotale. På det politiske plan hadde den franske regjering som følge av et norsk initiativ, utarbeidet et utkast til en regjeringsavtale hvor Frankrike forpliktet seg til å garantere for forhold som gjaldt systemets brukbarhet og videreutvikling, franske gjenkjøp med inntil 50 prosent av de norske bestillinger i Frankrike, og en leveringsgaranti.¹⁵⁹ Det ble understreket at den norske interessen for Crotale ble møtt med velvilje i Frankrike og at:

Den franske regjering er sikker på at avslutningen av denne betydningsfulle sak bare vil kunne ha en gunstig innflytelse på en ønskelig utvikling av det norsk/franske samarbeid, så vel under nåværende forhold som i framtiden.¹⁶⁰

I forbindelse med overleveringen av notatet hadde den franske ambassadør en samtale med Thore Boye.¹⁶¹ Den franske regjering ønsket å understreke for Norge at kjøpet fra fransk side ble ansett som betydningsfullt. Det franske inntrykk så langt var at man i Norge var positivt innstilt til systemet, men at "norske eksperter fra våpenhjelpens dager kanskje hadde

---

¹⁵⁸ UD, doss. 38 6/26, jnr. 014579, 21. mai 1971, Projet de Note ou Aide-Mémoire.

¹⁵⁹ UD, doss. 38 6/26, jnr. 014579, 21. mai 1971.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid., vedlegg, notat til politisk avdeling om Crotale.

for vane å foreta bestillinger i USA, eller i alle fall i engelsktalende land".¹⁶² Han la til at man på fransk side regnet med at de pågående EF-drøftelser ville resultere i et utvidet samarbeid mellom Frankrike og Norge, og at man i denne sammenheng tillå Crotale-saken stor betydning. Ambassadøren gjorde Boye oppmerksom på at utenriksminister Schumann av denne grunn ville ta opp saken under sitt forestående Norgesbesøk. Hvordan ble denne franske henvendelsen tolket, og hvilken innvirkning fikk den for medlemskapsforhandlingene, for ikke å si på valget av rakettsystem til Forsvaret?

Norske reaksjoner

Den norske forståelsen av den franske henvendelsen kom til uttrykk i en påtegning til det franske notatet. Det siste avsnittet ble betegnet som politisk "black mail".¹⁶³ Uansett utpressing eller ikke, en slik henvendelse måtte det tas hensyn til. Etter først å ha forhørt seg med FD om hvor Forsvaret sto i forhold til valg av rakettsystem, ble henvendelsens implikasjoner analysert av UD. Resultatet ble fremlagt i et notat fra 3. politiske kontor.¹⁶⁴ Redegjørelsen tok utgangspunkt i forsvarsminister Debrés besøk. Det ble bekreftet at avtalene som da ble gjort vedrørende franske garantier for samproduksjon, samt garantier for videreutvikling gjennom en regjeringsavtale, gjorde det interessant for norske myndigheter å fortsette samtalene om anskaffelse av Crotale.¹⁶⁵ Noen beslutning i saken var imidlertid ennå ikke tatt. Årsaken til dette var ifølge FD først og fremst at Forsvaret også måtte ta hensyn til andre faktorer enn de rent operative.

¹⁶² UD, doss. 38 6/26, jnr. 014579, 21. mai 1971, vedlegg.

¹⁶³ Ibid, påskrevet notat.

¹⁶⁴ UD, doss. 11 12/49, jnr. 021787, 15. juni 1971, notat om Crotale.

¹⁶⁵ Ibid.

Det var de politiske argumenter og vurderinger, først og fremst av sikkerhetspolitisk art, som på dette tidspunkt oppholdt prosessen på norsk side. Problemet var først og fremst forbundet med Frankrikes forhold til NATO. Kunne Norge

basere seg på ett land som ligger utenfor det integrerte forsvar i NATO når det gjelder anskaffelse av ett våpensystem hvis primære funksjon vil være å sikre våre flyplasser i Nord-Norge slik at alliert hjelp kan sikres i en krisesituasjon?¹⁶⁶

Fra FD ble det forklart at av de tre systemer som ble vurdert anskaffet, hadde Crotale-systemet blitt brakt i forgrunnen i drøftelsene fordi dette hadde blitt foreslått av et utvalg nedsatt av Luftforsvaret. Systemets operative faktorer lå til grunn for utvalgets forslag. Det var likevel viktig å være oppmerksom på at de inngående militære studier av det amerikanske Hawk, hadde medført et ønske om en ny gjennomgåelse av Crotale. Ifølge rapporten fra FD var det ventet at studiene ville være avsluttet i løpet av høsten 1971.¹⁶⁷

Med den franske henvendelsen var det flere aspekter enn de sikkerhetspolitiske å ta hensyn til. Overfor FDs eventuelle innsigelser mot valget av Crotale, hadde 3. politiske kontor følgende kommentar:

De politiske momenter som måtte trekke i den annen retning, dvs behovet for å bevare et særlig godt forhold til et sentralt EF-land under de pågående forhandlingene, vil det neppe tilligge de militære fagmyndigheter å vurdere.¹⁶⁸

På dette grunnlag anbefalte 3. politiske kontor at dersom saken ble tatt opp under møtet med utenriksminister Schumann, burde norske myndigheter fortsatt vise positiv

---

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Ibid.

interesse for det franske systemet, men samtidig poengterte det at avgjørelse i saken ikke kunne treffes før de pågående studier av rakettsystemer var fullført.¹⁶⁹

Det norske forhandlingssekretariatet for EF-medlemskap analyserte også saken, og hadde samme syn som 3. politiske kontor.¹⁷⁰ Frankrikes økende satsning på våpenproduksjon og -eksport hadde gjort salget av Crotale til Norge til en viktig sak, noe den foreslåtte regjeringsavtale understreket. At Crotale-saken ville ha noen avgjørende betydning for medlemskapsavtalen, trodde forhandlingsdelegasjonen ikke, men det ble lagt vekt på at en positiv fransk holdning kunne være avgjørende i fiskeri- og landbruksspørsmål. Konklusjonen var derfor at Norge med fordel kunne "gi uttrykk for at spørsmålet om kjøp av Crotale er underkastet alvorlig overveielse av de norske myndigheter."¹⁷¹

Etter forespørsel fra 3. politiske kontor hadde også ambassaden i Paris kommentert saken.¹⁷² Ambassaden beklaget at den ikke kunne uttale seg meningsfylt, da den lenge hadde vært holdt utenfor drøftelsene. Ambassaden påpekte imidlertid en del problemstillinger knyttet til et fransk kjøp. I forhold til de tradisjonelle bånd med militærkjøp i USA eller Storbritannia, ville anskaffelse av Crotale innebære et brudd. Et slikt brudd var ambassaden redd kunne svekke forholdet til USA, noe som igjen kunne ha konsekvenser for Norges sikkerhetsmessige tilknytning til landet.¹⁷³ Ved et eventuelt medlemskap i EF ville et slikt brudd ikke ha like stor betydning, ettersom det da ville være mer naturlig å knytte nærmere bånd til Europa også sikkerhetspolitisk. Om Norge derimot anskaffet Crotale, men ikke ble med i EF, ville landet risikere å isolere seg både fra Europa og fra USA. Ambassaden var enig i forhandlingssekretariatets konklusjon om at kjøp av

¹⁶⁹ Ibid., vedlegg.

¹⁷⁰ UD, doss. 38 6/26, jnr. 021658, 14. juli 1971.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² UD, doss. 38 6/26, jnr. 018576, 28. juni 1971.

¹⁷³ Ibid.

Crotale ikke ville ha noen avgjørende betydning for forhandlingene med EF, til tross for at Frankrike ønsket å selge systemet til Norge. Derimot mente den at

denne sak vil kunne bli en av de viktigste saker i de norsk/franske bilaterale forbindelser, og at det derfor er viktig og nødvendig at alle sakens sider has for øyet før den endelige beslutning tas.¹⁷⁴

Ut fra ambassadens redegjørelse kan det virke som om den anbefalte kjøp av Crotale dersom Norge sa ja til EF-medlemskap, mens den frarådet en slik anskaffelse om Norge skulle komme til å si nei. Om dette var tilfelle, ville en være nødt til å vente med en avgjørelse i rakettsaken til etter avstemningen i 1972.

Da Schumann kom til Norge, sto ikke Crotale-saken offisielt på dagsorden. Det finnes derfor ingen notater fra noen formell samtale om systemet under besøket. Saken skal imidlertid ha blitt tatt opp uformelt mellom den franske og norske utenriksminister.¹⁷⁵ På spørsmål om hvordan saken sto, skal den norske utenriksminister ha svart at det ennå ikke var truffet noen avgjørelse og at saken fortsatt var til faglig/teknisk vurdering, i tråd med anbefalingene fra UD's embetsverk.

Fransk frykt for amerikansk innflytelse

Det finnes i UD's arkiv eksempler på hvordan Frankrike ved et par anledninger etter Schumanns besøk, forsøkte å fremskynde Norges avgjørelse om kjøp av Crotale. Det ene eksempelet gjaldt et fremstøt fra det franske FD, gjennom den norske ambassade i Paris.¹⁷⁶ Forespørselen gjaldt tidspunktet for når man fra norsk side ventet å ta en endelig avgjørelse

---

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Innst. S. nr. 352, 1972–73, s. 1183.

¹⁷⁶ UD, doss. 38 6/26, Schøyen mappe, notat datert 12. august 1971, fra ambassaden i Paris.

vedrørende Crotale. Det var av hensyn til en eventuell norsk koproduksjon viktig med en avklaring snarest mulig, da dette ville være en budsjettsak for det franske flyvåpen. Det franske FD hevdet det hadde blitt forespeilet en avgjørelse innen månedsskiftet juni/juli 1971.¹⁷⁷ Ambassaden kunne, etter å ha konferert med UD og senere FD, meddele at en slik avgjørelse neppe ville foreligge før tidligst i oktober. Neste henvendelse kom naturlig nok i oktober, denne gang fra den franske ambassade i Oslo.¹⁷⁸ Det virket som om franskmennene var i ferd med å bli utålmodige. Den franske ambassade ønsket en generell orientering om den norske forsvarsministerens besøk til USA. Av spesiell interesse for den franske ambassade var om det hadde foregått forhandlinger mellom Norge og USA om leveranse av luftforsvarssystem av samme type som Crotale.

Ifølge norsk UD hadde ingen slike forhandlinger funnet sted. Forsvarsministeren hadde imidlertid fått en demonstrasjon av amerikanske rakettsystemer. Crotale hadde også blitt testet av amerikanerne, og de var åpenbart tilfredse med det franske systemets egenskaper.¹⁷⁹ På spørsmål om når en endelig norsk avgjørelse om kjøp av Crotale ville foreligge, ble det uttalt at det var vanskelig å finne plass til en slik investering på budsjettet, og at en dessuten fortsatt ikke var ferdig med den økonomiske vurderingen. En avgjørelse kunne derfor ikke ventes før i 1972. Den franske ambassaderåd minnet om at den franske stat "tilla denne saken stor vekt, ikke bare ut fra produksjonsmessige og handelspolitiske synspunkter, men i en større politisk sammenheng".¹⁸⁰ I likhet med det franske notatet av 21. mai 1971 kan denne henvendelsen ses på som et forsøk på å knytte anskaffelsen av Crotale til medlemskapsforhandlingene med EF.

---

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ UD, doss. 38 6/26, jnr. 031226, 29. oktober 1971, notat om Crotale.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Ibid.

Det er lite trolig at det franske presset hadde noen effekt for den norske rakettskaffelsen på dette tidspunkt. Luftforsvaret hadde uavhengig av de franske henvendelser, allerede foretrukket Crotale ut fra systemets operative egenskaper. De franske myndigheters vilje til å imøtekomme norske krav i forhold til industriell deltakelse, innebar dessuten at en kontrakt ville gi norsk våpenindustri svært fordelaktige vilkår. Spørsmålet som dermed gjenstod, var i hvilken grad en norsk anskaffelse av Crotale ville skade forholdet til USA. Dette var det lite franske diplomater kunne gjøre noe med hvis Norge ble stående utenfor EF. Analysen fra den norske ambassade i Paris er i så måte interessant. Det franske presset kunne være viktigere dersom Norge ble medlem av EF.

Frihandelsavtalen

Med folkets nei til EF-medlemskap og frihandelsavtaleforhandlingene i 1973 ble saken nok en gang handelspolitisk aktuell. Målet var å forbedre det harde forhandlingsklimaet i Brussel, og å få økt de norske aluminiumskvoter til EF.¹⁸¹

Ny handelspolitisk relevans

Som ledd i Forsvarets forhandlinger om kjøp av Crotale, ble det på nytt arbeidet med en regjeringsavtale med Frankrike. I forbindelse med disse forhandlingene ønsket FD bistand fra den norske ambassade i Paris.¹⁸² Ettersom anskaffelsen hadde handelspolitisk interesse, ble utenriksministeren informert om sakens relevans i forhold til markedsforhandlingene med EF. Det ble opplyst at kontraktsforhandlingene ville ta noe tid, men at disse kunne "påskyndes eller forhales dersom det måtte passe myndighetene".¹⁸³ Ambassaden var allerede

¹⁸¹ Innst. S. nr. 352, 1972–73, s. 1184–85.

¹⁸² UD, doss. 38 6/26, jnr. 000749, 10. januar 1973.

¹⁸³ Ibid.

orientert om saken.¹⁸⁴ Et forhandlingsutkast til samarbeidsavtale mellom den norske og franske regjering hadde blitt oversendt ved en tidligere anledning. Ambassaden var riktignok ikke kjent med dette utkastet fra tidligere, og ønsket instruks fra UD i saken. I en kommentar til selve kontraktsforhandlingene ga ambassaden uttrykk for at franskmennene var av den oppfatning at en politisk beslutning om kjøp av Crotale allerede var tatt i Norge. Ambassaden anså derfor at det kunne være delikat å utnytte saken i EF-sammenheng, men at en slik fremgangsmåte likevel ikke ville være betenkelig. Det ble minnet om at den franske ambassadør i sin tid hadde tatt opp saken under medlemskapsforhandlingene.¹⁸⁵

Handelspolitisk avdeling i UD mente at saken var av "betydelig interesse" for de pågående markedsforhandlingene.¹⁸⁶ Ifølge statsminister Lars Korvald var det på dette grunnlag at beslutningen om å koble Crotale til markedsforhandlingene ble tatt den 7. mars 1973.¹⁸⁷ Nødvendigheten av en slik kobling var den steile holdingen den franske delegasjonen viste overfor Norge i aluminiumsspørsmålet, forårsaket av posisjonene til fransk aluminiumsindustri. Det ble besluttet at norske diplomater ikke skulle ta direkte kontakt med den franske forhandlingsdelegasjon, men at en heller skulle bruke den personlige kontakten enkelte tjenestemenn hadde til ledelsen i Thomson-CSF. Ved å ivareta sine egne interesser i forhold til Norge, skulle Thomson-CSF virke som industriell motvekt til aluminiumsindustrien, og på den måten påvirke den franske regjering i norsk retning.¹⁸⁸ I henhold til Innst. S. nr. 352, 1972-73 ble en slik henvendelse foretatt først av byråsjef Kornelius Halsne i FD, uten at dette førte til noe umiddelbart merkbart resultat under forhand-

¹⁸⁴ UD, doss. 38 6/26, notat om Crotale uten jnr. datert 11. januar 1973.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ UD, doss. 38 6/26, notat uten jnr. datert 12. januar 1973, Forsvarets anskaffelse av det franske luftvernssystem Crotalla [sic].

¹⁸⁷ Heradstveit, Per Øyvind 1982, s. 256.

¹⁸⁸ Innst. S. nr. 352, 1972-73, Vedlegg nr. 3, s. 1199.

lingene. Årsaken til dette var ifølge innstillingen at kontakt ikke ble opprettet på høyt nok nivå. Samtidig med de norske henvendelsene ble kontraktsforhandlingene med produsenten stanset. Forsvaret skulle klarlegge problemene med fremtidig drift og vedlikehold av systemet, og hvilken innvirkning dette kunne få for kontrakten.¹⁸⁹

Thomson-CSF som bakdør under forhandlingene om handelsavtale

Under en samtale mellom forsvarsminister Johan Kleppe og direktøren for Kongsberg Våpenfabrikk Bjarne Hurlen 19. mars 1973 om Crotale-prosjektet og de pågående markedsforhandlingene, forklarte Hurlen at ekspedisjonssjef Bue Brun i UD hadde god kontakt med Paul Richard, styreformann i Thomson-CSF.¹⁹⁰ Hurlen mente det kunne være av betydning å benytte denne kontakten for å oppnå et bedre forhandlingsklima med tanke på aluminiumsspørsmålet. Bue Brun tok kontakt med Paul Richard den 20. mars. Richard ble informert om at det ville være av stor betydning for leveranse av Crotale til Norge om selskapet "ivaretok sine interesser overfor de franske myndigheter".¹⁹¹ Brun presiserte at det for Norges del var særdeles viktig å oppnå en tilfredsstillende løsning for aluminiumskvoter i markedsforhandlingene, og at "dette ville gjøre det lettere for den norske regjering å gå inn for Crotale".¹⁹² Brun skal videre ha gjort det klart for Richard at han ikke hadde noe forhandlingsmandat, men at han hadde instruks fra handelsminister Hallvard Eika om å legge fram saken.¹⁹³

Thomson-CSF handlet raskt. Som nevnt tidligere, oppfattet en på fransk side saken som avgjort i Norge. Det ble derfor

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Ibid., s. 1185.

¹⁹¹ UD, doss. 38 6/26, notat uten jnr. datert 29. mars 1973, "Eventuell norsk anskaffelse av fransk luftforsvarssystem Crotale".

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Innst. S. nr. 352, 1972-73, s. 1186.

gjort hastige tiltak for å berolige norske myndigheter om at produsenten gjorde det den kunne for å overbevise den franske regjering om behovet for å forbedre forhandlingsklimaet i forhold til Norge, for på den måten å unngå ytterligere utsettelse. I et brev til Bjarne Hurlen datert 23. mars 1973 ble de franske tiltak fremlagt.¹⁹⁴ Produsenten hadde tatt henvendelsen svært alvorlig. Han kontaktet både statsministeren og forsvarministeren i Frankrike per brev, og tok telefonisk kontakt med flere personer ved forsvarsministerens og statsministerens kontor. I brevet til Hurlen presiserte direktør Gerald A. Cauvin i Thomson-CSF at firmaet nå hadde gjort sitt ytterste "for å overtale de franske myndigheter ... især hva angår aluminiumsindustrien, og har gitt forsikring om at Crotale-kontrakten til gjengjeld blir undertegnet om kort tid".¹⁹⁵ Hurlen sendte svaret fra Thomson-CSF videre til forsvarsminister Kleppe. Den 19. april mottok Hurlen et nytt brev fra Frankrike. Cauvin ville forsikre Hurlen om at hans henvendelser hadde gitt resultater. Han skrev at han siden sist hadde:

mottatt bekreftelse fra franske offisielt hold på at holdningen hos vår delegasjon i Brussel, etter våre intervensjoner, var meget vennligere mot Norge på tross av den pinlige situasjonen som var forårsaket av allslags rykter i den norske presse ... Etter det jeg vet, ser det ut til at Norge har oppnådd vesentlige fordeler, ikke bare på området aluminium, men også på andre områder sammenlignet med de opprinnelige EF-forslag, selv om noen nordmenn alltid vil finne dem utilstrekkelige ...¹⁹⁶

Han uttrykte at det for ham hadde vært en glede og være til hjelp for Norge i denne saken og regnet med at han nå kunne,

¹⁹⁴ UD, doss. 38 6/26, Schøyen mappe, brev fra Thomson-CSF til Kongsberg Våpenfabrikk datert 23. mars 1973.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ UD, doss. 38 6/26, Schøyen mappe, brev fra Gerald A. Cauvin til Hurlen vedr. Crotale til Norge, 19. april 1973.

”... gå ut fra, som avtalt at våre bestrebelser vil bli påskjønet og, som er meg blitt fortalt, Crotale kontraktforhandlinger vil begynne etter Påske.”¹⁹⁷

Resultatet av de norske fremstøt

I hvilken grad fikk Korvald-regjeringens kopling mellom Crotale og aluminium noen positiv virkning for handelsavtalen med EF? Selv har jeg ikke gjennomført noen studie av resultatet av handelsavtalen av 1973. Ifølge Tamnes ble kvoten for aluminium ”gjort noe romsligere”, uten at han ville slå fast om det var noen sammenheng mellom dette og det han kaller Crotale-initiativet fra regjeringen Korvald.¹⁹⁸ Konsekvensene for Korvalds regjering skulle derimot bli desto tydeligere. Under forhandlingene ble saken kjent både i Stortinget og i media. ”Avsløringen” førte til det som ble beskrevet som en parlamentarisk krise. Regjeringen ble beskyldt for gjennom avtaleforhandlingene å ha bundet Stortinget til å kjøpe Crotale, noe regjeringen ikke hadde anledning til. Det ble av enkelte stortingsrepresentanter påpekt at det måtte være et klart skille mellom Forsvarets anskaffelser og handelspolitikk. Påstanden fra disse stortingsrepresentanter gikk på tvers av vedtak som tidligere var fattet i Stortinget.

Parlamentarisk krise

Aftenposten skrev den 29. mars 1973 at statsministeren samme dag skulle redegjøre i Stortinget for den påståtte sammenkobling mellom markedsavtalen og et mulig kjøp av Crotale. Regjeringen hadde ikke tidligere informert de folkevalgte om koblingen.¹⁹⁹ Regjeringen forsvarte seg med at norske militære fagmyndigheter hadde tilrådet norsk anskaffelse av Crotale, og at slike kontrakter hadde stor handelspolitisk betydning. Den franske produsenten var oppmerksom

---

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Tamnes, Rolf 1997, s. 181.

¹⁹⁹ Aftenpostens klipparkiv, Crotale-saken.

på at norske myndigheter så kjøpet i en større sammenheng. Saken hadde ikke blitt tatt opp under forhandlingene om handelsavtale med EF.²⁰⁰

Skandale?

Sakens pressedekning vakte naturlig nok også interesse internasjonalt. Spørsmålet ble reist under en lunsj mellom NATOs ambassaderåder.²⁰¹ Den norske representanten, ekspedisjonssjef i UD Tim Greve, forklarte at ut fra det han visste, var anskaffelsen av et slikt system fra norsk side planlagt lenge, og at Crotale i den forbindelse hadde vært i fokus over lengre tid. Selve spørsmålet om kjøp ble behandlet helt uavhengig av markedssaken, noe som ble fremhevet som innlysende i og med at det var helt andre myndigheter som avgjorde dette enn de som forhandlet med EF. Han innrømmet imidlertid at et slikt kjøp selvsagt var en politisk avgjørelse, men at saken ennå ikke hadde nådd det stadium. Den franske ambassaderåden bekreftet denne fremstillingen, og la ifølge Greve stor vekt på å bortforklare hele episoden.²⁰² Årsaken til offentliggjøringen var en diskusjon den 28. mars 1973 i Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité (UUKK). Willoch reiste spørsmålet om innkjøp av forsvarsmateriell fra norsk hold var koblet til de pågående markedsforhandlingene.²⁰³ Handelsminister Hallvard Eika svarte bekreftende. Han forklarte at norske myndigheter på lik linje med de franske henvendelser i 1971 om Crotale, benyttet det potensielle kjøpet for å sikre Norge en bedre handelsavtale.²⁰⁴ Statsråden hadde sett på det som sin plikt å bruke de kort regjeringen hadde for å oppnå dette. Tidligere statsminister Trygve Bratteli erkjente at Frankrike hadde tatt initiativ til en sammenkobling mellom Crotale-saken og de da pågående

²⁰⁰ Aftenpostens klipparkiv, Crotale-saken, artikkel 30. mars 1973.

²⁰¹ UD, doss. 38 6/26, jnr. 9125, 29. mars 1973.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Heradstveit, Per Øyvind 1982, s. 252.

²⁰⁴ Stortinget, utdrag fra stenografisk referat fra UUK 28. mars 1971.

medlemskapsforhandlingene, men hevdet at alle slike følere hadde blitt blankt avvist av hans regjering.²⁰⁵ Statsminister Korvald beklaget at saken ikke hadde blitt fremlagt for komiteen, og innrømmet at den var av en slik natur at regjeringen burde ha informert UUKK. Ifølge Korvald bidro dette til å dempe kritikken noe, men saken ble ikke glemt.²⁰⁶

Ikke alle i regjeringen var enige i at en beklagelse var på sin plass. Utenriksminister Dagfinn Vårvik mente at regjeringen gjennom å knytte Crotale-saken til markedsforhandlingene kun hadde gjort sin plikt. Årsaken til at Stortinget ikke ble informert, hang sammen med at henvendelsen til Thomson-CSF ikke ville binde opp Norge i EF-forhandlingene. Det var regjeringens mål å skaffe en så god avtale som mulig for Norge, og i den sammenheng ville det ha vært mer betenkelig om regjeringen ikke hadde utnyttet kontakten med Thomson-CSF.²⁰⁷

I Stortinget fikk Crotale-saken ligge til regjeringen hadde forhandlet ferdig markedsavtalen. Da avtalen skulle ratifiseres den 24. mai 1973, blåste det imidlertid opp til ny storm. Ny informasjon i saken hadde kommet Helge Seip i hende. Han var leder av UUKK og av opposisjonspartiet Det Nye Folkepartiet (DNF), og tidligere medlem av regjeringspartiet Venstre. Den nye informasjonen var blant annet de to tidligere nevnte brevene fra Gerald A. Cauvin, som Seip hadde fått fra Kåre Willoch. Stortingets presidentskap besluttet den 25. mai å oversende saken til UUKK.²⁰⁸ Samme dag sendte Helge Seip en henvendelse til statsminister Korvald, der han ba om at alt materiale om anskaffelsen av Crotale ble gjort tilgjengelig for komiteen.²⁰⁹ Resultatet ble Innst. S. nr. 352, 1972–73, som var en grundig kronologisk gjennomgang av sakens

²⁰⁵ Innst. S. nr. 352, 1972–73, s. 1188.

²⁰⁶ Heradstveit, Per Øyvind 1982, s. 258.

²⁰⁷ Aftenpostens klipparkiv, Crotale-saken 4. juni 1973.

²⁰⁸ Innst. S. nr. 352, 1972–73, s. 1181.

²⁰⁹ UD, doss. 38 6/26, jnr. 015144, 1973.

hendelsesforløp basert på notater og samtaler med de involverte parter.

Gjennomgang av regjeringens handlemåte

Det ble tidlig klart at Crotale hadde vært ønsket av Forsvaret helt siden forsvarssjefen hadde levert sin første innstilling om valg av system i august 1970.²¹⁰ Komiteens hovedspørsmål kom derfor til å bli om regjeringen hadde oppfylt sin informasjonsplikt overfor Stortinget og dets organer, og om det var foretatt disposisjoner som direkte eller indirekte kunne ha bundet Stortinget eller den norske stats handlefrihet i den videre behandling av rakettsaken.²¹¹ I forbindelse med den kronologiske gjennomgangen av hendelsesforløpet siden 1970, ble det raskt stilt spørsmål om ikke tidligere regjeringer også hadde benyttet Crotale-saken i sine forhandlinger med EF. Det ble klart at det tidligere hadde vært vurdert, både i Bortens og Brattelis regjeringstid, i det minste på embetsmannshold, om anskaffelsen av systemet kunne trekkes inn i medlemskapsforhandlingene. Borten forklarte i likhet med Bratteli at Crotale i hans regjeringstid ikke ble trukket inn i EF-forhandlingene.²¹²

Komiteens medlemmer var enige i at Norges handlefrihet i rakettspørsmålet ikke hadde blitt bundet som en følge av at Crotale-saken hadde blitt sett i sammenheng med utarbeidelsen av en frihandelsavtale. Det ble fastslått at kontakten som var opprettet, var av en mer privat art mellom produsenten og norske byråkrater, og ikke mellom den norske og franske forhandlingsdelegasjon i Brussel.²¹³ Det politiske stridsspørsmålet kom til å gjelde regjeringens informasjonsplikt ovenfor Stortinget. Arbeiderpartiet gikk særlig langt i å kritisere regjeringen på dette punktet.²¹⁴

²¹⁰ FO, bortsetningsarkiv, H-arkivet, jnr. H-8420/797, august 1970.

²¹¹ Innst. S. nr. 352, 1972-73, s. 1181.

²¹² Ibid., s. 1182.

²¹³ Ibid., s. 1189.

²¹⁴ Ibid., s. 1191.

Arbeiderpartiets fraksjon i UUKK hevdet at "Regjeringen ikke på noe tidspunkt hadde underrettet Stortinget på tross av at saken også hadde en rekke ømtålige utenrikspolitiske og sikkerhetspolitiske sider", og at fraksjonen derfor "ikke kunne innse at saken var uten interesse for den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, som var det organ Regjeringen normalt rådførte seg med i forhold som angår fremmede land". Videre fant den det kritikkverdige at det praktisk talt kun forelå relevante dokumenter som var "utarbeidet etter at saken ble brakt offentlig fram ... de viktigste skriftlige aktstykker under komiteens behandling ble alle skrevet etter at det ble klart at saken ville bli behandlet av Stortinget". Arbeiderpartiet fastslo at det var "konstitusjonell sedvane at Regjeringen i forhandlinger av denne art rådfører seg med Stortingets organer både om opplegget av forhandlingene og om forhandlingenes gang". Arbeiderpartiet viste til at statsministeren hadde innrømmet dette med sin beklagelse til komiteen allerede den 29. mars. Arbeiderpartiet konkluderte med at "Stortinget ikke var blitt informert i samsvar med vanlig praksis og konstitusjonelle sedvane".²¹⁵ Denne konklusjonen ble grunnlaget for det mistillitsforslaget Bratteli reiste mot regjeringen i begynnelsen av juli. Det falt med 77 mot 73 stemmer.²¹⁶

Resten av opposisjonen fant saken kritikkverdige, men ikke i en slik grad at det burde føre til regjeringsskifte. Høyre mente at regjeringen burde ha drøftet saken på forhånd med UUKK, selv om "det neppe besto noen i egentlig forstand konstitusjonell forpliktelse til det".²¹⁷ I likhet med Arbeiderpartiet, hevdet Høyre at det virket som om saken hadde fått en "svært tilfeldig behandling" på grunn av de manglende notater i saken. Dette kunne forklare at "regjeringens tiltak ikke ble tilstrekkelig vurdert på forhånd". I konklusjonen til Høyre het det at det finner:

---

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Heradstveit, Per Øyvind 1982, s. 261.

²¹⁷ Innst. S. nr. 352, 1972-73, s. 1193.

på flere punkter grunnlag for kritikk mot Regjeringens handlemåte, men mener at de feil som er klarlagt gjennom sakens behandling i komiteen ikke er av et slikt alvor og omfang at det er naturlig at det fører til regjeringsskifte.²¹⁸

Helge Seip modererte seg kraftig i forhold til tidligere uttalelser. Han hevdet fortsatt at det ikke kunne være tvil om at "Crotale-saken var av en slik karakter at den både av utenriksøkonomiske og av utenriks- og sikkerhetspolitiske grunner burde vært forelagt Stortingets organer". Regjeringen hadde imidlertid ikke bundet Stortinget til kjøp av Crotale. På dette grunnlag så ikke Seip lenger noen grunn til å reise mistillitsforslag mot regjeringen.²¹⁹

Alternative årsaker til kritikken mot regjeringen

Var det bare hensynet til informasjonsplikten som var årsaken til kritikken mot regjeringen? En artikkel i Dagens Nyheter 29. mai 1973 med tittel "Krisernas Norge" karakteriserte saken som et politisk maktspill foran høstens stortingsvalg. I artikkelen het det:

Fälls regjeringen Korvald på Crotaleäffaren beror det mindre på helig ilska hos Bratteli inför den brisfäliga informationen till stortinget än på taktiska övervägnade inför valet i höst. Det nya som kommit fram – utan regjeringens medverkan – är att man från norsk sida antytt att man var mer intresserad av att köpa et fransktillverkat vapensystem – Crotale – om Frankrike kunde hjälpa Norge till bättre villkor i EG-förhandlingarna. En originell kohandel kan det tyckas, men knappast okänt i politikens värld.²²⁰

Med tanke på utfallet av granskningen er observasjonen interessant. Om regjeringen hadde blitt felt, måtte det ha

²¹⁸ Ibid., s. 1194.

²¹⁹ Ibid., s. 1195.

²²⁰ UD, doss. 38 6/26, jnr. 015288, 30. mai 1973.

skjedd med støtte fra den borgerlige opposisjonen. Dette ville ha svekket den borgelige fløy foran stortingsvalget samme høst, og kan være med på å forklare hvorfor Bratteli var så hissig på å fremme mistillitsforslag. Samtidig kan det også forklare hvorfor Høyre og DNF valgte å tone ned sin kritikk etter Korvalds beklagelse. De borgerlige partiene hadde neppe noe ønske om å styrke sosialdemokratene foran høstens valg.

Skal vi tro Lars Korvald, visste man med sikkerhet at Crotale-saken "ikke var koblet inn i aluminiumsforhandlingene eller med forhandlingene om en handelsavtale på en slik måte at det bandt Norge".²²¹ Korvald begrunner mistillitsforslaget fra Bratteli med etterdønningene etter folkeavstemningen om norsk EF-medlemskap. Han mente det var ganske naturlig at Arbeiderpartiet i et slikt perspektiv hadde behov for å markere sin vilje til å overta regjeringsmakten igjen, etter at Bratteli hadde valgt å gå av etter sitt eget kabinettsspørsmål til folket.²²²

Oppsummering

De franske kontakter i forbindelse med kjøp av Crotale var en naturlig fortsettelse i anskaffelsesprosessen av Crotale. Samtalene fant sted etter at Forsvaret hadde gjennomført sine første undersøkelser, som alle hadde stadfestet at systemet i aller høyeste grad var egnet for det norske forsvar. Frankrike forsøkte først å tilnærme seg Norge med løfter om industriell deltakelse i prosjektet og 50 prosent gjenkjøp, noe som ble ansett som positivt fra norsk hold. Da beslutningsprosessen trakk i langdrag, forandret den franske tilnærmingen seg fra forsiktige følere til politisk press i forbindelse med Norges EF-søknad. Franske myndigheter var urolige for at kontrakten var i ferd med å gå til et amerikansk selskap. Fransk press ville ha lite å si om Norge holdt seg utenfor Fellesskapet. Med norsk medlemskap ville presset få norske myndigheter til å

²²¹ Heradstveit, Per Øyvind 1982, s. 267.

²²² Ibid.

tenke seg om to ganger før de bestemte seg for hva som ville være best for Norge.

Etter det norske nei til EF fikk en frihandelsavtale stor betydning. Regjeringen benyttet seg av alle mulige midler for å få en så god avtale som mulig. I innstillingen fra utvalget for utarbeidelse av nye bestemmelser til Forsvaret, het det at Forsvaret kun skulle ta forretningsmessige hensyn ved valg av våpensystem. Det måtte være regjeringens ansvar å ta de nødvendige handelspolitiske hensyn. Frankrikes posisjon i Fellesmarkedet gjorde at kjøp av Crotale kunne gi Norge fordeler i forhandlingene med EF. På denne bakgrunn må vi også kunne spørre hvorfor regjeringene Bratteli og Borten ikke valgte å benytte seg av anskaffelsen for å oppnå innrømmelser i forbindelse med avtaleforhandlingene før avstemningen i 1972, i det minste når det var klart at systemet var anbefalt i samtlige utredninger siden 1970.

De sterke reaksjonene mot å se Crotale-saken i sammenheng med EF-forhandlingene harmonerte ikke med tidligere praksis ved våpenkjøp og med retningslinjene gitt av Stortinget. I henhold til St. meld. nr. 80, 1965–66 skulle alt kjøp av materiell til Forsvaret fra utlandet ses i et større perspektiv, og legge til rette for norsk industri og forskning. At anskaffelsen av Crotale ble forsøkt brukt som forhandlingskort for å øke de norske eksportkvoter av aluminium til EF, burde egentlig ikke ha overasket noen. EF-forhandlingene var en sak som var av stor viktighet for norsk industri og handelsvirksomhet.

Kapittel 5

Et hendig påskudd

Det er en utbredt oppfatning at den avgjørende årsaken til den norske beslutningen om ikke å anskaffe Crotale i 1974, skyldtes systemets forbindelse til Apartheid-regimet i Sør-Afrika. Denne oppfatningen kan illustreres med en uttalelse fra UD i 1979 i forbindelse med en planlagt materiellavtale mellom Norge og Frankrike. I uttalelsen het det:

Da det den gang [i 1974] ble kjent i Norge at Crotale delvis var utviklet ved finansiering fra Sør-Afrika og at Norge derved ved kjøp av Crotale ville støtte Frankrikes Sør-Afrika vennlige våpenpolitikk og således påta seg betydelig politisk belastning, ble kjøpet av Crotale-systemet oppgitt.²²³

Denne allmenne oppfatning er ikke unaturlig. Crotale-systemets tilknytning til Sør-Afrika var gjenstand for debatt innad i regjeringen og på Stortinget, i tillegg til at saken ble oppgitt i media som grunn til regjeringens avgjørelse i saken. Et norsk kjøp ville dessuten ha medført en innenrikspolitisk belastning for regjeringen. Likevel er det min oppfatning at forbindelsen til Sør-Afrika ikke var tilstrekkelig grunn til å stanse et norsk kjøp av Crotale.

Hovedtema for dette kapittelet er derfor Sør-Afrikas tilknytning til Crotale, og hvordan den norske regjering

---

²²³ UD, doss. 38 6/26, jnr. 01423, 25. april 1979.

forholdt seg til denne. Jeg vil derfor begynne med å gjøre rede for forholdet mellom Crotale og Sør-Afrika slik Signe Landgren beskriver det i sin bok "Embargo Disimplemented", om Sør-Afrikas unnvikelse av embargoen mot landet på 1960- og 70-tallet.²²⁴ Deretter vil jeg ta for meg de problemene som Crotale-anskaffelsen møtte som en følge av tilknytningen til Sør-Afrika, med spørsmål i Stortinget, internasjonale henvendelser og hjemlig protest. Til slutt vil jeg gjøre rede for myndighetenes syn på forbindelsene med Sør-Afrika.

Cactus/Crotale: tilknytning til Sør-Afrika

Cactus var navnet på den sørafrikanske modellen av Crotale. Leveransen av Cactus til Sør-Afrika ble av antiapartheid-bevegelsen i Storbritannia betegnet som en undergraving av FNs våpenembargo mot landet.²²⁵ Våpenembargoen av Sør-Afrika ble vedtatt i august 1963 gjennom en sikkerhetsråds-resolusjon, og var i første omgang frivillig. Den oppfordret til stans i alle salg av våpen og annet militært utstyr til Sør-Afrika. Allerede i desember 1963 ble den utvidet ved en ny resolusjon som også omfattet salg av utstyr og materiell for våpenproduksjon, også denne var frivillig.²²⁶ Både Storbritannia og Frankrike avsto fra å stemme over den første resolusjonen. Frankrike stemte for den andre, men reservert seg mot at embargoen skulle omfatte våpen for konvensjonell krigføring.²²⁷ Den franske reservasjonen førte til at landet "lovlig" kunne eksportere våpen til Sør-Afrika.

Sør-Afrikas involvering

FN-embargoen førte til en oppblomstring av Sør-Afrikas egen våpenindustri, men denne var stort sett avhengig av utenlandsk teknologi. Teknologien fikk sørafrikansk industri

²²⁴ Landgren, Signe 1989.

²²⁵ UD, doss. 38 6/26, jnr. 023913, 6. september 1974.

²²⁶ Landgren, Signe 1989, s. 6.

²²⁷ Ibid., s. 210.

tilgang til gjennom deltagelse i utviklingsprosjekter i utlandet og ved lisensproduksjon av utenlandsk materiell.²²⁸ Slikt samarbeid og lisensproduksjon var også en måte å omgå FNs embargo på. Cactus/Crotale var et slikt utviklingsprosjekt, og blir av Landgren beskrevet som det eneste vellykkede sørafrikanske rakettsystemet fra embargoperioden. Det var Rocket Research Institute (RRI) som var ansvarlig for raketstudier i Sør-Afrika. Instituttets første oppgave var å legge til rette for samarbeidet med Frankrike om Cactus/Crotale prosjektet.²²⁹ Ifølge Landgren var prosjektet et resultat av uran-for-våpen-avtalen med Frankrike.²³⁰ Avtalen markerte Frankrikes overtakelse av det sørafrikanske våpenmarkedet, som tidligere hadde blitt kontrollert av Storbritannia. All utvikling og produksjon av systemet fant sted i Frankrike, mens Sør-Afrika bidro finansielt. Prosjektet var basert på et sørafrikansk konsept, og forskere fra RRI deltok i det videre utviklingsarbeidet i Frankrike. I utgangspunktet ble alle utgifter dekket av Sør-Afrika. Til slutt utgjorde de sørafrikanske investeringene 85 prosent av de totale utviklingskostnadene.²³¹ Leveranse av systemet ble fullført i 1975. Det har vært hevdet at Sør-Afrika mottok royalties fra franske salg av Crotale, men Landgren fant ikke dette bevist.²³²

Motforestillinger mot norsk kjøp av Crotale

Crotale-systemets tilknytning til Sør-Afrika var kjent i Norge gjennom hele anskaffelsesprosessen. Et eksempel på dette kommer frem i forbindelse med utvelgelsesprosessen av rakettsystem i 1969, hvor sjefen for materiellavdelingen i FD oberst Hamre informerte forsvarsministeren om at:

---

²²⁸ Ibid., s. 15–16.

²²⁹ Ibid., s. 103.

²³⁰ I følge Landgren ble også deler av våpenleveransene fra Frankrike betalt med gull.

²³¹ Landgren, Signe 1989, s. 106–107.

²³² Ibid., s. 108.

Crotale utvikles av Thompson Huston i Frankrike, dels med støtte fra et fransk forskningsfond og dels under en kontrakt med Syd-Afrika. Hvis utviklingen blir vellykket, skal bedriften opparbeide utstyr for en produksjonslinje for Syd-Afrikas regning.²³³

På det daværende tidspunkt var det, ifølge Hamre, ikke avgjort om produksjonslinjen skulle settes opp i Sør-Afrika eller i Frankrike. Det var kanskje på den bakgrunn at Hamre i samme skriv uttalte at Crotale på de daværende premisser neppe kunne betraktes som et virkelig alternativ.²³⁴ Likevel fortsatte forhandlingene om anskaffelse av systemet. Årsaken til dette var først og fremst at systemet var det beste. Da Norge bestemte seg for å gå inn for Crotale, syntes det klart at systemet skulle produseres i Frankrike.

Det ble stilt spørsmål ved tilknytningen til Sør-Afrika i Stortinget så tidlig som i 1969, men for arbeidet med anskaffelsen av Crotale fikk ikke denne forbindelsen noe å si før i 1973. Da ble det, som jeg har gjort rede for i kapittel 4, spekulert i om regjeringen hadde bundet Stortinget til å anskaffe Crotale. Enkelte hevdet at anskaffelsen ville innebære et brudd med Norges forpliktelser i forhold til FNs våpenembargo av Sør-Afrika. Om så hadde vært tilfellet, ville regjeringen helt klart ha forbrutt seg ovenfor Stortingets tillit.

Spørsmålet om Norge virkelig var bundet i saken, og Crotale-systemets eventuelle tilknytning til Sør-Afrika, kom i skyggen av den parlamentariske krisen. Saken skulle imidlertid anta større dimensjoner i forbindelse med slutføringen av kontraktsforhandlingene i 1974. En av årsakene til dette var blant annet at Organisation of African Unity (OAU) og antiapartheidbevegelsen i London begynte å motarbeide norsk anskaffelse av Crotale.

---

²³³ Riksarkivet, Forsvarets arkiv 1965-69, eske 574, mappe 797,0, jnr. ?/797, 11. juni 1969.

²³⁴ Ibid.

Motstand i Norge

Saken ble tatt opp i Stortinget under spørretimen den 3. februar 1973. Stortingsrepresentant Gunnar Skaug (Ap) ønsket svar på om det var riktig at Sør-Afrika hadde interesser i Cactns/Crotale. Statsråd Hellesen svarte at ifølge hans kjennskap til saken var Crotale-systemet 100 prosent fransk eid, og at det var den franske produsenten Thomson-CSF som satt med alle industrielle rettigheter. I forbindelse med avsløringene om Crotale-sakens tilknytning til markedsforhandlingene, ble saken tatt opp 4. april 1973. Arne Kielland (SV) påpekte at den sørafrikanske forsvarsminister den 2. mai 1969 hadde gjort det klart at Cactus/Crotale var utviklet og i stor grad finansiert av Sør-Afrika. Sør-Afrika hadde en forholdsvis betydelig bestilling på Crotale-systemet, og det var på det grunnlag ifølge Kielland, naturlig å anta at de hadde betalt deler av systemets utviklingskostnader. Kielland ønsket å få klarhet i om regjeringen ville "gjøre det klart at norsk industriutvikling ikke tuftes på tilbud fra industrimilitære krefter i Frankrike og Sør-Afrika."²³⁵ Forsvarsminister Johan Kleppe bekreftet at Sør-Afrika hadde bestilt Crotale, og at landet hadde betalt deler av utviklingskostnadene. Han understreket likevel at all planlegging og utvikling hadde foregått i Frankrike. I forhold til en eventuell norsk anskaffelse følte han behov for å presisere:

Systemet 100 % fransk, den videre utvikling har vist dette ... en forutsetning for å innføre et våpensystem av denne type og kompleksitet at norsk industri gjennom medvirkning i produksjonen, settes i stand til å påta seg det langsiktige vedlikehold og videre medvirke til å gjennomføre den modernisering som erfaringsmessig må til gjennom systemets levetid. ... Det er således ikke spørsmål om å tufte norsk industri på utenlandske industrimilitære krefter, men om å ta

---

²³⁵ UD, doss. 38 6/26, jnr. 015864, 1974.

vare på norske interesser og behov på en hensiktsmessig måte.²³⁶

Statsråden presiserte i denne forbindelse at det aldri hadde foreligget noe tilbud om sørafrikansk leveranse av Crotale. Kielland var likevel ikke sikker på at det kun var franske eierinteresser i Crotale. Hans usikkerhet knyttet seg til at Sør-Afrika skulle ha protestert på salget av Crotale til Libanon. Årsaken til de sørafrikanske protestene var at salg til Libanon ville innebære et fransk kontraktsbrudd. Protestene skulle ha ført til at handelen ble kansellert. Representanten undret seg over om ikke statsråden så noen grunn til å sjekke våpenets forhistorie og salgsvilkår med andre enn franskmennene før et eventuelt norsk kjøp ble avgjort.²³⁷ Kleppe forklarte at Forsvardepartementet for sin del anså det franske svaret som dekkende for de faktiske forhold. I media forklarte Kleppe at Crotale var et fullt ut fransk produkt. Det forandret likevel ikke på det faktum at Frankrike førte en mindre restriktiv politikk overfor Sør-Afrika enn hva Norge gjorde. I denne forbindelse presiserte han at det ennå ikke var avgjort hvilket system Norge er best tjent med.²³⁸ For å forsvare en eventuell anskaffelse påpekte han i Stortinget at

dersom norsk tilbakeholdenhet skulle utvides til å nekte oss selv våpensystemer som stormaktene selger til land Norge ikke vil eksportere våpen til, kan det bli umulig for oss å skaffe oss det forsvarsmateriell vi trenger.²³⁹

Om norske myndigheter skulle stille samme krav til utenlandske våpenprodusenter som dem som ble pålagt egen industri, ville for eksempel ikke Norge lenger kunne anskaffe våpen hos en rekke amerikanske produsenter. Noe slikt var

---

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Aftenposten, Klipparkiv "Crotale", artikkel 5. april 1973.

²³⁹ UD, doss. 38 6/26, jnr. 015864, 1974.

utenkelig. Av den grunn kunne en heller ikke ta hensyn til hvilke andre land som eventuelt hadde anskaffet det franske rakettsystemet Crotale.

Det kan være interessant å studere begrunnelsen for Kiellands skepsis til eierinteressene i Crotale-systemet nærmere på bakgrunn av til den kansellerte Libanon-kontrakten. I en undersøkelse om hvilke land som hadde gått til anskaffelse av Crotale, kom det frem i et notat til regjeringens medlemmer at Libanon hadde ønsket å anskaffe Crotale, men at Frankrike "gjorde så store vanskeligheter med hensyn til kontraktsinngåelse at Libanon trakk sitt kjøpstilbud tilbake".²⁴⁰ Notatet spekulerte i om det var Norges motforestillinger mot at systemet kunne bli spredt til eksotiske land, og ikke en eventuell sørafrikansk innsigelse, som hadde påvirket Frankrike i en slik retning.²⁴¹ Om så var tilfellet, ville norsk kjøp av Crotale virke modererende på fransk eksportpolitikk.

Norge hadde etter 1967, som nevnt i kapittel 1, tatt en prinsipiell beslutning om ikke å eksportere forsvarsprodukter til udemokratiske regimer.²⁴² I forhandlingene med Frankrike om samproduksjon, hadde Norge kommet frem til en avtale der franske myndigheter skulle anskaffe deler til Crotale i Norge for 160 millioner kroner. For å overholde norske eksportrestriksjoner skulle de norskproduserte deler bare benyttes i våpenenheter som inngikk i det franske og det norske forsvar. Det skulle derfor ikke være noen fare for brudd på retningslinjene for norsk våpeneksport.²⁴³

Saken engasjerte også utenfor Stortinget. I Aftenposten ble den fremstilt fra begge sider.²⁴⁴ Regjeringen gjorde det klart at systemet var franskeid og at Sør-Afrika ikke lenger hadde interesser i systemet. Det som gjorde størst inntrykk, var

²⁴⁰ UD, doss. 38 6/26 bind II, notat 22. oktober 1974, kommentar til H 1018.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Wicken, Olav 1992, s. 56.

²⁴³ UD, doss. 38 6/26, jnr. 018609, 12. juli 1974.

²⁴⁴ Aftenposten, klipparkiv, "Crotale".

imidlertid det faktum at norsk kjøp likevel ville bli oppfattet av Afrikanske frigjøringsbevegelser som en støtte til apartheid.²⁴⁵ Dette synet kom klart til uttrykk i to henvendelser fra Mellomkirkelig råd til utenriksminister Knut Frydenlund i november og desember 1974.²⁴⁶ Rådet innså at det ikke kunne verifisere påstandene om at det på dette tidspunkt fortsatt fantes noen sammenheng mellom Sør-Afrika og Frankrike i produksjonen av Crotale. Om det fantes en sammenheng eller ikke var likevel mindre viktig. Rådet fant at de måtte legge vekt på det faktum

at ledende afrikanske politikere, som for eksempel Tanzanias utenriksminister, har gitt uttrykk for den oppfatning at det er en slik sammenheng, og at kjøp av rakettsystemet Crotale vil innebære en støtte, økonomisk, teknisk og moralsk til Sør-Afrika.²⁴⁷

I tillegg til denne oppfatningen hos ledende afrikanske politikere, hadde norsk og internasjonal presse opplyst at Crotale var utviklet gjennom et samarbeid mellom Sør-Afrika og Frankrike, og at 80 prosent av utgiftene til utviklingen av systemet var betalt av sørafrikanske kapitalinteresser. Rådet la videre vekt på at den norske regjeringen også selv hadde innrømmet at den afrikanske oppfatningen var riktig, og at saken kunne skape utenrikspolitiske belastninger for Norge om Crotale ble anskaffet.²⁴⁸ Det var derfor rådets oppfatning at en "på klare etiske premisser" ikke burde ha noe med Sør-Afrika å gjøre, og at myndighetene måtte ta dette momentet med i betraktningen før de traff sin endelige avgjørelse.²⁴⁹

²⁴⁵ Aftenposten, klipparkiv, "Crotale", 26. september 1974.

²⁴⁶ UD, doss. 38 6/26, jnr. 34156, 1974 og jnr. 034937, 1974.

²⁴⁷ UD, doss. 38 6/26, jnr. 34156, 29 november 1974.

²⁴⁸ UD, doss. 38 6/26, jnr. 034937, 1974.

²⁴⁹ Ibid.

Myndighetenes syn

Opplysningene om Sør-Afrikas engasjement var til tider vage. Fra norsk side ble det gjennom hele anskaffelsesprosessen lagt stor vekt på spørsmålet om Frankrikes våpeneksport. UD hadde i mai 1974 innhentet informasjon om Sør-Afrikas rolle i Crotale-prosjektet.²⁵⁰ Undersøkelsene bygget på informasjon delvis mottatt underhånden gjennom franske forretningsforbindelser. I notatet het det at Sør-Afrikas forbindelser til Crotale-prosjektet skulle ha utgangspunkt i våpenembargoen. Det var vanskelig for Sør-Afrika å finne land som var villige til å selge våpen. Frankrike hadde samtidig et ønske om å utvide sine gullreserver for å styrke sin valuta. Sør-Afrika, som hadde nok av gull, kom derfor med et tilbud til Frankrike om å betale 100 millioner franske franc i gull dersom Frankrike kunne gjøre tilgjengelig et moderne bakke-til-luft-våpen. Thomson-CSF var allerede i gang med å utvikle et slikt våpen, og de 100 millioner gikk inn i prosjektet som forskuddsbetaling. Samtidig ble pengene brukt til å dekke viktige utviklingskostnader. Sør-Afrika skulle senere få kjøpe det ferdig utviklede våpensystemet. Ifølge franskmennene skulle midlene ikke gi Sør-Afrika eierinteresser, våpenet skulle forbli fransk eiendom. Norge ble forsikret av franske myndigheter om at all utvikling av systemet hadde foregått i Frankrike ved private franske bedrifter og etter et rent fransk initiativ. Alle industrielle rettigheter til prosjektet var beholdt av Frankrike, og all produksjon av våpensystemet skulle foregå der.²⁵¹ Det var denne forståelsen som ble lagt til grunn av den norske regjeringen. I et senere notat fra UD til utenriksministeren 12. juli 1974 holdt UD fast ved dette syn.²⁵² I etterkant kan vi se at UD's undersøkelser i all hovedsak samsvarer med Landgrens studie.

---

²⁵⁰ UD, doss. 38 6/26, jnr. 015864, 15 mai 1974.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² UD, doss. 38 6/26, jnr. 018609, 12. juli 1974.

"Internasjonale" motforestillinger

Dette var likevel bare ett syn på saken. OAU og antiapartheid-bevegelsen var av en annen oppfatning. I et brev til statssekretær Arne Arnesen i UD datert juni 1974 presenterte Abdul Minty i antiapartheidbevegelsen sin versjon.²⁵³ Årsaken til henvendelsen var ifølge Minty nye rapporter om at Norge snart ville offentliggjøre kjøpet av Crotale-systemet. Han hadde vanskelig for å tro at Norge ville være det første landet som gikk til anskaffelse av dette systemet, som ifølge ham først og fremst var utviklet av Sør-Afrika. Et slikt kjøp mente han ville være det samme som å støtte regimet i Pretoria, samtidig som det ville bidra til å styrke regimets våpenteknologiske nivå, og mer alvorlig

violate most flagrantly the spirit of UN Security Council's resolutions on the arms embargo which are aimed at denying to South Africa any international support in the field of military and security strength ... France is the major violator of those resolutions and has gone one step further in helping South Africa to build up an internal armaments industry in order to further sabotage the UN decisions.²⁵⁴

Et norsk kjøp av Crotale ville ikke bare sjokkere, men også bidra til en videre underminering av embargoen. Minty refererte til militære eksperter, som hevdet at Crotale var blant de beste systemer i sin klasse sammen med det britiske systemet Rapier og det tysk/franske Roland. Han var personlig i tvil om denne påstanden var riktig fordi Crotale var det eneste av disse systemene som hadde blitt utviklet på grunn av en politisk motivasjon, og ikke bare ut fra forsvarshensyn. Videre hevdet han at selv om Crotale skulle være det beste systemet for Norge, skyldtes ikke dette kun faktisk ytelse, men også et kostnads-/effektivitetskriterium. I den forbindelse presiserte han at Crotale var utviklet med

²⁵³ UD, doss. 38 6/26, jnr. H-882, 1974, vedlegg 1, Notat "Crotale-saken".

²⁵⁴ Ibid.

betydelige subsidier fra Sør-Afrika, og at det ytterligere ville styrke argumentene mot et slikt kjøp ettersom det ville bety at tredjeland som Norge ville gjøre seg avhengig av Sør-Afrikas forsvarsindustri. Dette gjaldt ikke bare for våpenets tilgjengelighet, men også for å kunne finansiere kjøpet. Alle synspunkter i denne saken kunne det ikke, ifølge Minty, gjøres rede for per brev. Han ønsket derfor et møte om saken, enten med Arnesen eller med utenriksministeren. For å understreke hvor viktig det var for antiapartheidbevegelsen å hindre at Norge kjøpte Crotale, avsluttet han sitt brev på følgende måte:

I am due to go to East Africa next week but should be back by the end of July. However, if a decision is likely to be made before then, then I am prepared to return earlier and come to Oslo to discuss the matter.²⁵⁵

Møtet mellom Minty og utenriksministeren fant sted 13. august 1974. Minty forklarte at norsk anskaffelse av Crotale ville føre til internasjonale reaksjoner. Årsaken til dette var at et slikt kjøp ville støtte fransk våpenpolitikk, som på dette tidspunkt klart krenket FNs resolusjon om forbud mot eksport av våpen til Sør-Afrika. Et norsk kjøp av Crotale ville bli tatt opp i FN, og Norge måtte i så fall regne med å få en resolusjon mot seg i generalforsamlingen.²⁵⁶

Det samme budskapet ble formidlet fra FN-delegasjonen i New York etter en henvendelse fra antiapartheidkomiteens formann, Edwin Ogebe Ogbu. Han hadde til den norske delegasjonen uttrykt bekymring over meldingene om at Norge skulle ha besluttet å anskaffe Crotale, noe han mente ville være en oppmuntring til samarbeid med Sør-Afrika. Ogbu uttrykte et håp om at Norge ville avstå fra et hvert skritt som ville bidra til å undergrave våpenembargoen mot Sør-Afrika. Ogbu minnet om at Norge ikke har reservert seg mot FNs resolusjon i desember 1973, som "call upon the government's

---

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ Ibid.

concern to refrain from importing any military supplies manufactured by, or in collaboration with South-Africa".²⁵⁷ FN-delegasjonen hevdet at dette ikke var riktig. Norge hadde sammen med de andre nordiske landene reservert seg mot denne teksten, fordi den ikke ville ha noen effekt så lenge landene som samarbeidet med Sør-Afrika ikke bidro. FN-delegasjonen fremhevet at Norge alltid hadde støttet opp om våpenembargoen.²⁵⁸

Norge fikk ikke bare besøk av antiapartheidbevegelsen. Statsministeren fikk også en personlig henvendelse fra Zambias president, Kenneth Kaunda, som innstendig ba Norge om ikke å anskaffe Crotale.²⁵⁹ Medio september 1974 ankom også en delegasjon fra OAUs frigjøringskomité.²⁶⁰ Delegasjonen møtte statsminister Bratteli, hvor den gjorde rede for sitt syn på våpentransaksjoner med Sør-Afrika. Komiteens utenriksminister Vincent Efon ledet samtalene. Han fremhevet hvor viktig det var at det internasjonale samfunn etterlevde FNs sanksjoner mot Rhodesia og Sør-Afrika, og ikke styrket disse landenes militære potensial. Efon satt med informasjon som fortalte ham at Norge var interessert i å kjøpe et rakettvåpensystem som var laget i Sør-Afrika. Han var i den forbindelse instruert til å si at slike våpentransaksjoner ville styrke Sør-Afrika betydelig. Dersom norske myndigheter ikke gjorde det klart at Norge ikke kom til å anskaffe Crotale, ville det ikke være til å unngå at enkelte afrikanske land ville rette kritikk mot Norge i den kommende generalforsamlingen i FN. Dette ville i så fall være beklagelig for alle parter. Bratteli fastslo at Norge alltid hadde støttet antiapartheidarbeidet, og at Norge fortsatt stilte seg bak sikkerhetsrådets vedtak fra 1964 om våpenembargo mot Sør-Afrika. Han bekreftet også at Norge var på utkikk etter et

²⁵⁷ UD, doss. 38 6/26, jnr. 023913 UD 1974, 6. september 1974.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ UD, doss. 38 6/26, jnr. 026061, 27. september 1974.

²⁶⁰ UD, doss. 38 6/26, jnr. 025816, 24. september 1974.

rakettvåpen, og at Crotale var et av de systemene norske fagmyndigheter var interessert i. Crotale-saken var ennå ikke avgjort av myndighetene. Noe løfte om ikke å anskaffe Crotale, kunne ikke Bratteli gi. Årsaken til dette var at Norge var et lite land med en utsatt strategisk beliggenhet. Det var statsministerens oppgave å sørge for at landet til enhver tid hadde det best mulige forsvar. Statsministeren kunne imidlertid forsikre Efon om at Norge ikke ville inngå noen form for militært samarbeid med Sør-Afrika.²⁶¹

Som en kuriositet kan det i tillegg nevnes at UD i 1974 ble klar over at også det nordafrikanske landet Libya hadde gått til anskaffelse av Crotale. Et faktum som hadde gått upåaktet hen hos både OAU og antiapartheid komiteen.²⁶²

Britisk innblanding

Parallelt med protestene mot det norske kjøpet av Crotale, begynte britene å arbeide for at Norge skulle anskaffe det britiske systemet Rapier. Den 22. august 1974 overleverte den britiske ambassadør Ralph Walford Selby en "Aide Memoire" om det britiske rakettssystemet Rapier til Kjeld Vibe i UD.²⁶³ Av notatet kom det frem at det forelå en forbedret versjon av Rapier, og britene hadde et visst håp om å få i stand en nordeuropeisk standard ettersom Belgia, Danmark og Holland hadde systemet til vurdering. I tillegg var Rapier ett av tre systemer som var til utprøving i USA. Ambassadør Selby påpekte at en amerikansk avgjørelse også ville være av interesse for Norge, og at Norge, om ikke av andre grunner, i det minste burde vente til den amerikanske vurderingen var gjennomført.²⁶⁴

Selby var også interessert i oppslagene i norsk presse om Crotale, og systemets tilknytning til Sør-Afrika. Vibe gjorde

²⁶¹ Ibid.

²⁶² UD, doss. 38 6/26, bind II, jnr. 033196, 8. november 1974.

²⁶³ UD, doss. 38 6/26, H-882, 26. august 1974, se vedlegg 2, notat "Britisk tilbud om lavforsvarsraketten Rapier".

²⁶⁴ Ibid.

rede for Mintys henvendelser og forklarte at Norge hadde vanskelig for å akseptere Mintys påstand om at kjøp av Crotale skulle innebære noen støtte til Sør-Afrika.²⁶⁵ Ifølge Selby var Sør-Afrika også interessert i Rapier. Årsaken til dette var at Crotale-systemet ikke hadde levd opp til landets forventninger. Salg av Rapier til Sør-Afrika var imidlertid ikke mulig på grunn av den sittende britiske regjeringens restriktive våpenpolitikk.²⁶⁶

Ny norsk vurdering?

På bakgrunn av henvendelsene fra Abdul Minty og den britiske ambassadør ble det gjennomført en analyse av spørsmålet om anskaffelse av Crotale.²⁶⁷ Analysen tok for seg argumentene for og imot det franske våpensystemet. I spørsmålet om Sør-Afrikas interesser i produksjon og salg av Crotale, falt man i likhet med i 1973, ned på det standpunkt at det var Frankrike som sto for produksjon av systemet, og at det ikke forelå bevis for at Sør-Afrika fortsatt hadde interesser i prosjektet. Dette spilte likevel liten rolle i forhold til det faktum at en anskaffelse av Crotale ville virke negativt inn på forholdet til afrikanske stater, samtidig som det kunne bli oppfattet som en støtte til Frankrikes eksportpolitikk. Et slikt signal ønsket en fra norsk side ikke å gi ettersom Frankrike ikke hadde pålagt seg selv de samme eksportrestriksjoner som Norge. I tillegg mente politisk avdeling i UD at en anskaffelse, uansett om Mintys påstander var grunnløse, ville føre til en indrepolitisk belastning for regjeringen dersom den avsto med å vente på den endelige avgjørelsen i USA.²⁶⁸

Den 31. oktober 1974 kunne en lese i Aftenposten at en avgjørelse i Crotale-saken var utsatt til desember, og at Norge trolig ikke kom til å velge Crotale om USA skulle bestemme

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Ibid.

²⁶⁷ UD, doss. 38 6/26, H-882, 26. august 1974.

²⁶⁸ Ibid.

seg for et annet system.²⁶⁹ I den forbindelse er tidligere forsvarsminister Fostervolls syn på saken interessant. I et intervju med forfatteren av denne studien hevder han at tilknytningen til Sør-Afrika den gangen ikke hadde noen avgjørende betydning for om Norge skulle anskaffe Crotale eller ikke. Ifølge ham var en av grunnene til at forbindelsen med Sør-Afrika ble oppfattet som årsaken til at regjeringen gikk bort fra Crotale at dette var den forklaringen som ble brukt offentlig. Norge hadde ingen annen grunn som kunne virke troverdig i forhold til å velge et annet system enn Crotale. Den virkelige grunnen, nemlig at norske myndigheter til syvende og sist heller ønsket å anskaffe et amerikansk system, ville kunne skade Norges forhold til Frankrike. I tillegg var det fordelaktig å bruke Sør-Afrika som motiv for utsettelsen i forhold til de kreftene i Norge som motarbeidet en norsk anskaffelse av Crotale med Sør-Afrika som motivering.²⁷⁰

Oppsummering

Sør-Afrikas tilknytning til Crotale-prosjektet var reell. Norske myndigheter hadde gjennom hele anskaffelsesprosessen kjent til denne sammenhengen. Våpensystemet var utviklet med midler fra apartheidregimet, og Sør-Afrikas involvering i prosjektet var en funksjon av våpenboikotten mot landet. Norsk kjøp av våpensystemet ville ha ført til reaksjoner hos enkelte afrikanske stater, og dette kunne ha ført til negative utenrikspolitiske konsekvenser for Norge i forholdet til disse. Dette til tross for at regjeringen selv var av den oppfatning at ingen FN-sanksjoner ville brytes, og at Sør-Afrika heller ikke ville oppnå noen økonomisk gevinst ved en norsk anskaffelse.

I media ga myndighetene inntrykk av at forholdet mellom Crotale og Sør-Afrika kunne føre til for store belastninger ved en eventuell anskaffelse. Det ble sagt at dersom Norge skulle

²⁶⁹ Aftenposten, klipparkiv, "Crotale".

²⁷⁰ Intervju med Alf J. Fostervoll 14. november 2002.

gå til kjøp av Crotale, måtte det være fordi amerikanerne bestemte seg for å anskaffe det samme systemet. Dette utsagnet var korrekt, og det ville også, med all sannsynlighet vært gyldig uten noe fransk våpensamarbeid med Sør-Afrika om Crotale. Det er her naturlig å legge vekt på uttalelsen til Fostervoll. Han hevdet at båndene til Sør-Afrika ble av regjeringen brukt som et påskudd for å ikke å kjøpe Crotale i 1974, og at disse bånd ikke var den avgjørende årsaken til at systemet ble valgt bort.

Regjeringens behandling av Crotale-systemets tilknytning til Sør-Afrika, og de konsekvenser dette medførte systemanskaffelsen, blir det gjort rede for i neste kapittel. Der vil jeg også redegjøre for den avgjørende årsaken til valget av Roland II i 1975.

Kapittel 6

Regjeringens vurderinger i 1974

Jeg har i kapittel 3 vist at Forsvaret gjennom flere utredninger slo fast at Crotale var det beste rakettssystem for flyplassforsvar i Norge. Til tross for dette falt det endelige valget på et annet system. Hva var årsaken til at regjeringen til slutt valgte å gå bort fra Crotale? For å besvare dette spørsmålet vil jeg undersøke om det i 1973–74 var vilje hos norske myndigheter til å anskaffe Crotale. Hvilke motforestillinger støtte en slik anskaffelse på innad i regjeringen, og hvordan bidro dette til å vende regjeringens interesse bort fra Crotale? Formålet er å avklare hva som til sist var avgjørende for det norske valget i 1975.

FD arbeider for Crotale

Anskaffelsen av et rakettforsvarssystem til flyplassforsvar var en prioritert oppgave for Forsvaret. Dette ble påpekt av forsvarsminister Fostervoll, som også hadde hatt befatning med denne saken under sin forrige periode som minister i 1972–73. I forbindelse med budsjettplanleggingen for 1974, kan vi se hvordan forsvarsministeren prioriterte saken.²⁷¹ I utgangspunktet fikk rakettanskaffelsen en noe stemoderlig behandling som følge av reduserte rammer, men dette endret seg i løpet av budsjettåret.

---

²⁷¹ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, Referat 5. november 1973, sak nr. 3.

Usikkerhet om bevilgning

Det budsjettmessige utgangspunkt for Crotale var dårlig i 1973–74. I forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet for året 1974, ble det foreslått en reduksjon i forsvarsbudsjettet på 70 millioner. For å dekke inn beløpet, foreslo forsvarsministeren blant annet å redusere den planlagte bevilgningen til Crotale med 35 millioner kroner. Et slikt kutt innebar en halvering i forhold til den opprinnelige bevilgningen. Reduksjonen var drastisk, og Fostervoll uttrykte engstelse for at en slik reduksjon kunne få Stortinget til å kutte hele posten. Behovet for lavforsvarsraketter var fortsatt like presserende som det hadde vært de siste årene, og en kansellering av Crotale ville i forsvarsministerens øyne være sensasjonell.²⁷² At anskaffelse av lavforsvarsraketter var den høyest prioriterte oppgave for Forsvaret på begynnelsen av 1970-tallet, burde i seg selv være grunn nok til ikke å slette hele bevilgningen. Det virker derfor forunderlig at ministeren ønsket å kutte bevilgningen i det hele tatt. Årsaken kan ha vært at kontrakten ennå ikke var ferdigforhandlet, avtale om gjenkjøp var fortsatt gjenstand for forhandling, og at anskaffelsen dermed var usikker. Skulle Forsvaret anskaffe et slikt system, trengtes hele summen. Halvparten ville uansett være for lite. Budsjettsituasjonen vakte sterk bekymring hos Forsvarets ledelse. Mangelen av et rakettforsvar til de nordlige flyplasser ble av forsvarssjefen, som nevnt tidligere, beskrevet som den største svakheten i det norske forsvarssystemet.²⁷³

Under regjeringskonferansen den 25. juni 1974 ba Fostervoll om en ekstrabevilgning på Forsvarets materiellbudsjett. Kontrakten med Frankrike om kjøp av Crotale var ferdigstilt. Argumentet i referatet fra regjeringskonferansen, var at man måtte unngå å redusere Forsvaret til et slikt nivå at det kun ble en håndlangertjeneste for de land som skulle bistå under en eventuell krig. Selve argumentet for bevilgningen er i

²⁷² Ibid.

²⁷³ FO, bortsettingsarkiv, H-arkivet, jnr. 1990/797, 28. mars 1974.

og for seg uinteressant. Mer interessant er det at forsvarsministeren gjorde det klart at han uansett ekstrabevilgning eller ikke, var innstilt på å ta de ekstra kostnadene som fulgte med en anskaffelse av Crotale.²⁷⁴ Fostervoll fikk sin ekstrabevilgning på 65 millioner kroner. Beløpet skulle i sin helhet brukes til å dekke utgifter til anskaffelsen av lavforsvarsraketter til flyplassforsvaret.²⁷⁵

Forsvaret ønsker ikke videre utsettelse

Foranledningen til ekstrabevilgningen var ønsket om å få avklart spørsmålet om anskaffelse av Crotale en gang for alle. Argumentene for anskaffelse ble lagt fram i et regjeringsnotat av 14. mai 1974.²⁷⁶ Forsvarsministeren ønsket å fremme forslag om kjøp av Crotale i statsråd før utgangen av måneden. Hovedargumentet for Crotale var enkelt, Crotale var det beste systemet for Norge. Flere utredninger hadde vært entydige i sitt syn på dette. I tillegg var forsvarskomiteen enige om at saken hadde trukket i langdrag, og at den "nå måtte få sin løsning".²⁷⁷ Stortinget var innstilt på å bidra til at en avgjørelse om kjøp av Crotale ble tatt innen Stortinget gikk fra hverandre før sommeren. En slik avgjørelse i vårsesjonen var dessuten helt nødvendig ettersom kontraheringsfristen for Crotale var satt til 1. juli 1974. I sin redegjørelse for regjeringen, fremholdt Fostervoll at anskaffelsen av et effektivt luftvern for alle Forsvarets avdelinger, var ett av de "mest presserende materiellspørsmål", og at dette gjaldt "i særdeleshet moderne lavforsvarsraketter for et antall flyplasser".²⁷⁸ Han fortsatte med at:

De nord-norske flyplasser ligger innenfor en rekkevidde på ned til 30 minutter fra sovjetiske flybaser. Et effektivt

²⁷⁴ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, referat 25. juni 1974, sak nr. 36.

²⁷⁵ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, referat 28. juni 1974, sak nr. 2.

²⁷⁶ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-notat 14. mai 1974.

²⁷⁷ Ibid., punkt 1.

²⁷⁸ Ibid., punkt 2.

luftforsvar av disse flyplasser er en forutsetning for at vårt eget flyvåpen skal kunne utføre sine oppgaver som ledd i opprettholdelsen av forsvarsterskelen i Nord-Norge. Dertil kommer at rask forsterkning fra Syd-Norge og innsetting av styrker utenfra er avhengig av at vi kan holde våre hovedflyplasser i operativ stand. Uten vesentlig effektivisering av luftforsvaret av våre flyplasser vil den nåværende forsvarsevne i nord gradvis svekkes. Dette må være særdeles uheldig i en tid hvor de nordlige havområder med Barentshavet og Svalbardområdet utvikler seg til et meget vanskelig utenrikspolitisk problemområde.²⁷⁹

Flere ulike systemer hadde blitt vurdert inngående, med utgangspunkt i norske forsvarsbehov og operasjonsforhold, og på grunnlag av taktiske, tekniske, operative og økonomiske hensyn. Ut fra en samlet kostnads-/effektivitetsvurdering skilte Crotale-systemet seg klart ut som det billigste og best egnede for norske forhold. Forsvarsministeren la vekt på at dette var konklusjonen til flere ekspertutvalg, og at den også ble støttet av forsvarssjefen.²⁸⁰

Innenfor de økonomiske forutsetninger gitt i Forsvarets langtidsplan, var det bare mulig å anskaffe fire batterier. Disse skulle settes på Andøya, Bardufoss, Bodø og Ørland. De samlede materiellkostnader ville bli 590 millioner kroner i forhold til avtalt vekslingskurs mot franske franc på 107. Kontraktsinngåelse innenfor kontraheringsfristen ville føre til en leveranse av Crotale i begynnelsen av 1978. For anskaffelsen av fire batterier var det økonomisk sett ingen problemer med kjøp av Crotale. Finansministeren sa han ville følge Forsvarets proposisjon i saken dersom anskaffelsen fikk støtte i partiets gruppestyre på Stortinget.²⁸¹ Anskaffelsen måtte innpasses i langtidsplanen i slutten av mai 1974. Crotale ble diskutert under regjeringskonferansen den 21. mai. Noe vedtak om kjøp ble ikke fattet. Forsvarsministeren

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Ibid, punkt 3.

²⁸¹ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, referat 21. mai 1974, sak nr. 8.

redegjorde for Forsvarets behov. Ut fra referatet fra møtet kan vi lese at Fostervoll møtte motstand fra andre i regjeringen. Motstanden gjaldt tilsynelatende først og fremst spørsmålet om Sør-Afrikas deltakelse i utviklingen av systemet. Det var utenriksminister Knut Frydenlund som anførte bemerkningene.²⁸²

Usikkerhet om anskaffelsen

Det var ikke unaturlig at enkelte regjeringsmedlemmer følte et visst ubehag i forhold til valget av Crotale. Et knapt år i forveien hadde flere av Arbeiderpartiets stortingsrepresentanter sådd tvil om Korvald-regjeringens motiver for å anskaffe systemet. Dessuten hadde systemets tilknytning til Sør-Afrika igjen blitt en het potet i media.

Argumentene for Crotale

For å berolige sine kolleger presiserte Fostervoll at de inngående drøftinger med franske myndigheter var et resultat av systemets overlegne fordeler sammenlignet med konkurrentene, dessuten var det ikke tvil hos de sakkyndige om at Crotale var det system man burde anskaffe.²⁸³ For de representanter som fortsatt smakte på en amerikansk løsning, kunne forsvarsministeren fortelle at det amerikanske Hawk uansett ville bli for dyrt og at dette systemet heller ikke hadde den fleksibilitet som trengtes på norske flyplasser.²⁸⁴ Hawk svarte med andre ord ikke til de norske systemkravene.

Regjeringsavtalen med Frankrike bidro til å redusere innsigelsene mot anskaffelse av Crotale, og gjorde saken mer spiselig. Fra et industripolitisk synspunkt var sannsynligvis Crotale-systemet det beste Norge kunne anskaffe. Den franske regjeringen hadde påtatt seg å assistere Norge i forbindelse med kontraktsinngåelsen og ved senere reservedelsanskaf-

---

²⁸² Ibid.

²⁸³ Ibid.

²⁸⁴ Ibid.

felser. Frankrike ville også kvalitetssikre produktet og bistå det norske forsvaret med opplæring av personell. I tillegg hadde den franske regjering forpliktet seg til kompensasjonskjøp i Norge for over halvparten av kostnadene ved kjøp i Frankrike.²⁸⁵ Enkelte av de franske kompensasjonskjøpene ville skje i form av norske leveranser til Crotale. Forhandlingene om norsk koproduksjon hadde vært tidkrevende, og påvirket systemets endelige pris og leveringsbestemmelser. Den restriktive norske eksportpolitikken førte til vanskeligheter.²⁸⁶ De norske leveransene til Crotale ville utgjøre omtrent 35 prosent av kostnadene knyttet til kjøpet.²⁸⁷ Etter lange drøftinger hadde forhandlingene ført frem til en ordning hvor norskproduserte deler til systemet bare skulle inngå i leveranser til Frankrike og Norge. Fostervoll presiserte at den franske regjering hadde garantert at norskproduserte deler ikke ville bli solgt til tredjeland.²⁸⁸

Ifølge Fostervoll var avtalen om koproduksjon i samsvar med generell innkjøpspolitikk. Produksjon av Crotale var spesielt viktig dersom norske bedrifter kunne trekkes inn i produksjon som kunne fremme teknologiutvikling på viktige områder. Dette ville i tillegg gjøre det mulig for Norge å vedlikeholde og modernisere systemet ved egen evne, og på den måten sikre våpenets levetid ut det 20. århundre.²⁸⁹ Den norske produksjonsdeltakelse ville imidlertid føre til en merutgift som Fostervoll mente måtte dekkes av Forsvaret. Merutgiftene ble beregnet til omtrent 9 prosent av de samlede materiellanskaffelsesutgifter.²⁹⁰

²⁸⁵ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-notat 14. mai 1974, punkt 4.

²⁸⁶ Ibid., punkt 5.

²⁸⁷ Ibid., punkt 6.

²⁸⁸ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, referat 21. mai 1974, sak nr. 8.

²⁸⁹ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-notat 14. mai 1974, punkt 5.

²⁹⁰ Ibid., punkt 7.

Utenriksministerens innsigelser

Utenriksminister Frydenlunds betenkeligheter gikk først og fremst på leverandørlandet Frankrike. Den militærfaglige konklusjonen kunne han ikke trekke i tvil. Frankrikes tvilsomme eksportpolitikk, og de bånd Crotale-systemet hadde til Sør-Afrika, reiste derimot en del utenrikspolitiske betenkeligheter. På denne bakgrunn ønsket utenriksministeren at regjeringen fikk mer tid til å drøfte saken, selv om han var inneforstått med at det kunne være vanskelig å få utsatt saken noe lenger.²⁹¹ Finansministeren var forberedt på å følge FD, men ønsket først å ha støtte i partiets gruppestyre på Stortinget. Etersom Fostervoll mente det var mulig å flytte fristen for kontrahering noe frem i tid, ble det enighet om at saken skulle utsettes i påvente av behandling i gruppestyret.²⁹²

I etterkant av møtet gjennomførte forsvarsministeren en konsekvensutredning av en eventuell utsettelse av kontraktsinngåelse fra 1. juli 1974 til 1. november 1974.²⁹³ Den franske produsenten hadde akseptert en utsettelse av kontraheringsfristen. Regjeringen kunne dermed få mer tid til å vurdere betenkelighetene slik Frydenlund ønsket. Helt uten kostnader ville utsettelsen likevel ikke være. Leverandøren hadde gått med på å ikke endre prisforutsetningene, men forsinkelsen ville føre til en merutgift på om lag 20 millioner kroner.²⁹⁴ Årsaken var justeringer i vekslingskursen. I forhold til de budsjetterte utgifter ville imidlertid ikke dette få store konsekvenser. Franske kontraktsrevisjonsmyndigheter hadde allerede justert ned prisen for hele leveransen med fire prosent i forhold til det som hadde blitt fremforhandlet tidligere, og denne justeringen ville gjelde uansett kontraktsdato.²⁹⁵ Målt mot hverandre ville prisjusteringen veie opp for den ekstra-utgift en forsinkelse ville medføre, og prisøkningen ville derfor

²⁹¹ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, Referat 21. mai 1974, sak nr. 8.

²⁹² Ibid., sak nr. 8.

²⁹³ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-notat 25. mai 1974.

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ Ibid.

ikke gå utover det beløp som var planlagt fra FD side. En uheldig konsekvens ville likevel være at norsk industri ville tape leveranser til det franske forsvar for ca. 15 millioner kroner.²⁹⁶

På samme tid ble det klart at saken ikke ville bli behandlet i Stortinget før under høstsesjonen. Avgjørelsen om å vente med kontrahering til 1. november 1974 var dermed allerede tatt.²⁹⁷ Forsvarskomiteen hadde ønsket å behandle saken før sommerferien, men det var enighet i Arbeiderpartiets gruppe om ikke å trekke en forhastet konklusjon før sommerferien.²⁹⁸

Nye utredninger

Etter regjeringskonferansen den 21. mai satte utenriksministeren i gang sin egen undersøkelse. I et notat fra statssekretær Arne Arnesen blir det gjort rede for anskaffelsen av Crotale og de betenkeligheter UD festet til den.²⁹⁹ Det var fra FD sin side ikke åpnet for alternativer til Crotale. Både det amerikanske systemet Hawk og det britiske Rapier var helt klart uaktuelle, men det fransk/tyske systemet Roland hadde teknologi som i forhold til norske behov kunne sammenlignes med Crotale. UD's hovedinnvendinger mot systemet tok utgangspunkt i det som ble beskrevet som Frankrikes "noe bisarre våpen og ammunisjonspolitikk."³⁰⁰ I tillegg ble det lagt vekt på at Frankrike ikke lenger var en del av NATOs integrerte forsvarssamarbeid. Fordelen med Roland var at man ved en slik anskaffelse ikke ville være avhengig av franske leveranser, ettersom systemet også ble produsert i Tyskland. Det var dessuten kjent for UD at amerikanerne også var i ferd med å velge system, og at de også overveide å anskaffe Crotale. Om amerikanerne også skulle anskaffe Crotale, ville de

---

²⁹⁶ Ibid.

²⁹⁷ Ibid.

²⁹⁸ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, referat 22. august 1974, sak nr. 10.

²⁹⁹ UD, doss. 38 6/26, notat uten jnr. 22. mai 1974 til utenriksministeren.

³⁰⁰ Ibid.

forsyningsmessige og sikkerhetspolitiske ankepunktene mot systemet forsvinne.³⁰¹

I løpet av sommeren 1974 gikk UD gjennom anskaffelsen av Crotale-systemet på nytt.³⁰² Kjøp av et system tilsvarende Crotale ble beskrevet som "en av de mest presserende forsvarsoppgaver" som Forsvaret sto ovenfor i 1974. Uten en vesentlig effektivisering av luftforsvaret av Norges flyplasser ville landets "forsvarsevne i nord gradvis svekkes." Under det UD beskrev som "ellers like omstendigheter" ville det for Norge "være mer hensiktsmessig å anskaffe et amerikansk lufttrakettsystem blant annet på grunn av USA's store betydning for Forsvaret av Norge og også av hensyn til byrdefordelingsproblemet."³⁰³ I henhold til UD fantes det imidlertid ikke noe egnet amerikansk system. Crotale hadde skilt seg klart ut som det beste fra en teknisk, operativ og ikke minst økonomisk vurdering. Alle tekniske og økonomiske spørsmål var avklart. En ytterligere utsettelse ville få uheldige konsekvenser med tanke på pris og koproduksjonsavtalen for norsk industri.³⁰⁴ Med unntak av referansen til Norges forhold til USA, var UD's analyse helt på linje med FD's argument om å kjøpe Crotale.

Da spørsmålet om anskaffelse av Crotale ble gjenopptatt under regjeringskonferanse den 22. august 1974, hadde FD liggende klar en proposisjon med forslag om kjøp av Crotale. Siden behandlingen 22. mai 1974 hadde Crotale-systemets tilknytning til Sør-Afrika fått bredere dekning i norske aviser. Abdul Minty hadde under sitt besøk i Norge, ifølge Frydenlund, ikke bidratt til noen ny informasjon i saken bortsett fra at afrikanske land ville legge inn en protest i FN dersom Norge gjennomførte handelen med Frankrike.³⁰⁵ Det var fra norsk side foretatt undersøkelser for å avklare hvilken

---

³⁰¹ Ibid.

³⁰² UD, doss. 38 6/26, notat uten jnr. 12. juli 1974, til utenriksministeren.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, referat 22. august 1974, sak nr. 10.

forbindelse Sør-Afrika hadde til Crotale-systemet. Disse undersøkelser hadde vist av Crotale var 100 prosent fransk, og at Sør-Afrika kun hadde bidratt med finansiell støtte i forbindelse med at det selv skulle anskaffe systemet. Opplysninger hadde også blitt innhentet fra andre kilder enn franske, og disse var belt på linje med hva regjeringen allerede visste.

Regjeringens overveininger

Det hadde med andre ord ikke kommet frem nye opplysninger om Crotale, som skulle tilsi at Norge ikke burde gå til anskaffelse av systemet. På bakgrunn av dette ønsket forsvarsministeren å opprettholde sitt standpunkt.³⁰⁶ Alt lå til rette for å anskaffe Crotale. De sakkyndige i Forsvaret var enige om at dette systemet var det beste for Norge. Frydenlund var av den oppfatning at regjeringen burde ta belastningen med å anskaffe Crotale dersom det var helt på det rene at dette var det beste systemet for Norge.³⁰⁷

En liten detalj talte likevel ifølge Frydenlund for en fortsatt utsettelse. Amerikanerne var på dette tidspunkt i ferd med å anskaffe et tilsvarende system fra en foreløpig ukjent europeisk produsent. Om amerikanerne skulle velge et annet system enn det Norge gjorde, ville dette i gitte situasjoner kunne by på forsyningsmessige problemer for landet.³⁰⁸

Enighet om å vente på amerikanerne

Avgjørelsen om kjøp av Crotale ble utsatt nok en gang. Utenriksministeren og forsvarsministeren ble bedt om å legge fram et felles notat om saken som kunne behandles på neste regjeringskonferanse.³⁰⁹

---

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Ibid.

³⁰⁸ Ibid.

³⁰⁹ Ibid.

Som allerede belyst hadde forsvarssjefen anbefalt å anskaffe systemet både i 1970 og i 1972.³¹⁰ For at statsrådene skulle ha et så godt beslutningsgrunnlag som mulig, ble det likevel besluttet å gjennomføre en fornyet vurdering av de konkurrerende rakettsystemene. Regjeringen fikk dermed en oppdatert vurdering av de tre europeiske systemer som på dette tidspunkt var aktuelle. I rapportens konklusjon het det at det siden 1972 ikke hadde kommet frem nye forhold som rokket ved tidligere konklusjoner, tvert imot hadde prisutviklingen styrket argumentene for kjøp av Crotale.³¹¹

Det ble imidlertid tatt ett forbehold. Konklusjonen var basert på en vurdering av de allerede eksisterende og tilgjengelige systemene. Det var ifølge ministerne imidlertid grunn til å legge vekt på USAs valg av system, på grunn av størrelsen på en eventuell amerikansk ordre og de tekniske krav amerikanerne eventuelt ville stille. Det systemet amerikanerne valgte, kunne dermed bli bedre egnet for norske formål på grunn av de amerikanske krav. I tillegg var det helt klart en fordel om Norge hadde et flyplassforsvar som støttemaktene ville være kjent med i en krigssituasjon. Både utenriksministeren og forsvarsministeren var enige i dette.³¹² Dersom man skulle finne det formålstjenlig å samordne anskaffelsen med USA, kunne det dessuten være atskillige økonomiske, og forsyningsmessige fordeler å oppnå.³¹³ Bakgrunnsinformasjonen var hentet fra Halsnes rapport henvist til i kapittel 3.

Forsvarssjefen fastholdt på sin side at Norge burde kjøpe Crotale så snart som mulig, på tross av Halsnes rapport. Likevel ønsket han at man samtidig burde ta hensyn til de fordeler amerikanske etterforsyninger eventuelt kunne medføre. Luftforsvarets forsyningskommando (LFK) var mer

³¹⁰ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-notat 18. oktober 1974.

³¹¹ FFI, Notat S-363, september 1974, punkt 5, s. 24.

³¹² Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-notat 18. oktober 1974, s. 3.

³¹³ Ibid., s. 4.

positiv til en utsettelse, og gikk i likhet med ministerne sterkt inn for å avvente amerikancernes avgjørelse. LFK tok ett forbehold, nemlig at utsettelsen ikke gikk ut over den kontraheringsfrist som franskmennene hadde satt.³¹⁴ Regjeringen tolket uttalelsene slik at Forsvaret stilte seg bak en avgjørelse om utsettelse. Dette ville gå utover Kongsberg Våpenfabrikks planlagte produksjonsdeltagelse. De norske leveransene til det franske luftforsvar kunne nemlig ikke utsettes. Hensynet til Kongsberg måtte ifølge FD vike for overordnede interesser, i dette tilfellet den endelige vurderingen av lavforsvarsrakettanskaffelsen.³¹⁵

Med hensyn til Sør-Afrikas forbindelse med Crotale, kom det ikke frem noe nytt. Sør-Afrika hadde bidratt økonomisk til utviklingen av systemet og deretter anskaffet det selv. Norske og andre undersøkelser hadde ikke funnet noen indikasjoner på at dette samarbeidet har ført til noen teknologisk eller økonomisk støtte til Sør-Afrika. Norge hadde også fått forsikringer fra franske myndigheter om at sørafrikanske interesser på dette stadiet var helt ute av bildet. Afrikanske representanter viste imidlertid til at Frankrike med sitt samarbeid med Sør-Afrika hadde brutt FNs embargovedtak av 1963. På denne bakgrunn ville afrikanske land påklage et norsk vedtak om kjøp av Crotale. Dette ville igjen føre til en politisk belastning i en del av verden hvor Norge hadde en høy anseelse. Til saken ville forsvarsministeren tilføye at Frankrike ikke var alene om å neglisjere FNs våpenembargo. Storbritannia hadde for sitt vedkommende, solgt både ubåter og stridsvogner til Sør-Afrika.³¹⁶

På bakgrunn av regjeringsnotatet anbefalte både utenriksministeren og forsvarsministeren at regjeringen ventet med å anskaffe Crotale, ut over den tidligere satte dato 1. november

---

³¹⁴ Ibid.

³¹⁵ Ibid., s. 5.

³¹⁶ Ibid., s. 2.

1974.³¹⁷ Anbefalingen fikk regjeringens tilslutning.³¹⁸ Under regjeringskonferansen holdt Fostervoll fast på at Sør-Afrika først og fremst spilte en følelsesmessig rolle i rakettsaken, og at det til syvende og sist ikke skulle være avgjørende for hva slags forsvar Norge skulle ha. Hovedpoenget var at regjeringen burde avvende den amerikanske vurderingen. Frydenlund var enig i Fostervolls konklusjon, og la til at det ville være uforsvarlig ikke å vente med å treffe en beslutning til USA hadde truffet sitt valg.³¹⁹ Det var dermed verken Frankrikes eksportpolitikk eller Crotale-systemets tilknytning til Sør-Afrika som var årsaken til utsettelsen. Som vi har sett i kapittel 5, var det likevel forbindelsene til Sør-Afrika som ble gitt som årsak til utsettelsen, og det var slik saken ble fremstilt i media.

Norge velger Roland II

FD skulle komme tilbake til saken i desember 1974.³²⁰ Ifølge rapporten fra Halsne skulle amerikanerne da ha sin vurdering klar. Den 16. desember 1974 kom spørsmålet om lavforsvars-raketter igjen på regjeringens dagsorden.³²¹ Forsvarsministeren redegjorde muntlig for status i saken, som ifølge ham stadig ble vanskeligere, men som nå måtte få en løsning.

Amerikanerne ventet ikke å ha klar sin vurdering før i januar 1975. Fristen for å velge Crotale, som hadde løpt ut den 31. desember 1974, hadde blitt forlenget til den 31. januar 1975. Forsvarsministeren ønsket å få den ytterligere utsatt.³²²

Den amerikanske avgjørelsen forelå i januar 1975. USA ville gå for Roland II, en versjon av systemet som ennå ikke var ferdig utviklet. Det modifiserte rakettssystemet skulle ferdigstilles og produseres i USA. I et regjeringsnotat 23.

³¹⁷ Ibid., s. 5.

³¹⁸ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, referat 24. oktober 1974, sak nr. 10.

³¹⁹ Ibid., sak nr. 10.

³²⁰ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-notat 18. oktober 1974, s. 5.

³²¹ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, referat 16. desember 1974, sak nr. 5.

³²² Ibid.

januar 1975 hevdet Fostervoll at de amerikanske modifikasjonene hadde fjernet tidligere norske innvendinger mot systemet. Fostervoll anbefalte derfor, i overensstemmelse med tidligere redegjørelser fra utenriks- og forsvarsministeren, at Norge overveide å anskaffe det samme systemet.³²³ Forsvarsministeren ville anmode forsvarssjefen om å sende en delegasjon til USA for å få frembrakt de nødvendige opplysningene.³²⁴ På regjeringskonferansen den 3. februar 1975 presiserte forsvarsministeren at avgjørelsen om å anskaffe Crotale ennå ikke var skrinlagt. Thomson-CSF hadde akseptert en kontraktsutsettelse til 1. juli 1975. Hensikten med den nye studien var å sammenligne de to systemenes ytelse under norske forhold. Industriminister Ingvald Johan Ulveseth lurte på hvordan de nye undersøkelsene ville forholde seg til de industripolitiske sider. Fostervoll svarte at det ville bli tatt industripolitiske hensyn, men at de forsvarsmessige hensyn ville være avgjørende.³²⁵ Det var forsvarsministerens oppfatning at de operative behov for et lavforsvarssystem hadde "stått utilfredstillet lenge og ytterligere forsinkelser i avgjørelsesprosessen bør unngås."³²⁶ Forsvarsministeren regnet med at en endelig konklusjon kunne legges frem for Stortinget i løpet av våren 1975.³²⁷

Forsvarssjefen fremla sitt syn den 12. mars 1975, basert på den nye studien av lavforsvarssystemer. I et regjeringsnotat 14. mars fremholdt Fostervoll at regjeringens forutsetninger fra møtet i oktober 1974 var oppfylt.³²⁸ I notatet la han vekt på at forsvarssjefen hadde bedt om at man så snart som mulig gikk inn i kontraktsforhandlinger med amerikanske myndigheter om leveranse av systemet. Roland II kunne anskaffes med et akseptabelt antall enheter innenfor de samme økonomiske

³²³ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-notat 23. januar 1975.

³²⁴ Ibid.

³²⁵ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, referat 3. februar 1975, sak nr. 6.

³²⁶ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-notat 23. januar 1975.

³²⁷ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, Referat 3. februar 1975, sak nr. 6.

³²⁸ Riksarkivet, Regjeringsprotokoller, R-notat 14. mars 1975.

rammer som hadde blitt gitt i bestillingsfullmakten fra Stortinget i forbindelse med budsjettet for 1974–75. For å forsikre seg mot flere forsinkelser, var det viktig å inngå en forpliktende erklæring om kjøp av Roland etter at den nødvendige godkjenning var gitt av Stortinget. FD ville legge frem en proposisjon om kjøp av Roland II før påske.³²⁹

Proposisjonen ble fremlagt den 25. april 1975. Regjeringen anbefalte å kjøpe Roland II.³³⁰ De samlede utgifter ble vurdert til å ligge på om lag 580 millioner kroner hvorav 440 millioner ville være anskaffelsesutgifter. Materiellutgiftene var i så måte lavere enn for Crotale, men man hadde ikke mottatt et fullstendig eller bindende tilbud fra den amerikanske produsenten. Utgiftsberegningen var basert på opplysninger som FD mente var tilstrekkelige for å kunne vurdere de økonomiske konsekvensene.³³¹ Noen endelig oppgave over kontraktspris og leveringsbestemmelser kunne først meddeles etter at kontraktsvilkårene var ferdigforhandlet. En amerikansk leveranse var ventet å begynne i 1979.³³²

Myndighetene hadde med dette besluttet å kjøpe et våpensystem som de ikke kjente sluttprisen på, og uten å ta forbehold om leveranser til norsk industri. Forskjellen i forhold til de krav som ble stilt ved et kjøp av Crotale er oppsiktsvekkende. Krav om norsk industriell deltakelse og franske gjenkjøp, hadde alene vært gjenstand for forhandlinger i ett år etter det franske kontraktsforslag 30. juli 1973.³³³

Hvorfor Roland II?

Stortinget vedtok å kjøpe Roland II den 28. november 1975. Amerikanske myndigheter hadde opplyst at det ikke skulle

³²⁹ Ibid.

³³⁰ St.prp. nr. 148, 1974–75.

³³¹ Ibid., s. 3.

³³² Ibid., s. 4.

³³³ FO, bortsettingsarkiv, H-arkivet, jnr. H-001367/797, 1. mars 1974.

være noe i veien for norsk anskaffelse av systemet i USA.³³⁴ Det viste seg senere å være en sannhet med modifikasjoner. Den franske reaksjonen på den norske bestillingen var kraftig. Situasjonen var spesiell, ettersom den franske reaksjon kunne ha direkte innvirkning på Norges valg. Roland var som nevnt et fransk/tysk system. Som et uttrykk for sin misnøye nektet Frankrike lenge, ifølge Fostervoll, å gi amerikanerne eksportrett på Roland II til Norge.³³⁵

Denne franske reaksjonen kom ikke uventet. Ambassaden i Paris hadde allerede den 27. juni 1975 informert UD om at Frankrike kom til å nekte USA eksportlisens.³³⁶ Sett i forhold til Crotale-saken, som etter Frankrikes mening lenge ble kunstig holdt i live av den norske regjering, ville den planlagte norske bestillingen av Roland II belaste Norges forhold til Frankrike. For å unngå en slik belastning foreslo ambassaden at Norge tilbød seg å anskaffe systemet fra de land som hadde utviklet det, forutsatt at det ble tilpasset norske forhold.³³⁷ Noe slikt hensyn ble ikke tatt av regjeringen. Årsaken til dette var enkel. Anskaffelsen av Roland II hadde lite med systemets ytelse eller kostnader å gjøre. Om det hadde vært tilfellet, ville Forsvaret ha anskaffet Crotale. Hensikten med å anskaffe Roland II var i stedet knyttet til de norske myndigheters ønske om å kjøpe amerikansk materiell.

Oppsummering

Norske myndigheter arbeidet lenge aktivt for å få til en anskaffelse av Crotale. Forsvarsministeren var villig til å ofre andre forsvarshensyn til fordel for anskaffelsen av Crotale. Fostervolls argumentasjon bygget primært på Forsvarets sårbarhet overfor flyangrep i nord og de følger dette kunne ha for forsvaret av landsdelen. Regjeringen fulgte opp

³³⁴ St.prp. nr. 148, 1974–75, s. 4.

³³⁵ Samtale med Alf J. Fostervoll 14. november 2002.

³³⁶ UD, doss. 38 6/26, jnr. 18017, 27. juni 1975.

³³⁷ Ibid.

anmodningen med økte bevilgninger til rakettskaffelsen. Noen endelig avgjørelse om å velge Crotale ble likevel ikke tatt. Det var i første omgang utenriksministeren som sørget for det. Årsaken til utsettelsen var angivelig Crotale-systemets tilknytning til Sør-Afrika.

Etter å ha utsatt rakettkjøpet over sommeren 1974 konkluderte både forsvarsministeren og utenriksministeren med at forholdet til Sør-Afrika ikke kunne påvirke Norges valg av våpensystem. Likevel valgte regjeringen å utsette rakettkjøpet fordi USA på dette tidspunkt også var ute etter å anskaffe et tilsvarende system. Utenriksministeren uttalte at det ville være uforsvarlig ikke å vente på den amerikanske avgjørelsen. Da det endelige amerikanske valget falt på en amerikanskprodusert versjon av det fransk/tyske Roland, besluttet Norge å anskaffe det samme system, til tross for at Crotale fortsatt ble ansett for å være det beste.

Kapittel 7

Oppsummering og konklusjon

Hensikten med anskaffelsen av et bakke-til-luft-rakettsystem var å bøte på en erkjent svakhet i det norske forsvar, evnen til å ta imot allierte styrker i nord. Etter at anskaffelsesprosessen var iverksatt i 1967, skulle det drøye 15 år før et endelig vedtak ble fattet i saken. Forsvaret anbefalte allerede i 1970 å gå til anskaffelse av det franske Crotale-systemet. Hovedårsaken til at dette systemet ikke ble valgt i 1974 var ikke, som det er blitt hevdet, forbindelsen til Sør-Afrika, men at man ønsket å kjøpe et amerikansk system for på denne måten å styrke og bevare USAs gode forhold til Norge. Et reelt amerikansk alternativ ble imidlertid ikke tilgjengelig før Forsvaret endret systemkravene i 1983.

Sakens gang

Den første utredningen av aktuelle systemer var klar i 1968. Det franske Crotale og det fransk/tyske Roland var de systemer som tilfredsstilte de norske krav. Crotale ble vurdert som det klart beste, men det ble besluttet å gå videre i forhandlingene med produsentene av begge systemer. I tillegg til de to europeiske systemene ble også det amerikanske IHawk vurdert som et alternativ, til tross for at systemet verken kunne konkurrere når det gjaldt pris eller ytelse. I 1970 anbefalte sjefen for Luftforsvaret kjøp av Crotale.

I forbindelse med forhandlingene om norsk EF-medlemskap ble det fra fransk hold, signalisert at ett norsk kjøp av Crotale ville ha en gunstig innflytelse på utviklingen av samarbeidet mellom Norge og Frankrike. På bakgrunn av de franske henvendelser i 1972, besluttet Korvald-regjeringen i 1973 å utnytte forhandlingene om kjøp av Crotale for å oppnå en bedre handelsavtale med EF. Regjeringens handlemåte ble svært dårlig mottatt i Stortinget, men saken fikk ikke parlamentariske konsekvenser.

Forhandlingene om kjøp av Crotale fortsatte med tanke på anskaffelse. Det var først og fremst norsk industriell deltakelse som var gjenstand for forhandlinger høsten 1973. I 1974 var kontrakten om kjøp av systemet klar. Regjeringen bevilget de nødvendige midler for å gjennomføre anskaffelsen, men besluttet å utsette kontraktsundertegnelse i påvente av ytterligere undersøkelser om systemets tilknytning til Sør-Afrika. Samtidig kom det signaler fra USA som tydet på at amerikanerne nærmet seg en avklaring om hvilket system det amerikanske forsvaret ville anskaffe. Den norske regjeringen valgte å utsette kontraktsunderskrivelsen i påvente av den amerikanske avgjørelsen. Da det amerikanske valget i 1975 falt på en amerikanskprodusert versjon av det fransk/tyske Roland II, bestemte norske myndigheter seg for å anskaffe samme system. Samme høst forpliktet Stortinget seg til å kjøpe Roland II fra USA.

Systemvalg

Tekniske og økonomiske hensyn talte til fordel for valg av Crotale. Utredningene som ble gjennomført i 1968 og senere, var entydige i så måte. Crotale skilte seg klart ut, med en ytelse som i gjennomsnitt lå 30 prosent over konkurrentene. Undersøkelser gjennomført i 1974 styrket tiltroen til Crotale. Systemet hadde blitt utprøvd av det franske forsvar i lengre tid og hadde blitt kvitt plagsomme barnesykdommer. Samtidig hadde prisutviklingen styrket argumentene for Crotale. I

tillegg kom de fordelaktige avtaler om leveranser til norsk industri i tråd med Stortingets bestemmelser vedrørende anskaffelse av forsvarsmateriell. Da kontrakten om kjøp av Crotale var klar for undertegnelse var det avklart at norskproduserte deler til systemet bare skulle inngå i norske og franske systemer, og ikke i systemer som eventuelt skulle eksporteres til tredjeland. Det var dermed ingen fare for brudd på norsk eksportpolitikk vedrørende salg av våpenmaterieill.

Fram til 1972 var Forsvaret opplagt ambivalent til anskaffelse av et fransk system. Den tydeligste indikasjonen på dette er at det amerikanske systemet IHawk, på tross av mangler, lenge ble vurdert som et alternativ til Crotale. Det var verken operative, industripolitiske eller økonomiske motiver til dette, snarere tvert imot. Det er derfor min konklusjon at den viktigste årsak til fortsatt og vurdere IHawk først og fremst skyldtes en frykt for å svekke det gode forholdet til USA. Avgjørelse om kjøp kunne ikke gjøres før etter samtaler med amerikanerne. Et klart uttrykk for dette var forsvarsjefens ønske om å få amerikanerne til å anbefale norsk kjøp av Crotale. En tilsvarende anbefaling ble gitt i forbindelse med kjøpet av tyske ubåter som en del av Flåteplanen av 1960.

Noe reelt amerikansk alternativ til Crotale fantes ikke. Amerikanerne innså dette, og var derfor selv på utkikk etter et lavforsvarssystem hos europeiske våpenprodusenter. IHawk ble derfor utelatt som alternativ etter en ny utredning i rakettsaken i 1972. Forsvarets valg falt etter grundige systemundersøkelser på Crotale, og forhandlingene med den franske produsenten tok til i 1973. Forsvarssjefen ønsket ingen ytterligere utsettelse av saken, som han mente allerede hadde trukket i langdrag. Crotale var det eneste system som tilfredstilte de norske krav. For de andre systemer gjensto minst to års utvikling før disse ville befinne seg på tilsvarende nivå som Crotale.

Situasjonen endret seg i 1974, da USA informerte om at de kom til å lansere en amerikansk versjon i 1975. Da forsvarssjefen så anbefalte å anskaffe det amerikanskproduserte Roland II i 1975 skjedde det etter en hastestudie som, uten kjennskap til endelig pris eller faktisk systemytelse, konkluderte med at systemet ville få tilsvarende nedskytningspotensial som Crotale og ville kunne anskaffes innenfor de samme kostnadsrammene. Beslutningsprosessen som ledet frem til avgjørelsen om kjøp av Roland II, fra USA, sto i sterk kontrast til det møysommelige arbeid som var gjort i forbindelse med forberedelsene til kjøp av Crotale.

Fransk påvirkning

De politiske utspill i forbindelse med medlemskapsforhandlingene later ikke til å ha påvirket Forsvarets vurdering av Crotale. Utredningene som ble gjennomført før og etter de franske henvendelser, konkluderte med at det franske systemet var overlegent sine konkurrenter. Av større interesse er derimot motivet for det franske presset i 1972.

Franske myndigheter var oppmerksomme på Norges nære forhold til USA. Dette var muligens også en av årsakene til det relativt sjenerøse tilbudet om koproduksjon, 50 prosent gjenkjøp samt pris- og leveringsgarantier, fra den franske regjering. Frankrike måtte gjøre handelen attraktiv om Norge skulle se bort fra kjøp i USA. Da den franske gulroten ble erstattet av pisk, var det fordi franske myndigheter så at gulroten ikke var nok. I forbindelse med overrekkelsen av et fransk memorandum i 1972 ga den franske ambassadør uttrykk for at myndighetene i Paris var klar over Norges tilbøyelighet til å anskaffe amerikansk materiell. Dette var en riktig iakttakelse. Det norske UD hevdet at kjøp fra Frankrike kunne svekke båndene over Atlanterhavet. Norsk medlemskap i EF kunne imidlertid redusere konsekvensene av et slikt skritt, i og med at enkelte av de amerikanske forpliktelser kunne overtas av Fellesskapet.

Noe EF-medlemskap ble det ikke. Det sterke engasjementet den franske regjering la i å få Norge til å anskaffe Crotale, førte til at kjøpet senere ble brukt i forbindelse med forhandlingene om en frihandelsavtale. Forsvaret hadde på dette tidspunkt bestemt seg for Crotale, og norske myndigheter truet med å stanse forhandlingene om kjøp med mindre forhandlingsklimaet i Brussel forbedret seg i positiv retning for Norge. Det norske initiativet vanskeliggjorde nok anskaffelsesprosessen i 1973, samtidig som det parlamentariske bråket sommeren 1973 kan ha ført til en skepsis mot det franske systemet i Arbeiderpartiet som overtok regjeringmakten samme høst. Mer vidtrekkende konsekvenser for anskaffelsen av Crotale hadde hendelsene i 1973 trolig ikke.

Forholdet til Sør-Afrika

Systemets tilknytning til Sør-Afrika medførte nok en forsinkelse. At Crotale var utviklet med midler fra Sør-Afrika, er hevet over enhver tvil. Videre ville et norsk kjøp gitt en større økonomisk gevinst til fransk våpenindustri som allerede tjente gode penger på å omgå våpenembargoen av landet. Der var derfor med god grunn det ble protestert mot et slikt norsk kjøp, og at saken ble gitt en grundig behandling av regjeringen. På tross av dette var protestene ingen direkte årsak til at Crotale-kjøpet ble avblåst. Dette kommer frem i referatene fra regjeringskonferansene, hvor det var enighet om at systemets tilknytning til Sør-Afrika ikke var god nok grunn til å si nei.

Kjennskapen til at amerikanerne var nær en avgjørelse om eget valg av system, førte høsten 1974 til at kjøpet av Crotale ble utsatt nok en gang. Hvilket system amerikanerne kom til å velge var på dette tidspunkt var fortsatt usikkert. En amerikansk anskaffelse av Crotale ville sannsynligvis også medført et norsk kjøp av systemet. Problemet som gjensto var hvordan en slik utsettelse skulle begrunnes. Fostervoll hevdet

at det i denne sammenheng var formålstenlig å benytte Crotale-systemets bånd til Sør-Afrika.

Roland II

Crotale-systemets tilknytningen til Sør-Afrika ga den norske regjering en troverdig grunn til å legge anskaffelsen av Crotale-systemet på is, som igjen gjorde det mulig for Norge å avvende den amerikanske systemavgjørelsen i 1974. Da amerikanerne valgte å satse på Roland II, valgte Norge å gjøre det samme. Det var først og fremst amerikanernes overføring av våpensystemet til en lettere plattform som ble brukt som argument for at systemet etter amerikansk modifikasjon oppfylte de norske operative krav. En slik lettversjon av systemet var imidlertid allerede tilbudt Norge i 1973 fra systemets europeiske produsenter, men ble da ikke vurdert som aktuelt for Luftforsvaret.

Hawk nådde ikke opp som alternativ i FFIs vurderinger, men forble likevel aktuelt helt til det ble klart at USA ville lete etter et lavforsvarsrakettssystem i Europa og at det dermed ikke lenger fantes noe egentlig amerikansk alternativ. Det var en meget sterkt villet forpliktelse å anskaffe våpen fra USA. Dette kan ses i sammenheng med norsk invitasjonspolitik, der anskaffelse av amerikansk materiell var ett av virkemidlene. Norges gode forbindelser til USA var heller ikke ukjent for omverdenen. Frankrike var klar over hvor konkurransen til Crotale kom fra, til tross for at det systemteknisk ikke fantes noe system som kunne konkurrere med det franske. Denne frykten for å bli utkonkurrert av amerikanerne ble da også uttalt gjennom den franske ambassaden i Oslo.

Da Norge i 1975 valgte å gå inn for Roland II, var det uten kjennskap til systemets endelige ytelser eller hvor dyrt det kom til å bli. Da amerikanerne hadde bestemte seg for Roland II, var det imidlertid all grunn til å tro at systemkravene ville bli oppfylt. Det er interessant at å merke seg at ytelsen til Roland II ikke ble vurdert til å være bedre enn Crotales, og

kostnadene ved innkjøp og bruk av Roland II ikke ble antatt å være lavere enn for det franske systemet. I motsetning til Crotale ble det ikke gitt løfter om gjenkjøp eller koproduksjon ved kjøp av den amerikanske versjonen av Roland II. Hensynet til USA som sikkerhetsgarantist ble avgjørende.

Litteratur og kilder

Litteratur

- Arheim, Tom, Bjørn Hafsten, Bjørn Olsen og Sverre Thuve 1984. *Fra Spitfire til F-16. Luftforsvaret 40 år 1944–1984*. Oslo.
- Heradstveit, Per Øyvind 1982. *Politikk og Kall. Lars Korvalds memoarer i samarbeid med Per Øyvind Heradstveit*. Oslo.
- Holst, Johan Jørgen 1983. *Norsk sikkerhetspolitikk i internasjonalt perspektiv*, NUPI-notat nr. 285. Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
- Holst, Johan Jørgen 1983. *The "Nordic Balance" and the Northern Flank: a Norwegian Perspective*, NUPI-notat nr. 287. Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
- Huitfeldt, Tønne 1985. "Options and Constraints in the Planning of Reinforcements: A Norwegian perspective", i Johan Jørgen Holst, Kenneth Hunt and Anders C. Sjaastad (red.), *Deterrence and Defense in the North*. Oslo.
- Jølstad, Anders 1995. *Det tyske problem. Norsk sikkerhetspolitisk samarbeid med Vest-Tyskland 1955–1965*. Forsvarsstudier nr. 5. Institutt for forsvarsstudier.
- Landgren, Signe 1989. *Embargo Disimplemented: South Africa's military industry*. Oxford.
- Njølstad, Olav og Olav Wicken 1997. *Kunnskap som våpen. Forsvarets forskningsinstitutt 1946–1975*. Otta.
- Skogan, John Kristen 1999. *Norsk sikkerhetspolitikk under NATO-medlemskap*. NUPI-notat nr. 599. Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
- Sørli, Kjetil 2000. *Marinens anskaffelser og krigspålagte oppgaver 1950–1960*. Forsvarsstudier nr. 2. Institutt for Forsvarsstudier.
- Tamnes, Rolf 1991. *The United States and the Cold War in the High North*. Oslo.

- Tamnes, Rolf 1997. *Norsk utenrikspolitikks historie*, bd. 6, *Oljealder 1965–1995*. Oslo.
- Wicken, Olav 1984. *Vekst og våpen. Norsk militærproduksjon som industripolitisk virkemiddel i 1960-årene*. Forsvarsstudier III. Årbok for Forsvarshistorisk forskningscenter–Forsvarets høyskole 1983/84.
- Wicken, Olav 1987. *Norske våpen til NATOs forsvar. Norsk militærindustri under Koreakrigens opprustning*. Forsvarsstudier VI. Årbok for Forsvarshistorisk forskningscenter–Forsvarets høyskole 1987.
- Wicken, Olav 1990. Modernization through Military Industry, i Nils Petter Gleditsch and Olav Njølstad (red.). *Arms Races Technological and Political Dynamics*. Oslo.
- Wicken, Olav 1992. *Moralens vokter eller våpenkremmer? Regulering av norsk våpeneksport 1935–1992*. Forsvarsstudier nr. 3. Institutt for Forsvarsstudier.

Stortingsdokumenter

- St. meld. nr. 84, 1962–63.
- St. meld. nr. 85, 1962–63.
- St. meld. nr. 15, 1963–64.
- St. meld. nr. 77, 1963–64.
- St. meld. nr. 80, 1965–66.
- St. meld. nr. 37, 1967–68.
- Innst. S. nr. 352, 1972–73.
- St. prp. nr.148, 1974–75.

Rapporter

- FFI, Intern rapport S-26, *Analyse av lavforsvaret av Luftforsvarets stasjoner*. 1966.
- FFI, *Anskaffelse av bakke-til-luft-rakettsystemer*. 1968.
- FFI, Notat S-363. *Sammenligning av rakettsystemer for luftforsvar for flyplasser*. 1974.

Innstilling fra Utvalget for utarbeidelse av nye bestemmelser vedrørende anskaffelser til Forsvaret. Oppnevnt ved Kronprinsregentens resolusjon av 26. april 1968. September 1970.

Arkiver

Aftenpostens klipparkiv, Crotale-saken

Forsvarets Overkommando, Forsvarets bortsetningsarkiv, H-arkivet

Forsvarsdepartementet, bortsetningsarkivet

Riksarkivet, Forsvarets arkiv for perioden 1965–69

Arbeiderpartiets regjeringsprotokoller for 1973–75

Stortinget, saksarkivet

Utenriksdepartementet, doss. 38 6/24, bortlegningsperiode 1960–69, 1970–79; doss. 38 6/26, bortlegningsperiode 1970–

79; doss. 38 6/26, Schøyen mappe; ad doss. 38 6/26,

bortlegningsperiode 1970–79; doss. 11 12/49,

bortlegningsperiode 1970–79

Muntlige kilder

Der muntlige kilder har blitt benyttet er det henvist til navn i fotnotene.

English summary

The Crotale air defence system and Norway's security policy relations to the US

The French Crotale missile system was one of several systems considered for acquisition by the Norwegian Armed Forces in 1967. A final motion for procurement was not passed, in Parliament, until 1983, with the selection of a Norwegian modified version of the American IHawk-system. The Norwegian Armed Forces recommended as early as 1970 the acquisition of the Crotale system. This recommendation was overturned in 1974 despite the fact that Crotale was the best contender. The main reason for this decision was not, as has been claimed, the French connection with South Africa, but rather the desire to purchase an American system.

In choosing systems for defence purposes a number of considerations were made, in addition to technical specifications. For Norway the ending of the American arms aid programme was essential. Compensating the loss of US material aid would lead to strain in the economy. Therefore the final choice of system also had to take Norwegian industrial needs into consideration. The systems to meet the Norwegian requirements, both industrial and technical, were the French Crotale and the French/German Roland. The American Hawk system failed in the competition, but was still considered an alternative by the Norwegian authorities.

At the same time Norway opened negotiations on membership in the EEC. With reference to the negotiations, France made it clear in 1972 that the procurement of Crotale would be seen as part of a larger political context. The Norwegian referendum result, "No to EEC", in 1972 did not end the political significance of the Crotale system during the negotiations on a trade agreement in 1973. In an attempt to increase the export quota of aluminium to the EEC, the Norwegian Government decided to use the Crotale

procurement as leverage. This decision nearly toppled the government.

The contract with the French manufacturer, Thompson-CFS was ready by 1974, but Norwegian authorities hesitated before making a final decision. This was allegedly because of the French system's connection to South Africa. More important, however, was the fact that the Norwegian authorities knew that the Americans were about to make a similar procurement. Hence, it was decided to let the final choice of system rest, pending the American decision. When the US Government selected a version of the French/German Roland II, manufactured in the USA, in 1975, the Norwegian authorities chose to follow the Americans. The Norwegian Parliament committed itself to a procurement of an American version of Roland II from the USA. The production of the American version was later cancelled.

Crotale had through several studies shown itself to be the system best suited to Norwegian conditions. It is my conclusion that the reason for choosing Roland II was guided by the Norwegian relationship to the USA, and the American guarantee of Norwegian security. For the Norwegian authorities, selecting American arms was a way of preserving the close ties between Norway and USA.

Forsvarsstudier 2/2004

Amerika først

Crotale-saken i norsk politikk
1967–75

Tore Magnus Oraug

Institutt for forsvarsstudier
Norwegian Institute for Defence Studies

Amerika først

Da Forsvaret i 1967 besluttet å gå til anskaffelse av et bakke-til-luft rakettssystem, var det naturlig å tenke amerikansk. Studiene fra FFI viste imidlertid at det franske Crotale og det tysk-franske Roland begge var langt bedre og mer fremtidsrettede systemer enn det amerikanske Hawk. Til tross for dette ble det amerikanske systemet lenge vurdert som et reelt alternativ til de europeiske. I løpet av anskaffelsesprosessen ble Crotale knyttet til både medlemskaps- og frihandelsavtaleforhandlinger med EF, og våpenembargoen av Sør-Afrika uten at dette fikk avgjørende betydning for systemvalget. Da konklusjonen var klar i 1975, valgte norske myndigheter å satse på en amerikansk utgave av det tysk-franske Roland, til tross for at denne utgaven ikke var ferdigutviklet, og at de heller ikke ble vurdert til å få bedre ytelse enn det franske Crotale. Denne studien viser at avgjørelsen om ikke å anskaffe Crotale i 1975, må ses i lys av norske myndigheters ønske om å bevare og videreutvikle Norges gode forbindelser til USA.

Tore Magnus Oraug

Tore M. Oraug er cand. philol. fra Universitetet i Oslo. Studien er basert på hans hovedoppgave i historie.

Institutt for forsvarsstudier
Norwegian Institute for Defence Studies